

Querida Amazonia

Postsynodale exhortatie van paus Franciscus
aan het Volk van God en aan alle mensen van goede wil

En verder de instructie: *De pastorale bekering van de parochiegemeenschap ten dienste van de evangeliserende zending van de Kerk* van de Congregatie voor de Clerus

DE GEAUTORISEERDE NEDERLANDSE VERTALING

Kerkelijke Documentatie 2021 NR.2
Uitgave van het Secretariaat Rooms-Katholiek Kerkgenootschap

KERKELIJKE DOCUMENTATIE

2021 / NUMMER 2

POSTSYNODALE APOSTOLISCHE EXHORTATIE

QUERIDA AMAZONIA

VAN DE HEILIGE VADER FRANCISCUS

AAN HET VOLK VAN GOD EN

AAN ALLE MENSEN VAN GOEDE WIL

DE PASTORALE BEKERING

VAN DE PAROCHIEGEMEENSCHAP

TEN DIENSTE VAN DE

EVANGELISERENDE ZENDING

VAN DE KERK

VAN DE CONGREGATIE VOOR DE CLERUS

Kerkelijke Documentatie is een uitgave van het
Secretariaat Rooms-Katholiek Kerkgenootschap

Colofon

Kerkelijke Documentatie is een uitgave van de afdeling Pers & Communicatie van het Secretariaat van het Rooms-Katholiek Kerkgenootschap (SRKK).

© 2021 Liberia Editrice Vaticana/SRKK

Vertaling *Querida Amazonia* uit het Italiaans: drs. H.M.G. Kretzers, eindredactie: drs. W. van den Dool. Vertaling onder auspiciën van de Doctrinaire Commissie namens de Nederlandse Bisschoppenconferentie.

Vertaling *De pastorale bekering van de parochiegemeenschap ten dienste van de evangeliserende zending van de Kerk* uit het Italiaans door drs. H.M.G. Kretzers, eindredactie door dr. L.J.M. Hendriks.

Vormgeving omslag: Adveniat

Verdere vormgeving en druk: Libertas Pascal, Utrecht

Algehele samenstelling: A. Kruse MA, SRKK

ISBN: 9789493161948

Deze uitgave kan worden besteld bij het bisdom van Breda:
Veemarkstraat 48, 4811 ZH Breda, e-mail: bestel@rkk.nl.
Kerkelijke documentatie op internet: www.rkkerk.nl

INHOUDSOPGAVE

POSTSYNODALE APOSTOLISCHE EXHORTATIE QUERIDA AMAZONIA

INLEIDING	9
Het doel van deze exhortatie	9
Dromen voor Amazonië	10
HOOFDSTUK EEN	13
EEN MAATSCHAPPELIJKE DROOM	
Onrecht en misdaad	13
Verontwaardigd zijn en om vergeving vragen	16
Gemeenschapszin	19
In verval geraakte instituties	21
Sociale dialoog	22
HOOFDSTUK TWEE	23
EEN CULTURELE DROOM	
Het Amazone veelvlak	23
Zorg dragen voor de wortels	25
Interculturele ontmoeting	27
Bedreigde culturen, volken die gevaar lopen	28
HOOFDSTUK DRIE	29
EEN ECOLOGISCHE DROOM	
Een droom uit water	30
De kreet van Amazonië	32
De profetie van de contemplatie	35
Opvoeding en ecologische gewoonten	37

HOOFDSTUK VIER	39
EEN KERKELIJKE DROOM	
De onontbeerlijke verkondiging in Amazonië	39
De inculturatie	41
Wegen van inculturatie in Amazonië	44
Sociale en geestelijke inculturatie	46
Uitgangspunten voor een Amazonische heiligheid	47
De inculturatie van de liturgie	49
De inculturatie van het dienstwerk	51
Gemeenschappen vol leven	53
De kracht en de gave van de vrouwen	56
Horizonten verbreden voorbij de conflicten	58
Oecumenisch en interreligieus samenleven	59
 SLOT	 63
DE MOEDER VAN AMAZONIË	

DE PASTORALE BEKERING VAN DE PAROCHIEGEMEENSCHAP TEN DIENSTE VAN DE EVANGELISERENDE ZENDING VAN DE KERK

INLEIDING	67
I. DE PASTORALE BEKERING	68
II. DE PAROCHIE IN DE HEDENDAAGSE CONTEXT	70
III. DE WAARDE VAN DE PAROCHIE VANDAAG	72
IV. DE ZENDING, HET LEIDENDE CRITERIUM VOOR DE VERNIEUWING	74
V. “GEMEENSCHAP VAN GEMEENSCHAPPEN” DE INCLUSIEVE, EVANGELISERENDE PAROCHIE MET AANDACHT VOOR DE ARMEN	79
VI. VAN DE BEKERING VAN PERSONEN NAAR DIE VAN DE STRUCTUREN	83
VII. 89 DE PAROCHIE EN DE ANDERE INTERNE INDELINGEN VAN HET BISDOM	87
VII.a. Hoe over te gaan tot de oprichting van een groepering van parochies	88
VII.b. Het dekenaat	91
VII.c. De pastorale eenheid	92
VII.d. De pastorale zone	94

VIII.	95
GEWONE EN BUITENGEWONE VORMEN VAN TOEWIJZING VAN DE ZIELZORG VOOR DE PAROCHIEGEMEENSCHAP	
VIII.a. De pastoor	97
VIII.b. De parochieadministrator	100
VIII.c. De hoofdelijke toewijzing	101
VIII.d. De parochievicaris	102
VIII.e. De diakens	102
VIII.f. De gewijden	105
VIII.g. De leken	106
VIII.h. Andere vormen van toewijzing van de zielzorg	107
IX.	110
DE TAKEN EN AMBTEN IN DE PAROCHIE	
X.	114
DE ORGANEN VAN KERKELIJKE MEDEVERANTWOORDELIJKHEID	
X.a. De parochieraad voor economische aangelegenheden	114
X.b. De pastorale parochieraad	116
X.c. Andere vormen van medeverantwoordelijkheid in de zielzorg	119
XI.	121
DE STIPENDIUMGAVEN VOOR DE VIERING VAN DE SACRAMENTEN	
SLOT	123

POSTSYNODALE
APOSTOLISCHE EXHORTATIE

QUERIDA AMAZONIA

**VAN DE HEILIGE VADER FRANCISCUS
AAN HET VOLK VAN GOD EN
AAN ALLE MENSEN VAN GOEDE WIL**

INLEIDING

1. Het geliefde Amazonië toont zich ten overstaan van de wereld in al zijn pracht, zijn drama, zijn mysterie. God heeft ons de genade gegeven om aan haar op bijzondere wijze aandacht te geven op de synode die in Rome van 6 tot 27 oktober heeft plaatsgevonden en is afgesloten met een tekst getiteld: *Amazonië: nieuwe wegen voor de Kerk en voor een integrale ecologie*.

Het doel van deze exhortatie

2. Ik heb geluisterd naar de interventies tijdens de synode en met belangstelling heb ik de bijdragen van de werkgroepen gelezen. Met deze exhortatie wil ik de weerklank tot uitdrukking brengen die dit traject van dialoog en onderscheiding in mij heeft opgeroepen. Ik zal hier niet ingaan op alle kwesties die in het slotdocument uitvoerig uiteen zijn gezet. Ik ben niet van plan dit te vervangen of te herhalen. Ik wil alleen een kort reflectiekader bieden dat in de werkelijkheid van Amazonië gestalte geeft aan een *synthese* van enkele grote zorgen die ik al heb geuit in mijn eerdere documenten, om hulp en richtlijnen te kunnen geven voor een harmonieuze, creatieve en vruchtbare receptie van de gehele synodale weg.

3. Tegelijkertijd wil ik officieel het document presenteren dat ons de conclusies biedt van de synode en waaraan zeer veel mensen hebben meegewerkt die beter dan ik en dan de Romeinse Curie de problematiek van Amazonië kennen, omdat zij er leven, er lijden en het hartstochtelijk liefhebben. Ik heb de voorkeur eraan gegeven dat document niet te citeren in deze exhortatie, want ik nodig ertoe uit om het in zijn geheel te lezen.

4. God geve dat heel de Kerk zich laat verrijken en bevragen door dit werk, dat herders, gewijde mannen en vrouwen en lekengelovigen van Amazonië zich inzetten voor de toepassing ervan en dat het alle mensen van goede wil op enigerlei wijze kan inspireren.

Dromen voor Amazonië

5. Amazonië is een multinationaal, onderling verbonden geheel, een groot bioom dat wordt gedeeld door negen landen: Brazilië, Bolivia, Colombia, Ecuador, Guyana, Peru, Suriname, Venezuela en Frans-Guyana. Ik richt deze exhortatie echter aan heel de wereld. Ik doe dat enerzijds om opnieuw de liefde en de zorg te helpen wekken voor dit gebied dat ook “van ons” is en om hen uit te nodigen het te bewonderen en te erkennen als een heilig mysterie; anderzijds, omdat de aandacht van de Kerk voor de problemen van dit gebied ons verplicht kort enkele thema’s te hernemen die we niet moeten vergeten en die andere streken van de aarde kunnen inspireren bij hun eigen uitdagingen.

6. Alles wat de Kerk aanbiedt, moet op een oorspronkelijke manier geïncarneerd worden op iedere plaats van de wereld, zodat de Bruid van Christus vele gezichten aanneemt die beter de onuitputtelijke rijkdom van de genade laten zien. De prediking moet geïncarneerd worden, de spiritualiteit moet geïncarneerd worden, de structuren van de Kerk moeten geïncarneerd worden. Daarom veroorloof ik het mij nederig in deze korte exhortatie vier grote dromen te formuleren waartoe Amazonië mij inspireert.

7. Ik droom van een Amazonië dat strijdt voor de rechten van de armsten, van de oorspronkelijke volken, van de laatsten, waar hun stem wordt gehoord en hun waardigheid wordt bevorderd.

Ik droom van een Amazonië dat de culturele rijkdom die het kenmerkt, verdedigt, waar in zo verschillende vormen de menselijke schoonheid schittert.

Ik droom van een Amazonië dat zorgvuldig de onweerstaanbare natuurlijke schoonheid die het siert, het uitbundig leven dat zijn rivieren en wouden vult, behoedt.

Ik droom van christelijke gemeenschappen die in staat zijn zich te engageren en te incarneren in Amazonië, en wel zo dat zij de Kerk nieuwe gezichten met Amazonische trekken geven.

HOOFDSTUK EEN

EEN MAATSCHAPPELIJKE DROOM

8. Onze droom is die van een Amazonië dat al zijn inwoners integreert en ondersteunt, opdat zij een “goed leven” blijvend kunnen verwezenlijken. Maar daarvoor is een profetische roep en een veeleisende inzet voor de armsten nodig. Want, hoewel Amazonië voor een ecologische ramp staat, moet er ook op gewezen worden dat “een ware ecologische benadering altijd uitgroeit tot een sociale benadering, die de gerechtigheid moet integreren in de discussies over het milieu, om zowel naar de roep van de aarde als naar de roep van de armen te luisteren”.¹ Een milieubescherming “die zich bekommert om het bioom, maar de volken van Amazonië negeert”,² hebben we niet nodig.

Onrecht en misdaad

9. De koloniserende belangen die de houtkap en de mijnbouw – legaal en illegaal – hebben uitgebreid en blijven uitbreiden en de inheemse volken, de inwoners langs de rivier en de bewoners van Afrikaanse afkomst marginaliseren en belagen, lokken een protest uit dat ten hemel schreit:

“Talrijk zijn de bomen
waar de tortelduif woonde
en uitgestrekt de bossen
gekocht temidden van duizend doden”.³

“De houthandelaren hebben parlementariërs
en ons Amazonië heeft niemand om het te verdedigen [...].

1 Encycl. Laudato si' (24 mei 2015), 49: AAS 107 (2015), 866.

2 Instrumentum laboris, 45.

3 Ana Varela Tafur, “Timareo”, in *Lo que no veo en visiones*, Lima (1992)

Ze verbannen papagaaien en apen [...].
De kastanjeoogst zal niet meer hetzelfde zijn”.⁴

10. Dit heeft de recentere migratiebewegingen van de inheemse bewoners naar de periferie van de steden bevorderd. Daar ondervinden ze geen echte bevrijding uit hun drama's, maar worden ze geconfronteerd met de ergste vormen van slavernij, onderworpenheid en ellende. In deze steden, die worden gekenmerkt door een grote ongelijkheid, waar tegenwoordig het grootste gedeelte van de bevolking van Amazonië woont, nemen ook xenofobie, seksuele uitbuiting en mensenhandel toe. Daarom stijgt de kreet van Amazonië niet alleen op uit het hart van de wouden, maar ook midden uit zijn steden.

11. Het is niet nodig dat ik hier de zo uitgebreide en volledige analyses herhaal die voor en gedurende de synode zijn gepresenteerd. Laten we minstens één van de stemmen die we gehoord hebben, in herinnering roepen: “Wij worden getroffen door houthandelaren, veeboeren en derde partijen. Bedreigd door economische actoren die een model implementeren dat vreemd is aan onze gebieden. De houtondernemingen komen het gebied binnen om het woud uit te buiten; wij zorgen voor het woud voor onze kinderen, wij hebben vlees, vis, plantaardige medicijnen, fruitbomen [...]. De bouw van hydro-elektrische installaties en het project van waterwegen heeft een impact op de rivier en zijn stroomgebied [...]. Wij zijn een streek van geplunderde gebieden”.⁵

12. Mijn voorganger, Benedictus XVI, klaagde reeds “de verwoesting van het milieu van Amazonië en de bedreigingen van de menselijke waardigheid van zijn bevolking aan”.⁶ Ik zou hieraan willen toevoegen dat zeer veel drama's verband houden met een valse “Amazonische mystiek”. Het is immers bekend dat sinds de laatste decennia van de vorige eeuw Amazonië is gepresenteerd als een enorme lege ruimte die moet worden bezet, als een

4 Jorge Vega Márquez, “Amazonia solitaria” in *Poesía obrera*, Cobija-Pando-Bolivia 2009, 39.

5 Red. Eclesial Panamazónica, *Síntesis del aporte al Sínodo*, p. 120; vgl. *Instrumentum laboris*, 45.

6 Toespraak tot de jongeren, San Paolo del Brasile (10 mei 2007), 2: *Insegnamenti* III, 1 (2007), 808.

ruwe rijkdom die moet worden bewerkt, als een woeste onmetelijkheid die moet worden getemd. Dit alles met een blik die de rechten van de oorspronkelijke volken niet erkent of simpelweg negeert, alsof ze niet bestonden of alsof de landen waar ze wonen, hun niet toebehoorden. Zelfs in de educatieve programma's voor kinderen en jongeren worden de inheemse bewoners gezien als indringers en bezetters. Hun leven, hun verlangens, hun wijze van strijden en overleven waren niet van belang en men beschouwde hen meer als een hindernis waarvan men zich moest bevrijden dan als menselijke wezens met eenzelfde waardigheid als ieder ander en met verworven rechten.

13. Sommige slogans hebben aan deze verwarring bijgedragen, onder andere die van “Geef niet toe”,⁷ alsof deze slavernij alleen maar van buiten de landen kon komen, terwijl ook lokale machten met het excuus van de ontwikkeling deelnamen aan allianties met als doel het woud – met de levensvormen die het herbergt – ongestraft en ongelimiteerd te verwoesten. De oorspronkelijke volkeren hebben zo vaak machteloos de verwoesting meegemaakt van de natuurlijke omgeving waardoor ze zich konden voeden, genezen, overleven en een levensstijl en cultuur konden bewaren die hen identiteit en betekenis gaven. De machtsverschillen zijn enorm, de zwakken hebben geen middelen om zich te verdedigen, terwijl de overwinnaar alles voor zich blijft nemen. “De armen blijven altijd arm, terwijl de rijken steeds rijker worden”.⁸

14. De economische activiteiten – nationale en internationale – die Amazonië schaden en niet de rechten van de oorspronkelijke volkeren op een territorium met zijn grenzen, op zelfbeschikking en voorafgaande toestemming respecteren, moeten de naam krijgen die eraan toekomt: *onrecht en misdaad*. Wanneer sommige ondernemingen die belust zijn op snelle winst, zich grond toe-eigenen en zelfs drinkwater privatiseren of wanneer de autoriteiten de weg vrijmaken voor houtindustrieën, projecten voor de mijnbouw of de olie-industrie en andere activiteiten die de wouden

7 Vgl. Alberto C. Araújo, “Imaginario amazónico”, in *Amazonia real: amazoniareal.com.br* (29 januari 2014).

8 De heilige Paulus VI, encycl. *Populorum progressio* (26 maart 1967), 57: AAS 59 (1967), 285.

verwoesten en het milieu vervuilen, veranderen economische verhoudingen onrechtmatig en worden ze een instrument dat doodt. Het is gangbaar om gebruik te maken van middelen die iedere ethiek vreemd zijn, zoals het bestraffen van protesten en zelfs het doden van inheemse volkeren die zich verzetten tegen de projecten, het opzettelijk stichten van bosbranden of het omkopen van politici en van de inheemse volkeren zelf. Dat gaat gepaard met ernstige schendingen van de mensenrechten en nieuwe vormen van slavernij die vooral vrouwen treffen, met de plaag van de drugshandel die de inheemse bevolking tracht te onderwerpen, of met de mensenhandel die misbruik maakt van hen die uit hun culturele context zijn verjaagd. Wij mogen niet toelaten dat de globalisering “een nieuw soort kolonialisme wordt”.⁹

Verontwaardigd zijn en om vergeving vragen

15. Wij moeten verontwaardigd zijn,¹⁰ zoals Mozes verontwaardigd was (vgl. Ex. 11, 8), zoals Jezus verontwaardigd was (vgl. Mar. 3, 5), zoals God verontwaardigd is over onrecht (vgl. Am. 2, 4-8; 5, 7-12; Ps. 106, 40). Het is niet gezond dat wij wennen aan het kwaad, het doet ons geen goed toe te laten dat ons sociaal geweten verdoofd wordt, terwijl “een spoor van verwoesting, en zelfs van dood, in al onze regio’s [...] het leven van miljoenen mensen en vooral de leefomgeving van de boeren en van de inheemse volkeren in gevaar brengt”.¹¹ De geschiedenissen van onrecht en wreedheid die ook in de afgelopen eeuw in Amazonië hebben plaatsgevonden, zouden een diepe afkeuring moeten oproepen, maar tegelijkertijd ons gevoeliger moeten maken voor het herkennen van ook actuele vormen van menselijke uitbuiting, corruptie en dood. Met betrekking tot het schandalige verleden nemen we als voorbeeld een verhaal over het lijden van de inheemse bevolking in het rubbertijdperk van Venezolaans Amazonië: “Aan de inheemse bevolking gaven ze geen geld, alleen koopwaar en dat tegen een hoge prijs, zodat ze het nooit konden betalen, [...], ze betaalden maar ze

9 De heilige Johannes Paulus II, Toespraak tot de Pauselijke Academie van de Sociale Wetenschappen (27 april 2001), 4: AAS 93 (2001), 600.

10 Vgl. *Instrumentum laboris*, 41.

11 Vijfde Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaans Episcopaat en van de Caraïben, *Document van Aparecida* (29 juni 2007), 473: It. ed. Bologna 2014, p.243.

zeiden tegen de inheemse inwoner: “U hebt een grote schuld” en hij moest weer gaan werken [...]. Meer dan twintig *ye’kuana*-dorpen zijn volledig verwoest. De *ye’kuana*-vrouwen zijn verkracht en hun borsten zijn geamputeerd, van de zwangere vrouwen is de buik opengesneden. De mannen werden de vingers afgesneden of de polsen doorgesneden, zodat ze niet met hun boot konden varen, [...] samen met andere scènes van het meest absurde sadisme”.¹²

16. Deze geschiedenis van verdriet en verachting geneest men niet gemakkelijk. En de kolonisatie houdt niet op, maar in bepaalde gebieden verandert zij en maskeert en verbergt zij zich,¹³ maar verliest niet de arrogantie tegenover het leven van de armen en de broosheid van het milieu. De bisschoppen van Braziliaans Amazonië hebben eraan herinnerd dat “de geschiedenis van Amazonië onthult dat het altijd een minderheid is geweest die profiteerde van de armoede van de meerderheid en van de gewetenloze plundering van de natuurlijke rijkdommen van de streek, een goddelijke schenking aan de volkeren die hier sinds duizenden jaren leven en de migranten die in de afgelopen eeuwen zijn gekomen”.¹⁴

17. Terwijl we een gezonde verontwaardiging laten bovenkomen, herinneren we eraan dat het altijd mogelijk is de verschillende vormen van een koloniale mentaliteit te overwinnen om netwerken van solidariteit en ontwikkeling op te bouwen: “De uitdaging is te zorgen voor een globalisering van solidariteit, een globalisering zonder marginalisering”.¹⁵ Men kan zoeken naar alternatieve vormen van duurzame veeteelt en landbouw, van

12 Ramón Iribertegui, *Amazonas: El hombre y el caucho*, ed. Vicariato Apostólico de Puerto Ayacucho - Venezuela, Monografía, nr. 4, Caracas 1987, 307vv.

13 Vgl. Amarilis Tupiassú, “Amazônia, das travessias lusitanas à literatura de até agora” in *Estudos Avançados*, vol. 19, n. 53, San Paolo (januari/april 2005): “In feite heeft Amazonia na het einde van de eerste kolonisatie zijn traject voortgezet als een streek, onderworpen aan een eeuwenoude hebzucht, nu onder nieuwe retorische ontwerpen [...] van de kant van “beschavende” agenten die evenmin een personificatie nodig hebben om de nieuwe gezichten van de oude slachting, nu door een langzame dood, voort te brengen en te vermenigvuldigen”.

14 Bisschoppen van Braziliaanse Amazonië, *Carta al pueblo de Dios*, Santarem - Brazilië (6 juli 2012).

15 De heilige Johannes Paulus II, Boodschap voor Wereldvredegedag 1998, 3: AAS 90 (1998), 150.

energie die niet vervuult, van bronnen van arbeid die geen verwoesting van het milieu en de culturen met zich meebrengen. Tegelijkertijd is het noodzakelijk de inheemse bevolking en de armsten een adequaat onderwijs te garanderen die hun vaardigheden tot ontwikkeling brengt en tot hun recht laat komen. Juist bij deze doeleinden gaat het om het ware inzicht en de echte vaardigheid van de politici. Dat is niet om de doden het leven terug te geven dat men hun heeft geweigerd en evenmin om de overlevenden van die slachtpartijen schadeloos te stellen, maar in ieder geval opdat wij vandaag echt menselijk kunnen zijn.

18. Het is stimulerend om te beseffen dat te midden van de ernstige excessen van de kolonisatie van Amazonië, die vol “tegenstrijdigheden en wonden” is,¹⁶ veel missionarissen daar zijn gekomen met het evangelie, hun eigen land verlieten en een streng en veeleisend leven naast de meest kwetsbaren accepteerden. Wij weten dat niet allen voorbeeldig zijn geweest, maar het werk van degenen die het evangelie trouw zijn gebleven, inspireerde ook “een wetgeving zoals die van de Nieuwe Wetten van Indië, die de waardigheid van de inheemse bevolking beschermde tegen geweldplegingen tegen hun volkeren en gebieden”¹⁷. Gegeven dat de priesters vaak degenen waren die de inheemse inwoners beschermden tegen aanvallers en profiteurs, vertellen de missionarissen: “Ze vroegen ons met aandrang hen niet te verlaten en ze lieten ons beloven opnieuw terug te keren”.¹⁸

16 Derde Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaans Episcopaat, *Document van Pueblo* (23 maart 1979), 6.

17 *Instrumentum laboris*, 6. Paus Paulus III veroordeelde met de breve *Veritas ipsa* 2 juni 1537 de racistische thesen door te erkennen dat de inheemse inwoners, of het nu christenen waren of niet, de waardigheid van menselijke persoon hadden, hij erkende dat zij het recht op bezit hadden en verbood dat zij slaaf werden gemaakt. Hij stelde: “Omdat zij mens zoals de anderen zijn, [...] mogen zij absoluut niet beroofd worden van hun vrijheid en het bezit van hun goederen, evenmin degenen die het geloof in Jezus Christus niet hebben”. Deze leer werd door paus Gregorius XIV bevestigd, bul *Cum Sicuti* (28 april 1591); Urbanus VIII, bul *Commissum Nobis* (22 april 1639); Benedictus XIV, bul *Immensa Pastorum Principis*, gericht aan de bisschoppen van Brazilië (20 december 1741); Gregorius XVI, breve *In Supremo* (3 december 1839); Leo XIII, *Brief aan de bisschoppen van Brazilië over de slavernij* (5 mei 1888); de heilige Johannes Paulus II, Boodschap aan de inheemse bevolking van het Amerikaanse continent, Santo Domingo (12 oktober 1992), 2: *Insegnamenti* 15, 2 (1992), 341-347.

18 Frederico Benicio de Sousa Costa, *Carta Pastoral* (1909), ed. Imprenta del gobierno del Estado de Amazonas, Manaus 1994, 83.

19. Tegenwoordig mag de Kerk niet minder geëngageerd zijn en is zij geroepen om te luisteren naar de roep van de volkeren van Amazonië “om op een transparante wijze haar profetische rol te kunnen uitoefenen”.¹⁹ Aangezien wij tegelijkertijd niet kunnen ontkennen dat het graan zich vermengd heeft met het onkruid en dat de missionarissen niet altijd aan de zijde van de onderdrukten hebben gestaan, schaam ik mij hiervoor en nogmaals “vraag ik nederig om vergeving, niet alleen voor de overtredingen door de Kerk zelf, maar ook voor de misdaden tegen de inheemse volken gedurende de zogenaamde verovering van Amerika”²⁰ en voor de gruwelijke misdaden die volgden in heel de geschiedenis van Amazonië. Ik dank de leden van de oorspronkelijke volkeren en zeg tegen hen opnieuw: “U bent met uw leven een roep die gericht is tot het geweten [...]. U bent de levende herinnering aan de zending die God aan ons allen heeft toevertrouwd: zorg te dragen voor het gemeenschappelijke huis”.²¹

Gemeenschapszin

20. Sociale strijd impliceert een vermogen tot broederschap, een geest van menselijke gemeenschap. Welnu, zonder het belang van de persoonlijke vrijheid te bagatelliseren dient te worden onderstreept dat de oorspronkelijke volkeren van Amazonië een sterke gemeenschapszin bezitten. Zo beleven zij “werk, rust, menselijke relaties, rites en vieringen. Alles wordt gedeeld, private ruimtes - die typisch zijn voor de moderne samenleving - zijn minimaal. Het leven is een gemeenschappelijke weg, waar taken en verantwoordelijkheden verdeeld en gedeeld worden ten behoeve van het gemeenschappelijk welzijn. Er is geen plaats voor het idee van een individu dat los staat van de gemeenschap of van zijn gebied”.²² De menselijke relaties zijn doordrenkt van de omringende natuur, omdat de inheemse bewoners deze voelen en waarnemen als een werkelijkheid die

19 Instrumentum laboris, 7.

20 Toespraak ter gelegenheid van de Tweede Wereldontmoeting van de Volksbewegingen, Santa Cruz de la Sierra - Bolivia (9 juli 2015): *L'Osservatore Romano*, 11 juli 2015, p. 5.

21 Toespraak bij de Ontmoeting met de Volken van Amazonië, Puerto Maldonado - Peru (19 januari 2018): *L'Osservatore Romano*, 21 januari 2018, p. 6.

22 Instrumentum laboris, 24.

hun maatschappij en cultuur integreert, als een verlengstuk van hun eigen lichaam, van het lichaam van hun familie en hun maatschappelijke groep.

“Die ster nadert
de kolibries slaan met hun vleugels
meer dan een waterval dondert mijn hart
met jouw lippen zal ik de aarde bevoelen,
opdat op ons de wind speelt”.²³

21. Dit versterkt het ontwrichtende effect van de ontworteling die de inheemse bewoners meemaken die zich gedwongen zien naar de stad te emigreren, proberen te overleven, soms ook op een niet-waardige manier, te midden van meer individualistische stedelijke gewoonten en in een vijandige omgeving. Hoe kun je een zo ernstige schade herstellen? Hoe kun je die ontwortelde levens weer opbouwen? Geconfronteerd met een dergelijke werkelijkheid moet men alle inspanningen waarderen en begeleiden die veel van deze maatschappelijke groeperingen doen om hun waarden en levensstijl te behouden en te integreren in de nieuwe contexten zonder ze te verliezen, waarbij ze integendeel deze aanbieden als bijdrage aan het algemeen welzijn.

22. Christus heeft de hele mens verlost en wil in ieder het vermogen herstellen een relatie met anderen aan te gaan. Het evangelie houdt de goddelijke liefde voor die uit het hart van Christus stroomt en die een zoeken naar gerechtigheid voortbrengt, dat onafscheidelijk een lied is van broederschap en solidariteit, een stimulans voor een cultuur van ontmoeting. De wijsheid van de levensstijl van de oorspronkelijke volkeren stimuleert ons – zij het met alle beperkingen die hij kan hebben – dit streven te verdiepen. Met het oog hierop hebben de bisschoppen van Ecuador opgeroepen tot “een nieuw sociaal en cultureel systeem dat de broederlijke relaties bevoorrecht, binnen een kader van erkenning van en waardering voor de verschillende culturen en ecosystemen, een systeem

23 Yana Lucila Lema, *Tamyahuan Shamakupani (Con la lluvia estoy viviendo)*, 1, op <http://siwarmayu.com/es/yana-lucila-lema-6-poemas-de-tamyawan-shamukupani-con-la-lluvia-estoy-viviendo/>.

dat in staat is iedere vorm van discriminatie en overheersing onder de mensen te bestrijden”.²⁴

In verval geraakte instituties

23. In *Laudato si'* herinnerden wij eraan dat “als alles met elkaar in verband staat, ook de kwaliteit van de instituties van een samenleving gevolgen heeft voor het milieu en de kwaliteit van menselijk leven [...]. Binnen iedere sociale laag en tussen de verschillende lagen ontwikkelen zich de instellingen die de menselijke relaties reguleren. Alles wat deze instellingen schaadt, brengt schadelijke effecten met zich mee, zoals het verlies van vrijheid, onrecht en geweld. Verschillende landen worden bestuurd door een wankel institutioneel systeem ten koste van het lijden van de bevolking”.²⁵

24. Hoe staat het met de instellingen van de burgermaatschappij in Amazonië? Het *Instrumentum laboris* van de synode, dat veel bijdragen van mensen en groeperingen van Amazonië verzamelt, verwijst naar “een cultuur die de staat en zijn instituties vergiftigt en alle sociale lagen, de inheemse gemeenschappen inbegrepen, doordringt. Het betreft een ware morele plaag; hierdoor verliest men het vertrouwen in de instituties en haar vertegenwoordigers en dit brengt de politiek en de maatschappelijke organisaties totaal in diskrediet. De volken van Amazonië zijn niet onbekend met corruptie en worden er de belangrijkste slachtoffers van”.²⁶

25. Wij kunnen niet uitsluiten dat leden van de Kerk een deel zijn geweest van het netwerk van corruptie, soms in zodanige mate dat ze het stilzwijgen hebben bewaard in ruil voor economische hulp voor kerkelijke werken. Juist daarom hebben de synode voorstellen bereikt die ertoe oproepen “in het bijzonder aandacht te besteden aan de herkomst van schenkingen of andere typen van weldaden, evenals aan investeringen die worden gedaan door kerkelijke instituties of christenen”.²⁷

24 Bisschoppenconferentie van Ecuador, *Cuidemos nuestro planeta* (20 april 2012), 3. Nr. 142: AAS 107 (2015), 904-905.

26 Nr. 82.

27 *Ibid.*, 83.

Sociale dialoog

26. Amazonië zou ook een plaats voor sociale dialoog moeten zijn, in het bijzonder tussen de verschillende oorspronkelijke volkeren, om vormen van gemeenschap en gezamenlijke strijd te vinden. Alle anderen zijn geroepen deel te nemen als “gasten” en met het grootste respect te zoeken naar wegen van ontmoeting die Amazonië verrijken. Maar als wij een dialoog willen voeren, zouden wij dit het eerste moeten doen met de minsten. Zij zijn niet zomaar een gesprekspartner, die men moet overtuigen, en evenmin een gast extra aan een tafel van gelijken. Zij zijn de belangrijkste gesprekspartners, van wie wij vóór alles moeten leren, naar wie wij moeten luisteren omwille van een plicht tot gerechtigheid en aan wie wij verlof moeten vragen om onze voorstellen voor te kunnen leggen. Hun woord, hun verwachtingen, hun angsten zouden de krachtigste stem moeten zijn aan elke dialoogtafel over Amazonië; en de grote vraag is: hoe stellen zij zich een goed leven voor henzelf en hun nakomelingen voor?

27. De dialoog moet niet alleen prioriteit geven aan de voorkeursoptie voor de armen, de gemarginaliseerden en buitengeslotenen, maar hen beschouwen als hoofdrolspelers. Het gaat erom de ander te erkennen en te waarderen “als ander”, met zijn gevoeligheid, zijn meest persoonlijke keuzes, zijn wijze van leven en werken. Anders zal het resultaat, zoals altijd, “een project van enkelen dat gericht is op enkelen”,²⁸ zo niet “een consensus op papier of een kortstondige vrede voor een gelukkige minderheid”²⁹ zijn. Als dit gebeurt, “is een profetische stem nodig”³⁰ en zijn wij als christenen geroepen om die te laten horen.

Hieruit komt de volgende droom voort.

28 Apost. exhort. *Evangelium gaudium* (24 november 2013), 239: AAS 105 (2013), 1116.

29 Ibid., 218: AAS 105 (2013), 1110.

30 Ibid.

HOOFDSTUK TWEE

EEN CULTURELE DROOM

28. De kwestie is Amazonië te ontwikkelen; dat betekent niet het cultureel te koloniseren, maar ervoor zorgen dat het gebied het beste uit zichzelf haalt. Dat is de zin van het beste educatieve werk: cultiveren zonder te ontwortelen; doen groeien zonder de identiteit te verzwakken; ondersteunen zonder binnen te dringen. Zoals er mogelijkheden in de natuur zijn die voor altijd verloren kunnen gaan, zo kan hetzelfde gebeuren met culturen die dragers zijn van een boodschap die nog niet gehoord is, en die vandaag als nooit tevoren worden bedreigd.

Het Amazone veelvlak

29. In Amazonië leven veel volkeren en nationaliteiten en meer dan 110 inheemse volkeren in een staat van vrijwillig isolement (*PIAV*).³¹ Hun situatie blijkt zeer broos en velen realiseren zich dat zij de laatste bewaarders zijn van een schat die gedoemd is te verdwijnen, alsof men het alleen maar toe zou staan te overleven wanneer ze niet storen, terwijl de post-moderne kolonisatie verder gaat. Men moet vermijden hen te beschouwen als “niet beschaafde wilden”. Zij hebben eenvoudigweg andere culturen en andere vormen van beschaving voortgebracht, die vroeger een aanzienlijke ontwikkeling hebben bereikt.³²

30. Vóór de kolonisatie concentreerde de bevolking zich langs de kusten van de rivieren en de meren; het oprukken van de kolonisatie dreef vervolgens de oude bewoners de diepte van het woud in. Vandaag dwingt de

31 Vgl. *Instrumentum laboris*, 57.

32 Vgl. Evaristo Eduardo de Miranda, *Quando o Amazonas corria para o Pacífico*, Petrópolis 2007, 83-93.

groeïende woestijnvorming velen tot nieuwe verhuizingen en dezen belanden uiteindelijk in de periferie of op het trottoir van de steden, soms in een situatie van extreme ellende, maar ook van een innerlijke fragmentatie als gevolg van het verlies van de waarden waardoor zij gedragen werden. In die context verliezen zij gewoonlijk de referentiepunten en de culturele wortels die hun een identiteit en een gevoel van waardigheid verleenden, en maken zij de rij van gemarginaliseerden groter. Zo wordt de culturele overdracht onderbroken die van geslacht op geslacht door de eeuwen heen is doorgegeven. De steden, die een plaats zouden moeten zijn van ontmoeting, van wederzijdse verrijking, van bevruchting tussen verschillende culturen, veranderen in het toneel van een pijnlijke uitsluiting.

31. Ieder volk dat erin geslaagd is in Amazonië te overleven, bezit een eigen culturele identiteit en een unieke rijkdom binnen een multiculturele wereld dankzij de nauwe relatie die de bewoners met de omgeving aangaan in een - niet deterministische - symbiose, die met denkschema's van buitenaf moeilijk te begrijpen is:

“Er was eens een landschap dat verscheen met zijn rivier,
zijn dieren, zijn wolken, zijn bomen.
Soms echter, wanneer men nergens
het landschap zag met zijn rivier en zijn bomen,
moesten deze dingen verschijnen in de geest van een jongen”.³³

“Maak van de rivier je bloed [...].
Plant jezelf dan,
ontkiem en groei,
opdat je wortel
zich vastklampt aan de aarde
voor eeuwig
en wees uiteindelijk

33 Juan Carlos Galeano, “Paisajes”, in *Amazonia y otros poemas*, Universidad Externado de Colombia, Bogotá 2011, 31.

kano,
sloep, vlot,
bodem, kruik,
stal en mens”.³⁴

32. De menselijke groepen, hun levensstijlen en hun visies op de wereld zijn net zo gevarieerd als het gebied, omdat zij zich hebben moeten aanpassen aan de geografie en haar middelen. De volkeren die zich wijden aan de visvangst, en de volkeren die zich wijden aan de jacht of aan de landbouw in het binnenland zijn niet hetzelfde als de volkeren die het land bewerken dat onderhevig is aan overstromingen. In Amazonië ontmoeten wij bovendien duizenden inheemse gemeenschappen, gemeenschappen die van Afrikaanse herkomst zijn, langs de kust of in steden wonen, die op hun beurt onderling zeer verschillend zijn en een grote menselijke diversiteit kennen. Door middel van een gebied en de kenmerken ervan manifesteert God zich, laat Hij daarin iets van zijn onuitputtelijke schoonheid weerspiegelen. Daarom ontwikkelen de verschillende groepen in een vitale synthese met de omgeving een bijzondere vorm van wijsheid. Wanneer we van buitenaf observeren, moeten we onterechte generalisaties, simplistische discoursen of conclusies die alleen maar uitgaan van onze geestelijke structuren en ervaringen, vermijden.

Zorg dragen voor de wortels

33. Ik zou er nu aan willen herinneren dat “de consumentistische visie op de mens, die door het raderwerk van de geglobaliseerde economie wordt begunstigd, ertoe neigt de culturen homogeen te maken en de immense culturele variëteit te verzwakken, die een schat van de mensheid is”.³⁵ Dit raakt de jongeren het meest, wanneer men ertoe neigt “de verschillen die eigen zijn aan hun plaats van herkomst, op te heffen, hen te veranderen in manipuleerbare, in serie vervaardigde wezens”.³⁶ Om deze dynamiek van menselijke verarming te vermijden is het noodzakelijk de wortels lief te hebben en er zorg voor te dragen, omdat zij “een basis zijn die ons in staat

34 Javier Yglesias, “Llamado”, in *Revista peruana de literatura*, nr. 6 (juni 2007), 31.

35 *Encycl. Laudato si'* (24 mei 2015), 144: AAS 107 (2015), 905.

36 Postsynodale apost. exhort. *Christus vivit* (25 maart 2019), 186.

stelt te groeien en te reageren op nieuwe uitdagingen”.³⁷ Ik nodig de jongeren van Amazonië, vooral de inheemse bevolking, uit om “de zorg op zich te nemen voor de wortels, omdat uit de wortels de kracht komt die je laat groeien, bloeien, vrucht dragen”.³⁸ Voor degenen onder hen die gedoopt zijn, omvatten deze wortels de geschiedenis van het volk Israël en de Kerk tot op de dag van vandaag. Deze te kennen is een bron van vreugde en vooral van hoop die inspireert tot moedige en nobele daden.

34. De Amazonische volkeren hebben eeuwen lang hun culturele wijsheid mondeling doorgegeven in mythen, legendes, verhalen, zoals gebeurde met “de primitieve verhalenvertellers die door het woud trokken en van dorp tot dorp verhalen vertelden om zo een gemeenschap in leven te houden die zonder de navelstreng van deze verhalen door de afstand en het isolement zou zijn gefragmenteerd en opgelost”.³⁹ Daarom is het belangrijk “de ouderen lange verhalen te laten houden”⁴⁰ en dat de jongeren halt houden om aan deze bron te drinken.

35. Terwijl het risico toeneemt dat deze culturele rijkdom verloren gaat, zijn de laatste jaren, God zij dank, sommige volkeren begonnen te schrijven om hun eigen verhalen te vertellen en de betekenis van hun eigen gebruiken te beschrijven. Zo kunnen zijzelf expliciet erkennen dat er meer is dan een etnische identiteit en dat zij bewaarders zijn van persoonlijke, in de familie levende en collectieve herinneringen. Het verheugt mij te zien dat zij die het contact hebben verloren met de eigen wortels, hun gewonde geheugen trachten te herstellen. Anderzijds is Amazonië ook in de beroepssectoren begonnen een groter bewustzijn te ontwikkelen van de amazonische identiteit en voor hen een bron van artistieke, literaire, muzikale, culturele inspiratie geworden. De verschillende artistieke uitingen, en in het bijzonder de poëzie, laten zich inspireren door het water, het woud, het leven dat trilt, evenals door de culturele diversiteit en de ecologische en sociale uitdagingen.

37 Ibid., 200.

38 Videoboodschap voor de Wereldontmoetingsdag van de Inheemse Jeugd, Soloy-Panamá (18 januari 2019): *L'Osservatore Romano*, 19 januari 2019, p. 8.

39 Mario Vargas Llosa, Prologo a *El Habrador*, Madrid, 8 oktober 2007.

40 Postsynodale apost. exhort. *Christus vivit* (25 maart 2019), 195.

Interculturele ontmoeting

36. Zoals iedere culturele werkelijkheid hebben de culturen van het binnenland van Amazonië hun grenzen. Ook de stedelijke culturen van het Westen hebben die. Factoren als consumentisme, individualisme, discriminatie, ongelijkheid en vele andere factoren vormen kwetsbare aspecten van de schijnbaar meer ontwikkelde culturen. De etnische groepen die een cultuurschat hebben ontwikkeld verbonden met de natuur, met een sterk gemeenschapsgevoel, merken gemakkelijk onze schaduwzijden, die wij te midden van onze vermeende vooruitgang niet herkennen. Daarom zal hun levenservaring ons goed doen.

37. Uitgaande van onze wortels zitten we aan een gemeenschappelijke tafel, de plaats van gesprek en gedeelde hoop. Zo verandert verscheidenheid, die een vlag of een grens kan zijn, in een brug. Identiteit en dialoog zijn geen vijanden. De eigen culturele identiteit verdiept zich en verrijkt zich in de dialoog met verschillende werkelijkheden en een authentieke manier om deze te bewaren is niet een isolement dat verarmt. Daarom is het niet mijn bedoeling een volledig gesloten, onhistorisch, statisch indigenisme voor te stellen dat elke vorm van vermenging afwijst. Een cultuur kan onvruchtbaar worden, wanneer zij “zich in zichzelf opsluit en tracht verouderde levensvormen te laten voortbestaan en iedere uitwisseling en debat over de waarheid aangaande de mens weigert”.⁴¹ Dat lijkt weinig realistisch, omdat het niet gemakkelijk is zich te beschermen tegen een culturele invasie. Daarom moet het belang van de zorg voor de culturele waarden van inheemse groepen allen aangaan, omdat hun rijkdom ook de onze is. Als wij geen vooruitgang boeken in deze zin van medeverantwoordelijkheid voor de diversiteit die onze mensheid mooier maakt, mag men niet verwachten dat de groepen die in het woud wonen, zich onbevangen openstellen voor de “beschaving”.

38. In Amazonië is het ook onder de verschillende oorspronkelijke volkeren mogelijk “interculturele betrekkingen te ontwikkelen waarin

41 De heilige Johannes Paulus II, encycl. Centesimus annus (1 mei 1991), 50: AAS 83 (1991), 856.

diversiteit geen bedreiging meer vormt en geen rechtvaardiging meer biedt voor hiërarchische machtsuitoefening van de een over de ander, maar een dialoog betekent die, uitgaande van verschillende culturele ideeën, bestaat uit viering, onderlinge relaties, revitalisering van de hoop”.⁴²

Bedreigde culturen, volken die gevaar lopen

39. De geglobaliseerde economie schaadt schamtelos de menselijke, sociale en culturele rijkdom. Het uit elkaar vallen van de gezinnen, dat het gevolg is van gedwongen migratie, beïnvloedt de overdracht van waarden, omdat “het gezin de sociale institutie is en altijd is geweest die het meest ertoe heeft bijgedragen om onze culturen in leven te houden”.⁴³ Bovendien is het noodzakelijk “tegenover de koloniserende invasie van de massa-media” voor de oorspronkelijke volkeren “alternatieve vormen van communicatie te bevorderen uitgaande van hun eigen taal en cultuur” en te bevorderen dat “de inheemse inwoners zelf aanwezig zijn in de reeds bestaande communicatiemiddelen”.⁴⁴

40. In ieder project voor Amazonië “is het noodzakelijk zich het perspectief van de rechten van de volken en de culturen eigen te maken en zo te begrijpen dat de ontwikkeling van een sociale groep [...] vraagt om een prominente rol van de lokale sociale actoren uitgaande van hun eigen cultuur. Evenmin kan men het begrip kwaliteit van leven opdringen, maar dit moet begrepen worden binnen de wereld van symbolen en gewoonten die specifiek zijn voor iedere menselijke groep”.⁴⁵ En als de voorouderlijke culturen van de oorspronkelijke volkeren geboren en ontwikkeld zijn in nauw contact met de natuurlijke omgeving, kunnen ze nauwelijks ongeschonden bewaard worden, wanneer die omgeving achteruitgaat.

Dit opent de weg voor de volgende droom

42 Vijfde Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaans Episcopaat en van de Caraïben, *Document van Aparecida* (29 juni 2007), 97: It.ed. Bologna 2014, p. 57.

43 Toespraak bij de Ontmoeting met de Volken van Amazonië, Puerto Maldonado, Peru (19 januari 2018): *L'Osservatore Romano*, 21 januari 2018, p. 6.

44 *Instrumentum laboris*, 123, e.

45 *Encycl. Laudato si'* (24 mei 2015), 144: AAS 107 (2015), 906.

HOOFDSTUK DRIE

EEN ECOLOGISCHE DROOM

41. In een culturele werkelijkheid zoals Amazonië, waar een zo nauwe relatie tussen mens en natuur bestaat, is het dagelijks bestaan altijd kosmisch. Anderen uit hun slavernij bevrijden houdt zeker in dat men zorg draagt voor het milieu en het beschermt,⁴⁶ maar nog meer dat men het hart van de mens helpt zich met vertrouwen open te stellen voor de God die niet alleen alles wat bestaat, heeft geschapen, maar ons ook zichzelf in Jezus Christus heeft gegeven. De Heer, die als eerste voor ons zorgt, leert ons de zorg te dragen voor onze broeders en zusters en het milieu dat Hij ons iedere dag schenkt. Dat is de eerste ecologie die we nodig hebben. In Amazonië begrijpt men beter de woorden van Benedictus XVI, toen hij zei dat “er naast de ecologie van de natuur een ecologie is die wij “menselijk” zouden kunnen noemen, die op haar beurt een “sociale ecologie” vereist”. En dit impliceert dat de mensheid [...] steeds meer rekening moet houden met de banden die er bestaan tussen natuurlijke ecologie, dat wil zeggen het respect voor de natuur, en de menselijke ecologie”.⁴⁷ Het beklemtonen van het feit dat “alles met elkaar is verbonden”⁴⁸, geldt in het bijzonder voor een gebied als Amazonië.

46 Vgl. Benedictus XVI, encycl. *Caritas in veritate* (29 juni 2009), 51: AAS 101 (2009), 687: “De natuur is bijzonder in onze tijd zo geïntegreerd in de maatschappelijke en culturele dynamiek dat zij bijna niet meer een onafhankelijke variabele vormt. De woestijnvorming en productieve verarming van enkele landbouwgebieden zijn ook de vrucht van de verarming van de bevolkingen die ze bewonen en van hun achterstand”.

47 Boodschap voor Wereldvrede dag 2007, 8: *Insegnamenti* II, 2 (2006), 776.

48 Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 16; 91; 117; 138; 240: AAS 107 (2015), 854; 884; 894; 903; 941.

42. Als de zorg voor de mensen en de zorg voor de ecosystemen niet te scheiden zijn, dan krijgt dit een bijzondere betekenis daar waar “het woud niet een bron is die moet worden geëxploiteerd, maar een wezen of verschillende wezens waarmee men een relatie kan aangaan”.⁴⁹ De wijsheid van de oorspronkelijke volkeren van Amazonië “inspireert tot zorg en respect voor de schepping met een duidelijk bewustzijn van haar grenzen en verbiedt het misbruik ervan. Misbruik maken van de natuur betekent misbruik maken van voorouders, broeders en zusters, de schepping en de Schepper en een wissel op de toekomst trekken”.⁵⁰ “Wanneer” de inheemse inwoners “in hun gebieden blijven, zijn zij het die het beste hiervoor zorgen”,⁵¹ vooropgesteld dat zij zich niet laten misleiden door de sirenen-zangen en de egoïstische aanbiedingen van machtsgroepen. De schade aan de natuur treft hen op een zeer directe en zichtbare manier, omdat - zo zeggen ze: “wij water, lucht en leven van het door God geschapen milieu zijn. Daarom vragen wij dat het mishandelen en vernietigen van Moeder Aarde ophoudt. De aarde bloedt en is aan het doodbloeden; de multinationals hebben de aderen van onze Moeder Aarde doorgesneden”.⁵²

Een droom uit water

43. In Amazonië is het water koningin, zijn de rivieren en beekjes als aders en iedere vorm van leven komt daaruit voort:

“Daar, in de volheid van de brandende zomers, wanneer de laatste vlagen van de oostenwind dood in de stille lucht zich verdunnen, wordt de thermometer vervangen door de hygrometer voor het bepalen van het klimaat. De bestaansvormen zijn afhankelijk van een pijnlijke afwisseling van het afnemen en toenemen van de grote rivieren. Deze stijgen altijd op een indrukwekkende wijze. De Amazone, vol, komt uit zijn bed, in een paar dagen stijgt het niveau van zijn wateren [...]. De overstroming van de rivier

49 Document *Bolivia: informe país. Consulta pre-sinodal*, 2019, p. 36; vgl. *Instrumentum laboris*, 23.

50 *Instrumentum laboris*, 26.

51 Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 146; AAS 107 (2015), 906.

52 *Documento con aportes al Sínodo de la Diócesis de San José del Guaviare y de la Arquidiócesis de Villavicencio y Granada* (Colombia); vgl. *Instrumentum laboris*, 17.

is een stilstand van het leven. Gevangen in de mazen van de “*igarapés*” wacht de mens daarom met een zeldzaam stoïcisme op het onvermijdelijke noodlot, het einde van die paradoxale winter met hoge temperaturen. Het dalen van het waterpeil is de zomer. Het is de wederopstanding van de oorspronkelijke activiteit van degenen die in die streken ploeteren, de enige vorm van leven die verenigbaar is met de natuur die extreem is in haar verschijningsvormen en zo de voortzetting van iedere krachtsinspanning onmogelijk maakt”.⁵³

44. Het water verblindt in de grote Amazone-rivier, die alles rondom verzamelt en levend maakt

“Amazone,
hoofdstad van de lettergrepen van het water,
vader, patriarch, jij bent
de geheime eeuwigheid
van de bevruchtingen,
naar jou dalen rivieren af als vogels”.⁵⁴

45. Het is bovendien de wervelkolom die harmoniseert en verenigt:
“De rivier scheidt ons niet, hij verenigt ons, hij helpt ons samen te leven met de verschillende culturen en talen”.⁵⁵ Hoewel het waar is dat er in dit gebied veel “Amazonië” zijn, is de hoofdas de grote rivier, kind van veel andere rivieren”.

“Vanaf de hoogste toppen van de bergketen, waar de sneeuw eeuwig is, loopt het water en trekt een sidderend spoor in de oude huid van de rotssteen: de Amazone is amper geboren. Hij wordt elk moment geboren. Hij daalt langzaam, een kronkelig licht, om te groeien in de aarde. Het groen verdrijvend, vindt hij zijn loop uit en groeit. Onderaards water komt aan de oppervlakte om het water te omarmen dat van de Andes naar beneden

53 Euclides da Cunha, *Los Sertones (Os Sertões)*, Buenos Aires 1946, 65-66.

54 Pablo Neruda, “Amazonas”, in *Canto General* (1938), I.IV

55 REPAM, Doc. *Eje de Fronteras*. Preparación para el Sínodo de la Amazonia, Tabatinga-Brazilië (13februari 2019), p. 3; vgl. *Instrumentum laboris*, 8.

komt. Uit de buik van de witste wolken, door de wind geschud, valt het hemelwater. Verenigd gaan ze vooruit, vermenigvuldigd in oneindige paden, het immense laagland drenkend [...]. Het is het grote Amazonië, volledig in de vochtige tropen, met zijn dichte en verbazingwekkende woud, waar het leven nog steeds klopt, onaangetast en in uitgestrekte, nooit door mens verraste gebieden, het leven dat werd gevormd in de intimiteit van het water [...]. Sinds de mens het bewoont, verheft het zich uit de diepte van zijn wateren en stroomt er vanaf de hoge plaatsen van zijn woud een verschrikkelijke angst naar beneden: dat dit leven langzaam de richting van het einde inslaat”.⁵⁶

46. De populaire dichters, die verliefd raakten op zijn immense schoonheid, probeerden tot uitdrukking te brengen wat de rivier hen gewaar deed worden, en het leven dat hij in zijn voorbijgaan geeft, met een dans van dolfijnen, anaconda's, bomen en kano's. Maar ze betreuren ook de gevaren die hem bedreigen. Deze contemplatieve en profetische dichters helpen ons om ons te bevrijden van het technocratische en consumentistische paradigma dat de natuur verstikt en ons berooft van een echt waardig bestaan:

“De wereld lijdt door de verandering van voeten in rubber, van benen in leer, van het lichaam in textiel en van het hoofd in staal [...]. De wereld lijdt door de verandering van de schop in een geweer, van de ploeg in een tank, van het beeld van de zaaier die zaait, in dat van een robot met zijn vlammenwerpers, uit wiens zaad eenzaamheid ontspruit. Alleen de poëzie, zal met de nederigheid van haar stem deze wereld kunnen redden”.⁵⁷

De kreet van Amazonië

47. De poëzie helpt een droevig gevoel tot uitdrukking te brengen dat wij tegenwoordig met velen delen. De onontkoombare waarheid is dat in de huidige omstandigheden, met deze manier van omgaan met Amazonië zoveel leven en zoveel schoonheid “de richting van het einde inslaan”, hoewel velen willen blijven geloven dat er niets is gebeurd:

56 Amadeu Thiago de Mello, *Amazonas, patria de agua*.

57 Vinicius de Moraes, *Para vivir un gran amor*, Buenos Aires 2013, 166.

“Degenen die geloofden dat de rivier een koord was om mee te spelen, vergisten zich.

De rivier is een dunne ader op het gezicht van de aarde [...].

De rivier is een touw waaraan dieren en bomen zich vastklampen.

Als ze te hard eraan trekken, zou de rivier kunnen ontploffen.

Hij zou kunnen ontploffen en het gezicht met water en bloed kunnen wassen”.⁵⁸

48. Het wereldwijde evenwicht hangt ook af van de gezondheid van Amazonië. Samen met het bioom van Kongo en Borneo maakt het indruk door de diversiteit van zijn wouden, waarvan ook de regencycli, het evenwicht van het klimaat en een grote variëteit aan levende wezens afhankelijk zijn. Het functioneert als een groot filter van CO₂, dat helpt de opwarming van de aarde te vermijden. De bodem ervan is grotendeels arm aan humus; daarom groeit het woud “werkelijk op de grond en niet uit de grond”.⁵⁹ Wanneer men het woud verwijdt, wordt dit niet meer vervangen, omdat er een terrein overblijft met weinig voedingsstoffen, dat verandert in een woestijngebied of een gebied dat arm is aan vegetatie. Dat is ernstig, omdat er in de ingewanden van het Amazonische woud ontelbare hulpbronnen zijn die onmisbaar kunnen zijn voor het genezen van ziekten. Zijn vissen, vruchten en andere overvloedige gaven verrijken de menselijke voeding. Bovendien blijkt in een ecosysteem als dat van Amazonië de bijdrage van ieder deel afzonderlijk onontbeerlijk voor het behoud van het geheel. Ook de kuststreken en de mariene vegetatie moeten worden bemest door hetgeen de Amazone meesleept. De roep van Amazonië bereikt allen, omdat “de verovering en exploitatie van de hulpbronnen [...] vandaag het punt hebben bereikt dat ze het gastvrije vermogen zelf van het milieu bedreigen: het milieu als “hulpbron” dreigt het milieu als “thuis” in gevaar te brengen”.⁶⁰ De belangen van enkele machtige ondernemingen mogen niet boven het welzijn van Amazonië en van de gehele mensheid gesteld worden.

58 Juan Carlos Galeano, *Los que creyeron*, in *Amazonia y otros poemas*, Universidad Externado de Colombia, Bogotá 2011, 44.

59 Harald Sioli, *A Amazônia, Petrópolis* 1985, 60.

60 De heilige Johannes Paulus II, Toespraak tot de deelnemers aan het Internationale Congres over “Milieu en gezondheid” (24 maart 1997), 2: *Insegnamenti* XX, 1 (1997), 521.

49. Het is niet voldoende te letten op het behoud van de soorten die het meest zichtbaar risico lopen uit te sterven. Het is van cruciaal belang er rekening mee te houden dat “voor een goed functioneren van de ecosystemen ook paddenstoelen, algen, wormen, kleine insecten, reptielen en de ontelbare variëteit aan micro-organismen belangrijk zijn. Enkele weinig talrijke soorten, die gewoonlijk onopgemerkt blijven, spelen een fundamentele cruciale rol om het evenwicht van een plaats te stabiliseren”.⁶¹ Dat wordt gemakkelijk over het hoofd gezien bij het beoordelen van de impact op het milieu van de economische projecten van de mijnbouw, de energie- en houtindustrie en andere industrieën die verwoesten en vervuilen. Bovendien is het overvloedig in Amazonië aanwezige water een essentieel goed voor de menselijke overleving, maar de bronnen van vervuiling groeien voortdurend.⁶²

50. In feite zijn er naast de economische belangen van lokale ondernemers en politici ook “de enorme internationale economische belangen”.⁶³ De oplossing ligt dus niet in een “internationalisering” van Amazonië,⁶⁴ integendeel, de verantwoordelijkheid van de nationale regeringen wordt steeds zwaarder. Om deze zelfde reden “is de inzet van internationale organisaties en non-gouvernementele organisaties (NGO's) prijzenswaardig die de volken sensibiliseren en op kritische wijze meewerken, daarbij ook gebruik makend van wettige pressiemiddelen, opdat iedere regering haar eigen en niet te delegeren taak vervult het milieu en de natuurlijke hulpbronnen van het eigen land te beschermen zonder zich te verkopen aan twijfelachtige lokale en internationale belangen”.⁶⁵

51. Om zorg te dragen voor Amazonië is het goed de wijsheid van de voorouders te verbinden met de hedendaagse technische kennis, waarbij men wel steeds probeert om in het gebied op een duurzame manier op te treden en tegelijkertijd de levensstijl en het waardensysteem van de

61 Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 34: AAS 107 (2015), 860.

62 Vgl. *ibid.*, 28-31: AAS 107 (2015), 858-859.

63 *Ibid.*, 38: AAS 107 (2015), 862.

64 Vgl. Vijfde Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaanse Episcopaat en van de Caraïben, *Document van Aparecida* (29 juni 2007), 86: It. ed. Bologna 2014, p. 52.

65 Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 38: AAS 107 (2015), 862.

bewoners te behouden.⁶⁶ Hun, en in het bijzonder de inheemse volkeren, komt het toe - naast basiseducatie - volledige en transparante informatie te krijgen omtrent de projecten, hun reikwijdte, effecten en risico's om deze informatie te kunnen vergelijken met hun belangen en hun kennis van de locatie en zo de eigen toestemming te kunnen geven of te weigeren, of alternatieven voor te stellen.⁶⁷

52. De mensen met de meeste macht zullen zich nooit tevreden stellen met de winsten die ze behalen, en de middelen van economische macht groeien enorm met de wetenschappelijke en technologische ontwikkeling. Daarom moeten wij allen de urgentie benadrukken van “het creëren van een normatief systeem dat onschendbare grenzen bevat en de bescherming van de ecosystemen verzekert, voordat de nieuwe vormen van macht die voortvloeien uit het technisch-economisch paradigma, uiteindelijk niet alleen de politiek, maar ook de vrijheid en de gerechtigheid verwoesten”.⁶⁸ Als Gods oproep een aandachtig luisteren naar de kreet van de armen en tegelijkertijd van de aarde vereist,⁶⁹ is voor ons “de roep die Amazonië laat opgaan tot de Schepper gelijk aan de roep van Gods volk in Egypte (vgl. Ex. 3, 7). Het is een kreet van slavernij en verlatenheid die smeekt om vrijheid”.⁷⁰

De profetie van de contemplatie

53. Vaak laten wij het geweten ongevoelig worden, omdat “de constante verstrooiing ons de moed ontnemt om de realiteit van een beperkte en eindige wereld gewaar te worden”.⁷¹ Als wij oppervlakkig kijken, lijkt het misschien “dat de dingen niet zo ernstig zijn en de planeet nog lange tijd onder de huidige condities kan blijven voortbestaan. Dit vluchtgedrag dient ertoe om onze stijl van leven, productie en consumptie te handhaven.

66 Vgl. *ibid.*, 144; 187: AAS 107 (2015), 905-906; 921.

67 Vgl. *ibid.*, 183: AAS 107 (2015), 920.

68 *ibid.*; 53: AAS 107 (2015), 868.

69 Vgl. *ibid.*, 49: AAS 107 (2015), 866.

70 Document ter voorbereiding van de bisschoppensynode voor de Bijzondere Vergadering voor het Panamazonische Gebied, 8.

71 *Enycl. Laudato si'* (24 mei 2015), 56: AAS 107 (2015), 869.

Het is de manier waarop de mens ervoor zorgt om alle zelfdestructieve ondeugden te voeden: proberen ze niet te zien, vechten om ze niet te herkennen, belangrijke beslissingen uitstellen, doen alsof er niets aan de hand is”.⁷²

54. Buiten dit alles wil ik eraan herinneren dat elk van de verschillende soorten een waarde in zich heeft, en toch “verdwijnen er ieder jaar duizenden planten- en diersoorten die wij niet meer zullen kunnen kennen, die onze kinderen niet zullen kunnen zien, omdat ze voor altijd verloren zijn gegaan. De overgrote meerderheid sterft uit om redenen die te maken hebben met de een of andere menselijke activiteit. Door toedoen van ons zullen duizenden soorten God niet verheerlijken met hun bestaan, noch zullen zij hun boodschap aan ons kunnen overbrengen. Wij hebben daartoe het recht niet”.⁷³

55. Door te leren van de oorspronkelijke volkeren kunnen wij Amazonië *beschouwen* en niet alleen analyseren, om het kostbare mysterie dat ons overstijgt te erkennen. Wij kunnen *ervan houden* en het niet alleen gebruiken, zodat de liefde een diepe en oprechte interesse wekt. Bovendien kunnen we *ons er nauw mee verbonden voelen* en het niet alleen verdedigen en dan zal Amazonië de onze worden als een moeder. Want men “beschouwt de wereld niet van buitenaf, maar van binnen uit en erkent de banden waarmee de Vader ons heeft verenigd met alle wezens”.⁷⁴

56. Laten wij opnieuw de esthetische en contemplatieve zin opwekken die God in ons heeft gelegd en die wij soms laten verkommeren. Laten wij eraan denken dat, “wanneer iemand niet leert stil te blijven staan om het schone te aanschouwen en te waarderen, het niet vreemd is dat alles verandert in een object dat men zonder scrupules mag gebruiken of misbruiken”.⁷⁵ Als wij daarentegen gemeenschap met het woud aangaan, zal onze stem zich verenigen met die van hem en veranderen in gebed:

72 Ibid., 59: AAS 107 (2015), 870.

73 Ibid.; 33: AAS 107 (2015), 860.

74 Ibid.; 220: AAS 107 (2015), 934.

75 Ibid.; 215: AAS 107 (2015), 932.

“Neerliggend in de schaduw van een oude eucalyptus, wordt ons gebed van licht ondergedompeld in het gezang van eeuwig loof”.⁷⁶ Deze innerlijke bekering zal ons in staat stellen om te huilen om Amazonië en met haar te roepen tot de Heer.

57. Jezus heeft gezegd: “Kan men niet vijf mussen kopen voor twee stuivers? Toch vergeet God niet een van hen” (Luc. 12, 6). God de Vader, die elk wezen van het universum heeft geschapen met oneindige liefde, roept ons op om zijn instrumenten te zijn om te luisteren naar de roep van Amazonië. Als wij toesnellen bij deze hartverscheurende oproep, zal duidelijk kunnen worden dat de schepsels van Amazonië door de hemelse Vader niet vergeten worden. Voor ons christenen is het Jezus zelf die ons door hen smeekt, “omdat de verrezen Heer ze op mysterieuze wijze omgeeft en richt op een bestemming van volheid. Dezelfde bloemen op het veld en de vogels die Hij verwonderd zag met zijn menselijke ogen, zijn nu vol van zijn stralende aanwezigheid”.⁷⁷ Om deze redenen vinden wij gelovigen in Amazonië een theologische plaats, een ruimte waar God zelf zich manifesteert en zijn kinderen roept.

Opvoeding en ecologische gewoonten

58. Zo kunnen we nog een stap zetten en eraan herinneren dat een integrale ecologie zich niet ermee tevreden stelt technische kwesties of politieke, juridische en maatschappelijke beslissingen af te handelen. De grote ecologie omvat altijd een educatief aspect dat de ontwikkeling van nieuwe gewoonten bij personen en groepen mensen stimuleert. Helaas hebben veel bewoners van Amazonië gewoonten aangenomen die typerend zijn voor de grote steden, waar het consumentisme en de wegwerpcultuur al diep geworteld zijn. Er zal geen gezonde en duurzame ecologie zijn, die in staat is iets te veranderen, als de mensen niet veranderen, als men hen er niet toe aanspoort een andere levensstijl aan te nemen, die minder vraatzuchtig, serener, respectvoller, minder angstig, broederlijker is.

⁷⁶ Sui Yun, *Cantos para el mendigo y el rey*, Wiesbaden 2000.

⁷⁷ Encycl. Laudato si' (24 mei 2015), 100: AAS 107 (2015), 887.

59. Immers, “hoe leger het hart van een persoon is, des te meer behoefte heeft hij om te kopen, te bezitten en te consumeren. In die context lijkt het onmogelijk dat iemand accepteert dat de werkelijkheid hem grenzen stelt. [...] Daarom vrezen wij niet alleen de mogelijkheid van verschrikkelijke klimatologische verschijnselen of grote natuurrampen, maar ook catastrofes die voortvloeien uit maatschappelijke crises, omdat de obsessie van een consumentistische levensstijl, vooral wanneer alleen maar weinigen die kunnen voeren, slechts geweld en wederzijdse vernietiging uit zal lokken”.⁷⁸

60. De Kerk, met haar lange geestelijke ervaring, haar vernieuwd bewustzijn van de waarde van de schepping, haar zorg voor de gerechtigheid, haar keuze voor de minsten, haar educatieve traditie en haar geschiedenis van incarnatie in zo verschillende culturen van heel de wereld, wil op haar beurt haar eigen bijdrage leveren aan de zorg voor en de groei van Amazonië.

Hiermee begint een volgende droom, die ik meer direct wil delen met de pastores en de katholieke gelovigen.

78 Ibid.; 204: AAS 107 (2015), 928.

HOOFDSTUK VIER

EEN KERKELIJKE DROOM

61. De Kerk is geroepen met de volken van Amazonië onderweg te zijn. In Latijns-Amerika kreeg deze weg bevoorrechte expressies zoals de bisschoppenconferentie in Medellín (1968) en de toepassing ervan op Amazonië in Santarem (1972);⁷⁹ en vervolgens in Puebla (1979), Santo Domingo (1992) en Aparecida (2007). De weg gaat verder en de missionaire taak moet, wil men een Kerk met een Amazonisch gezicht ontwikkelen, groeien in een cultuur van ontmoeting naar een “pluriforme harmonie”.⁸⁰ Maar opdat deze incarnatie van de Kerk en het evangelie mogelijk wordt, moet de grote missionaire verkondiging steeds opnieuw weerklinken.

De onontbeerlijke verkondiging in Amazonië

62. Ten overstaan van zoveel behoeften en angsten die roepen vanuit het hart van Amazonië, kunnen wij reageren uitgaande van sociale organisaties, technische middelen, ruimtes voor debat, politieke programma's, en dit alles kan deel uitmaken van een oplossing. Maar als christenen zien wij niet af van het geloofsvoorstel dat wij uit het evangelie hebben ontvangen. Hoewel wij ons zij aan zij met allen willen engageren, schamen wij ons niet voor Jezus Christus. Voor degenen die Hem hebben ontmoet, leven in zijn vriendschap en zich identificeren met zijn boodschap, is het onvermijdelijk over Hem te spreken en aan anderen zijn voorstel voor een nieuw leven te brengen: “Wee mij, als ik het evangelie niet verkondig!” (1 Kor. 9, 16).

79 Vgl. Documenten van Santarem (1972) en Manaus (1997), in Nationale Bisschoppenconferentie van Brazilië, *Desafio missionário. Documentos da Igreja na Amazônia*, Brasília 2014, pp. 9-28 en 67-84.

80 Apost. exhort. Evangelii gaudium (24 november 2013), 220; AAS 105 (2013), 1110.

63. Terwijl de authentieke keuze voor de armsten en de meest vergetenen ons ertoe aanzet hen te bevrijden van de materiële ellende en hun rechten te verdedigen, houdt zij ook in dat wij hun de vriendschap met de Heer voorhouden, die hen ondersteunt en hun waardigheid geeft. Het zou triest zijn, als zij van ons een verzameling doctrines of een morele imperatief zouden krijgen, maar niet de grote heilsverkondiging, de missionaire roep die gericht is tot het hart en zin geeft aan heel het overige. Evenmin kunnen wij ons tevreden stellen met een sociale boodschap. Als wij ons leven geven voor hen, voor de gerechtigheid en de waardigheid die ze verdienen, kunnen wij niet voor hen verbergen dat wij dat doen, omdat wij Christus in hen herkennen en omdat wij de grote waardigheid ontdekken die hun is verleend door God de Vader, die hen oneindig liefheeft.

64. Zij hebben recht op de verkondiging van het evangelie, vooral op de eerste verkondiging die *kerygma* heet en “de voornaamste verkondiging is, waarnaar men steeds weer op verschillende manieren moet luisteren en die men steeds weer in de een of andere vorm moet verkondigen”.⁸¹ Het is de verkondiging van een God die iedere mens oneindig liefheeft, die ten volle deze liefde heeft getoond in Christus die voor ons gekruisigd en verrezen is in ons leven. Ik stel voor een korte samenvatting betreffende dit thema te herlezen, die staat in het vierde hoofdstuk van de exhortatie *Christus vivit*. Deze verkondiging moet voortdurend weerklinken in Amazonië en op vele verschillende wijzen tot uitdrukking worden gebracht. Zonder deze harts-tochtelijke verkondiging zal iedere kerkelijke structuur veranderen in een andere NGO en zullen wij dus niet beantwoorden aan de opdracht van Jezus Christus: “Ga uit over de hele wereld en verkondigt het evangelie aan heel de schepping” (Mar. 16, 15).

65. Ieder voorstel voor rijping in het christelijk leven moet deze verkondiging als permanente basis hebben, omdat “heel de christelijke vorming allereerst een verdieping is van het *kerygma* dat steeds meer en steeds beter gestalte krijgt”.⁸² De fundamentele reactie op deze verkondiging,

81 Ibid. 164: AAS 105 (2013) 1088-1089.

82 Ibid. 165: AAS 105 (2013), 1089.

wanneer zij erin slaagt een persoonlijke ontmoeting met de Heer te bewerkstelligen, is de broederlijke liefde, het “nieuwe gebod dat het eerste, het grootste is, dat ons het meest identificeert als leerlingen”.⁸³ Daarom vormen het *kerygma* en de broederlijke liefde de grote synthese van heel de inhoud van het evangelie, die men onmogelijk niet kan aanbieden aan Amazonië. Dat is wat de grote verkondigers van het evangelie in Latijns-Amerika hebben meegemaakt, zoals de heilige Toribio de Mongrovejo of de heilige José van Anchieta.

De inculturatie

66. Terwijl de Kerk steeds opnieuw het *kerygma* verkondigt, moet zij zich ontwikkelen in Amazonië. Daarom geeft zij aan de eigen identiteit steeds opnieuw vorm in het luisteren naar en de dialoog met de mensen, de werkelijkheden en de geschiedenissen van haar gebied. Zo kan zich steeds meer een noodzakelijk proces van inculturatie ontwikkelen, dat niets veronachtzaamt van hetgeen er aan goeds al bestaat in de Amazonische culturen, maar het opneemt en tot volheid brengt in het licht van het evangelie.⁸⁴ En zij veronachtzaamt evenmin de rijkdom van de christelijke wijsheid die de eeuwen door is doorgegeven, alsof men zou vragen de geschiedenis waarin God op vele wijzen werkzaam is geweest, te negeren, omdat de Kerk een veelvormig gezicht heeft “niet alleen vanuit een ruimtelijk perspectief [...], maar vanuit haar tijdelijke werkelijkheid”.⁸⁵ Dit is de authentieke Traditie van de Kerk, die niet een statisch depot, noch een

83 Ibid. 161: AAS 105 (2013), 1087.

84 Dat bedoelt het Tweede Vaticaans Concilie bij nr. 44 van de constitutie *Gaudium et spes*, wanneer het zegt: “Vanaf het begin van haar geschiedenis heeft [de Kerk] immers geleerd de boodschap van Christus tot uitdrukking te brengen met behulp van begrippen en talen van verschillende volkeren en deze boodschap heeft zij bovendien met de wijsheid van de filosofen trachten te verhelderen. Dit deed zij met het doel om het evangelie zowel aan het begrip van allen als aan de eisen van de wijzen, zover dat toelaatbaar was, aan te passen. En deze aangepaste verkondiging van het geopenbaarde woord moet de wet van elke evangelisatie blijven. Want zo wordt het vermogen geprikkeld van elk volk om op eigen wijze de boodschap van Christus tot uitdrukking te brengen en wordt tegelijk een levendig verkeer tussen de Kerk en de verschillende culturen van de volkeren bevorderd”.

85 Brief aan het Volk Gods dat op weg is in Duitsland (29 juni 2019), 9: *L'Osservatore Romano*, 1-2 juli 2019, p. 9.

museumstuk is, maar de wortel van een boom die groeit.⁸⁶ Het is de duizenden jaren oude Traditie die getuigt van het goddelijk handelen van zijn volk en “de zending heeft het vuur levend te houden in plaats van de as te bewaren”.⁸⁷

67. De heilige Johannes Paulus II heeft geleerd dat “de Kerk” bij het presenteren van haar evangelisch voorstel “niet pretendeert de autonomie van de cultuur te negeren. Integendeel, zij heeft hiervoor het grootste respect”, omdat de cultuur “niet alleen een object van verlossing en verheffing is, maar ook kan bijdragen aan bemiddeling en samenwerking”.⁸⁸ Zich richtend tot de inheemse bevolking van het Amerikaanse continent, heeft hij eraan herinnerd dat “een geloof dat geen cultuur wordt, een geloof is dat niet ten volle is aanvaard, noch geheel doordacht, noch trouw beleefd is”.⁸⁹ De uitdagingen van de culturen nodigen de Kerk uit tot “een houding van waakzame kritische zin, maar ook van vertrouwvolle aandacht”.⁹⁰

68. Hier kunnen wij hernemen wat ik heb gezegd in de exhortatie *Evangelii gaudium* met betrekking tot de inculturatie op grond van de overtuiging dat “de genade de cultuur veronderstelt en Gods gave zich incarneert in de cultuur die haar ontvangt”.⁹¹ Wij zien dat dat een dubbele beweging impliceert. Enerzijds een dynamiek van bevruchting die het mogelijk maakt het evangelie op een bepaalde plaats tot uitdrukking te brengen, aangezien, “wanneer een gemeenschap de verkondiging van het heil

86 Vgl. de heilige Vincent van Lerins, *Commonitorium primum*, 23: PL 50, 668: “Ut annis scilicet consolidetur, dileatur tempore, sublimetur aetate”.

87 Brief aan het Volk Gods dat op weg is in Duitsland (29 juni 2019), 9: *O.R.*, cit. Vgl. de uitdrukking die wordt toegeschreven aan Gustav Mahler: “de traditie is de garantie van de toekomst en niet het bewaren van de as”.

88 Toespraak tot de universiteitsdocenten en mensen uit de wereld van de cultuur, Coimbra, 15 mei 1982, 5: *Insegnamenti* V, 2 (1982), 1702-1703.

89 Boodschap tot de inheemse bevolking van het Amerikaanse continent, Santo Domingo (12 oktober 1992), 6: *Insegnamenti*, 15/2 (1992), 346; vgl. Toespraak tot de deelnemers aan het Nationale Congres van de Kerkelijke Beweging van de Culturele Inzet (16 januari 1982): *Insegnamenti*, 5/1 (1982), 131.

90 De heilige Johannes Paulus II, postsynodale apost. exhort. *Vita consecrata* (25 maart 1996), 98: AAS 88 (1996), 474-475.

91 Nr. 115: AAS 105 (2013), 1068.

aanneemt, de Heilige Geest de cultuur ervan bevrucht met de transformerende kracht van het evangelie”.⁹² Anderzijds beleeft de Kerk zelf een receptief proces dat haar verrijkt met hetgeen de Geest op mysterieuze wijze al had gezaaid in die cultuur. Zo “maakt de Heilige Geest de Kerk mooier door haar nieuwe aspecten van de openbaring te laten zien en haar een nieuw gezicht te geven”.⁹³ Uiteindelijk is het een kwestie van toelaten en aanmoedigen dat de verkondiging van het onuitputtelijke evangelie, uitgedrukt in categorieën die eigen zijn aan de cultuur waarin het wordt verkondigd, een nieuwe synthese met die cultuur tot stand brengt”.⁹⁴

69. Bijgevolg, “zoals we kunnen zien in de geschiedenis van de Kerk, beschikt het christendom niet slechts over één cultureel model”⁹⁵ en “zou het de logica van de menswording geen recht doen te denken aan een monocultureel en monotoon christendom”.⁹⁶ Het risico voor verkondigers van het evangelie die ergens nieuw komen, is geloven dat men niet alleen het evangelie, maar ook de cultuur waarin zij opgegroeid zijn, moeten overdragen, waarbij ze vergeten dat het er niet om gaat “een bepaalde culturele vorm op te leggen, hoe mooi en oud die ook is”.⁹⁷ We moeten moedig de nieuwheid van de Geest aanvaarden, die in staat is steeds iets nieuws te scheppen met de onuitputtelijke schat van Jezus Christus, want “inculturatie verplicht de Kerk tot een moeilijke, maar noodzakelijke weg”.⁹⁸ Het is waar: “hoewel deze processen altijd langzaam verlopen, verlamt soms de angst ons te zeer” en worden wij uiteindelijk “toeschouwers van een steriele stagnatie van de Kerk”.⁹⁹ Laten wij niet bang zijn, laten wij de vleugels van de heilige Geest niet afsnijden!

92 Ibid. 116: AAS 105 (2013), 1068.

93 Ibid.

94 Ibid. 129: AAS 105 (2013), 1074.

95 Ibid. 116: AAS 105 (2013), 1068.

96 Ibid. 117: AAS 105 (2013), 1069.

97 Ibid.

98 De heilige Johannes Paulus II, Toespraak tot de Plenaire Vergadering van de Pauze-lijke Raad voor de Cultuur (17 januari 1987): *Insegnamenti* X, 1 (1987), 125.

99 Apost. exhort. Evangelii gaudium (24 november 2013), 129: AAS 105 (2013), 1074.

Wegen van inculturatie in Amazonië

70. Om een vernieuwde inculturatie van het evangelie in Amazonië te bereiken, moet de Kerk luisteren naar haar voorouderlijke wijsheid, aan de ouderen weer een stem geven, de waarden erkennen die aanwezig zijn in de levensstijl van de oorspronkelijke gemeenschappen, op tijd de kostbare verhalen van de volkeren hervinden. In Amazonië hebben wij al rijkdommen ontvangen die voortkomen uit de pre-Colombiaanse culturen, “zoals openheid voor het handelen van God, het gevoel van dankbaarheid voor de vruchten van de aarde, het heilig karakter van het menselijk leven en de achting voor het gezin, het gevoel van solidariteit en medeverantwoordelijkheid bij het gemeenschappelijk werk, het belang van de dimensie van het cultische, het geloof in een leven buiten het aardse, en zoveel andere waarden”.¹⁰⁰

71. In deze context brengen de inheemse Amazonische volkeren de authentieke kwaliteit van leven tot uitdrukking als een “goed leven”, dat een harmonie van de persoon, de familie, de gemeenschap en de kosmos inhoudt en tot uiting komt in hun gemeenschappelijke wijze van denken over het bestaan, in het vermogen vreugde en volheid te vinden in een sober en eenvoudig leven, evenals in de verantwoorde zorg voor de natuur, die de hulpbronnen behoudt voor de toekomstige generaties. De inheemse volkeren zouden ons kunnen helpen om te ontdekken wat gelukkige soberheid is, en in deze zin “hebben ze ons veel te leren”.¹⁰¹ Zij weten hoe ze met weinig gelukkig kunnen zijn, ze genieten van de kleine gaven van God zonder heel veel te verzamelen, zij verwoesten niet zonder noodzaak, ze behoeden de ecosystemen en erkennen dat de aarde, terwijl zij zich aanbiedt om hun leven te ondersteunen als een edelmoedige bron, ook iets moederlijks heeft dat respectvolle tederheid opwekt. Dit alles moet bij de evangelisatie op zijn juiste waarde geschat worden en hiermee dient rekening te worden gehouden.¹⁰²

100 Vierde Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaans Episcopaat en van de Caraïben, *Document van Santo Domingo* (12-28 oktober 1992), 17.

101 Apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 198: AAS 105 (2013), 1103.

102 Vgl. Vittorio Messori -Joseph Ratzinger, *Rapporto sulla fede*, Cinisello Balsamo 1985, 211-212.

72. Terwijl wij voor en met hen strijden, zijn wij geroepen “hun vrienden te zijn, naar hen te luisteren, hen te begrijpen en de mysterieuze wijsheid te verwelkomen die God ons door middel van hen wil meedelen”.¹⁰³ De inwoners van de steden dienen deze wijsheid te waarderen en zich te laten “heropvoeden” gezien het hebbelijke consumentisme en het stedelijk isolement. De Kerk zelf kan een middel zijn om dit cultureel herstel te steunen in een goede synthese met de verkondiging van het evangelie. Bovendien wordt zij een instrument van naastenliefde in de mate waarin stedelijke gemeenschappen niet alleen missionair zijn in hun omgeving, maar ook gastvrij jegens de armen die, door de ellende gedreven, vanuit het binnenland komen. En zij wordt het evenzeer in de mate waarin de gemeenschappen jonge migranten nabij zijn om hen te helpen integreren in de stad zonder in haar netten van ontarding te vallen. Deze kerkelijke activiteiten, die voortkomen uit de liefde, zijn kostbare wegen binnen een proces van inculturatie.

73. Bovendien, inculturatie verheft en brengt tot volheid. We moeten zeker de inheemse geest van de onderlinge verbondenheid en onderlinge afhankelijkheid van heel de schepping waarderen, een spiritualiteit van gratuïteit die het leven liefheeft als geschenk, een spiritualiteit van heilige bewondering voor de natuur die ons met zoveel leven overstijgt. Het gaat er echter ook om ervoor te zorgen dat deze relatie met God die in de kosmos aanwezig is, steeds meer een persoonlijke relatie wordt met een U die de eigen werkelijkheid ondersteunt en deze een zin wil geven, een U die ons kent en van ons houdt:

“Schaduwen drijven van mij heen, dood hout.
Maar de ster wordt zonder verwijt geboren
boven de ervaren handen van dit kind,
die de wateren en de nacht veroveren.
Moge het voor mij genoeg zijn te weten
dat U mij kent
geheel, vóór mijn dagen”.¹⁰⁴

103 Apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 198: AAS 105 (2013), 1103.

104 Pedro Casaldàliga, “Carta de navegar (*Por el Tocantins amazónico*)”, in *El tiempo y la espera*, Sanrander 1986.

74. Op dezelfde wijze is de relatie met Christus, ware God en ware mens, bevrijder en verlosser, niet strijdig met deze uitgesproken kosmische visie die deze volkeren kenmerkt, omdat Hij ook de Verrezone is die alle dingen doordringt.¹⁰⁵ Voor de christelijke ervaring “vinden alle schepselen van het materiële universum hun ware zin in het geïncarneerde Woord, omdat Gods Zoon in zijn persoon een deel van het materiële universum heeft opgenomen, waarin Hij een kiem van definitieve transformatie heeft ingebracht”.¹⁰⁶ Hij is glorieus en mysterieus aanwezig in de rivier, in de bomen, in de vissen, in de wind, want het is de Heer die heerst over de schepping zonder zijn getransfigureerde wonden te verliezen, en in de eucharistie neemt Hij de elementen van de wereld aan en verleent aan elk de zin van de paasgave.

Sociale en geestelijke inculturatie

75. Deze inculturatie moet, gezien de toestand van armoede en verlatenheid van zoveel inwoners van Amazonië, noodzakelijkerwijs een sterk sociaal stempel dragen en gekenmerkt worden door een krachtige verdediging van de mensenrechten, en zo het gelaat van Christus laten stralen, “die zich met een bijzondere tederheid met de zwaksten en de armsten heeft willen identificeren”.¹⁰⁷ Want “uitgaande van de kern van het Evangelie erkennen wij de innige band tussen evangelisatie en menselijke ontwikkeling”,¹⁰⁸ en voor de christelijke gemeenschappen houdt dit een duidelijk engagement in voor het Rijk van de gerechtigheid door ondersteuning van de uitgesloten. Hiertoe is het van uitermate groot belang dat degenen die pastoraal werkzaam zijn, adequaat worden opgeleid in de sociale leer van de Kerk.

105 De heilige Thomas van Aquino legt het zo uit: “De drievoudige wijze waarop God in de dingen is: één is gemeenschappelijk door wezen, tegenwoordigheid en macht; een andere door de genade in de heiligen; de derde, bijzondere, in Christus door eenheid” (*Ad Colossenses*, II, 2).

106 Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 235; AAS 107 (2015), 939.

107 Derde Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaans Episcopaat en van de Caraïben, *Document van Puebla* (23 maart 1979), 196.

108 Apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 178; AAS 105 (2013), 1094.

76. Tegelijkertijd moet de inculturatie van Amazonië de sociale dimensie beter verbinden met de geestelijke, zodat de armsten niet buiten de Kerk een spiritualiteit moeten zoeken die beantwoordt aan het verlangen naar hun transcendente dimensie. Daarom gaat het niet om een vervreemdende en individualistische religiositeit die de maatschappelijke behoeften aan een waardiger leven tot zwijgen brengt, maar gaat het evenmin om het afsnijden van de transcendente en geestelijk dimensie, alsof de materiële ontwikkeling voor een menselijk wezen voldoende zou zijn. Dit roept ons op om niet alleen deze twee zaken te combineren, maar ze ook nauw met elkaar te verbinden. Zo zal de ware schoonheid van het evangelie stralen, dat ten volle humaniseert, dat mensen en volken geheel waardig maakt, dat het hart en heel het leven vervult.

Uitgangspunten voor een Amazonische heiligheid

77. Zo kunnen er getuigenissen van heiligheid met een Amazonisch gezicht ontstaan, die geen kopieën zijn van modellen uit andere plaatsen, een heiligheid die bestaat uit ontmoeting en toewijding, contemplatie en dienstbaarheid, gastvrije eenzaamheid en gemeenschappelijk leven, vreugdevolle soberheid en strijd voor gerechtigheid. Tot deze heiligheid komt “elk op zijn manier”,¹⁰⁹ en dat geldt ook voor de volken waarin de genade geïncarneerd is en schittert met onderscheidende kenmerken. Laten wij ons een heiligheid voorstellen met Amazonische trekken, die geroepen is om de universele Kerk te bevragen.

78. Een proces van inculturatie dat niet alleen individuele, maar ook gemeenschappelijke processen omvat, vereist een liefde voor het volk, vol respect en begrip. Dit proces is in een groot deel van Amazonië al begonnen. Meer dan veertig jaar geleden hebben de bisschoppen van het Amazonegebied in Peru erop gewezen dat in vele van de groepen die in die regio aanwezig zijn, “de te evangeliseren persoon, gevormd door zijn eigen veelvormige en veranderlijke cultuur, initieel geëvangeliiseerd is”, omdat

109 Tweede Vat. Oecum. Concilie, dogm. const. *Lumen gentium*, 11; vgl. apost. exort. *Gaudete et exsultate* (19 maart 2018), 10-11.

hij “enkele trekken van volks katholicisme” bezit “die, hoewel ze misschien aanvankelijk gepromoot zijn door degenen die pastoraal werkzaam zijn, op het ogenblik een werkelijkheid zijn die de mensen zich hebben eigen gemaakt en zelfs de betekenis ervan hebben veranderd en ze van generatie op generatie hebben overgedragen”.¹¹⁰ Laten wij niet te haastig sommige religieuze uitingen die spontaan voortkomen uit het leven van de mensen, als bijgeloof of heidendom kwalificeren. Wij moeten veeleer het koren herkennen dat groeit te midden van het onkruid, omdat “men in de volksvroomheid de manier kan begrijpen waarop het ontvangen geloof geïncarneerd is in een cultuur en verder wordt doorgegeven”.¹¹¹

79. Het is mogelijk op de een of andere wijze een inheems symbool op te nemen zonder het noodzakelijkerwijze als afgodisch te kwalificeren. Een mythe vol spirituele betekenis kan op haar waarde worden geschat en behoeft niet altijd als een heidense vergissing te worden beschouwd. Sommige religieuze feesten bevatten een heilige betekenis en zijn ruimtes van ontmoeting en broederschap, hoewel er een langzaam proces van zuivering en rijping vereist is. Een echte missionaris tracht te ontdekken welke legitieme verlangens een weg zoeken via religieuze uitingen die soms onvolmaakt, partieel of verkeerd zijn, en hij tracht erop te reageren vanuit een geïncultureerde spiritualiteit.

80. Het zal ongetwijfeld een spiritualiteit zijn die gefocust is op de ene God en Heer, maar tegelijkertijd in staat is in contact te komen met de dagelijkse behoeften van mensen die zoeken naar een waardig leven, vrede en harmonie willen vinden, gezinscrises willen oplossen, die willen genieten van de mooie dingen van het bestaan, ziekten willen genezen, hun kinderen gelukkig willen zien opgroeien. Het ergste gevaar zou zijn om hen af te houden van de ontmoeting met Christus door Hem voor te stellen als een vijand van de vreugde of als iemand die onverschillig staat

110 Apostolische vicariaten van Peruviaans Amazonië: “Segunda asamblea episcopal regional de la selva”, San Ramón - Peru (5 oktober 1973); in *Éxodo de la Iglesia en la Amazonia. Documentos pastorales de la Iglesia en la Amazonia peruana*, Iquitos 1976, 121.

111 Apost. exhort. Evangelii gaudium (24 november 2013), 123: AAS 105 (2013), 1071.

tegenover de menselijke verlangens en angsten.¹¹² Tegenwoordig is het onontbeerlijk om te laten zien dat heiligheid de mensen niet berooft van “krachten, leven en vreugde”.¹¹³

De inculturatie van de liturgie

81. De inculturatie van de christelijke spiritualiteit in de culturen van de oorspronkelijke volkeren vindt in de sacramenten een weg van bijzondere waarde, omdat daarin het goddelijke en het kosmische, de genade en de schepping elkaar ontmoeten. In Amazonië zouden zij niet moeten worden verstaan als een scheiding ten opzichte van de schepping. In feite zijn ze “een bevoorrechte manier waarop de natuur door God wordt aangenomen en getransformeerd om het bovennatuurlijk leven te bemiddelen”.¹¹⁴ Ze zijn een vervulling van de schepping, waarin de natuur wordt verheven tot plaats en instrument van de genade, om “de wereld op een ander niveau te omarmen”.¹¹⁵

82. In de eucharistie heeft God “op het hoogtepunt van het mysterie van de Menswording, ons innerlijk willen bereiken via een stukje materie. [...] [Zij] verenigt hemel en aarde, omarmt en doordringt heel de schepping”.¹¹⁶ Daarom kan zij “een motivatie zijn voor onze zorg voor het milieu en brengt zij ons ertoe om hoeders van heel de schepping te zijn”.¹¹⁷ Daarom “ontvluchten wij de wereld niet, en negeren wij de natuur niet, wanneer wij God willen ontmoeten”.¹¹⁸ Dit stelt ons in staat om in de liturgie veel elementen op te nemen die eigen zijn aan de ervaring van de inheemse bevolking in hun intieme contact met de natuur, en de inheemse uitingen in gezang, dans, riten, gebaren en symbolen te stimuleren. Het Tweede Vaticaanse Concilie had al om deze inspanning van inculturatie van de

112 Vgl. apost. exhort. *Gaudete et exsultate* (19 maart 2018), 126-127.

113 Ibid., 32.

114 Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 235; AAS 107 (2015), 939.

115 Ibid.

116 Ibid. 236; AAS 107 (2015), 940.

117 Ibid.

118 Ibid., 235; AAS 107 (2015), 939.

liturgie bij de inheemse volkeren gevraagd,¹¹⁹ maar er is meer dan vijftig jaar verstreken en we hebben weinig vooruitgang in deze richting geboekt.¹²⁰

83. Met de zondag “verbindt de christelijke spiritualiteit de waarde van rust en feest. De mens heeft de neiging de contemplatieve rust te verlagen tot de sfeer van het onvruchtbare en nutteloze en vergeet daarbij dat zo aan het werk dat men verricht, het belangrijkste wordt ontnomen: zijn betekenis. Wij zijn geroepen in ons handelen een dimensie van ontvanke-lijkheid en gratuïteit in te sluiten”.¹²¹ De oorspronkelijke volkeren kennen deze gratuïteit en deze gezonde contemplatieve rust. Onze vieringen zouden hen moeten helpen om deze ervaring in de zondagse liturgie te beleven en het licht van het Woord en de Eucharistie te ontmoeten, dat ons concrete leven verlicht.

84. De sacramenten tonen en communiceren de nabije God, die met zijn barmhartigheid komt om zijn kinderen te genezen en te sterken. Daarom moeten ze toegankelijk zijn, vooral voor de armen, en mogen ze nooit om geldredenen worden geweigerd. Evenmin is tegenover de armen en de vergetenen van Amazonië een leer toelaatbaar die hen buitensluit en op afstand houdt, omdat zij zo uiteindelijk worden afgedankt door een Kerk die veranderd is in een douanepost. Veeleer “moet de Kerk in de moeilijke situaties die de meest behoeftigen doormaken, er in het bijzonder voor zorgen begrip te tonen, te troosten, te integreren, waarbij zij vermijdt hun een reeks normen op te leggen, als waren het stenen, met als resultaat dat zij zich veroordeeld en in de steek gelaten voelen juist door die Moeder die geroepen is hun de barmhartigheid van God te brengen”.¹²² Voor de Kerk kan barmhartigheid een louter romantische uitdrukking worden, als zij niet concreet tot uiting komt in pastoraal engagement.¹²³

119 Vgl. const. Sacrosanctum Concilium, 37-40; 65; 77; 81.

120 Op de synode is het voorstel naar voren gekomen om een “Amazonische ritus” uit te werken.

121 Enycl. Laudato si’ (24 mei 2015), 237; AAS 107 (2015), 940.

122 Postsynodale apost. exhort. Amoris laetitia (19 maart 2016), 49; AAS 108 (2016), 331; vgl. ibid. 305; AAS 108 (2016), 436-437.

123 Vgl. ibid., 296; 308; AAS 108 (2016), 430-431; 438.

De inculturatie van het dienstwerk

85. De inculturatie moet zich ook ontwikkelen en weerspiegelen in een geïncarneerde manier van uitvoeren van de kerkelijke organisatie en het dienstwerk. Als de spiritualiteit geïncultureerd wordt, als de heiligheid geïncultureerd wordt, als het evangelie zelf geïncultureerd wordt, hoe zou men dan niet kunnen denken aan een inculturatie van de wijze waarop de kerkelijke ambten worden gestructureerd en beleefd? De pastoraal van de Kerk kent in Amazonië een onzekere aanwezigheid, die gedeeltelijk te wijten is aan de immense territoriale uitbreidbaarheid met veel moeilijk toegankelijke plaatsen, de grote culturele diversiteit, de ernstige sociale problemen, evenals de keuze van sommige volken om zich te isoleren. Dat mag ons niet onverschillig laten en het vraagt van de Kerk een specifiek en moedig antwoord.

86. Het is noodzakelijk ervoor te zorgen dat het dienstwerk zo vormgegeven wordt dat zij ten dienste staat van een grotere frequentie van de viering van de eucharistie, ook in de meest afgelegen en verborgen gemeenschappen. In Aparecida werd men ertoe uitgenodigd te luisteren naar de klacht van zeer veel gemeenschappen van Amazonië “die lange tijd verstoken waren van de zondagse Eucharistie”.¹²⁴ Maar tegelijkertijd is er behoefte aan bedienaren die van binnenuit de gevoeligheid en culturen van Amazonië kunnen begrijpen.

87. De manier van leven en de uitoefening van het ambt van priesters is niet monolithisch en krijgt verschillende nuances in verschillende delen van de wereld. Daarom is het belangrijk te bepalen wat het meest specifiek is voor de priester, wat niet gedelegeerd kan worden. Het antwoord is gelegen in het sacrament van de heilige wijding, dat hem gelijkvormig maakt aan Christus de priester. En de eerste conclusie is dat dit exclusieve karakter, dat ontvangen wordt in de wijding, hem alleen in staat stelt in de

124 Vijfde Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaans Episcopaat en van de Caraïben, *Document van Aparecida* (29 juni 2007), 100, e: It. ed. Bologna 2014, p. 63.

Eucharistie voor te gaan.¹²⁵ Dat is zijn specifieke, belangrijkste en niet te delegeren functie. Sommigen denken dat wat de priester onderscheidt, macht is, het feit dat hij de hoogste autoriteit van de gemeenschap is. Maar de heilige Johannes Paulus II heeft uitgelegd dat, hoewel het priesterschap als “hiërarchisch” wordt beschouwd, deze functie niet neerkomt op boven anderen staan, maar “geheel gericht is op de heiligheid van de ledematen van Christus”.¹²⁶ Wanneer men zegt dat de priester een teken is van “Christus het Hoofd”, dan is de belangrijkste betekenis dat Christus de bron van de genade is: Hij is het hoofd van de Kerk, “omdat hij de macht heeft om aan alle ledematen van de Kerk genade mee te delen”.¹²⁷

88. De priester is een teken van dit Hoofd, dat in de eerste plaats de genade uitstort, wanneer hij de Eucharistie viert, bron en hoogtepunt van heel het christelijk leven.¹²⁸ Dat is zijn grote bevoegdheid, die alleen in het sacrament van de priesterwijding kan worden ontvangen. Daarom kan hij alleen zeggen: “Dit is *mijn* lichaam”. Er zijn andere woorden die hij alleen kan uitspreken: “Ik ontsla u van uw zonden”. Want de sacramentele vergeving staat ten dienste van een waardige eucharistieviering. In deze twee sacramenten ligt het hart van zijn exclusieve identiteit.¹²⁹

89. In de speciale omstandigheden van Amazonië, vooral in zijn wouden en meest afgelegen plaatsen, moet een manier gevonden worden om het priesterschap te garanderen. Leken kunnen het Woord verkondigen, onderrichten, hun gemeenschappen organiseren, sommige sacramenten vieren, verschillende uitdrukkingen voor de volksvroomheid zoeken en de vele gaven ontwikkelen die de Geest over hen uitstort. Maar zij hebben de

125 Vgl. Congregatie voor de Geloofsleer, brief *Sacerdorum ministeriale* aan de bisschoppen van de katholieke Kerk over enkele kwesties betreffende de bedienaar van de Eucharistie (6 augustus 1983): AAS 75 (1983) 1001-1009.

126 Apost. brief *Mulieris dignitatem* (15 augustus 1988), 27: AAS 80 (1988), 1718.

127 De heilige Thomas van Aquino, *Summa Theologiae* III, q. 8, a. 1, resp.

128 Vgl. Tweede Vat. Oecum. Conc., decr. *Presbyterorum ordinis*, 5; de heilige Johannes Paulus II, encycl. *Ecclesia de Eucharistia* (17 april 2003), 22: AAS 95 (2003), 448.

129 Het is eigen aan de priesters ook de ziekenzalving toe te dienen, omdat deze nauw verbonden is met de vergeving van de zonden: “En als hij zonden heeft begaan, zal het hem vergeven worden” (Jak. 5, 15).

Eucharistieviering nodig, omdat die “de Kerk maakt”,¹³⁰ en zo komen wij ertoe te zeggen dat “het niet mogelijk is een christelijke gemeenschap te vormen, als zij niet de viering van de heilige Eucharistie als wortel en spil heeft”.¹³¹ Als wij werkelijk geloven dat dit zo is, is het dringend noodzakelijk ervoor te zorgen dat de Amazonische volken niet verstoken zijn van het Voedsel van nieuw leven en van het Sacrament van vergeving.

90. Deze dringende noodzaak brengt mij ertoe alle bisschoppen, vooral die van Latijns-Amerika, aan te sporen niet alleen het gebed voor priesterroeping te bevorderen, maar ook vrijgevinger te zijn door hen die een missionaire roeping tonen, aan te moedigen voor Amazonië te kiezen.¹³² Tegelijkertijd is het gepast de structuur en de inhoud van zowel de initiële vorming, als de permanente vorming van de priesters grondig te herzien, zodat zij attitudes en vaardigheden verwerven die nodig zijn om een dialoog aan te gaan met de Amazonische culturen. Deze vorming moet bij uitstek pastoraal zijn en de groei van de priesterlijke barmhartigheid bevorderen.¹³³

Gemeenschappen vol leven

91. De Eucharistie is tegelijkertijd het grote sacrament dat de *eenheid* van de Kerk betekent en verwezenlijkt,¹³⁴ en wordt gevierd, “omdat wij van vreemden, verspreid en onverschillig voor elkaar, verenigd, gelijkwaardig en bevriend worden”.¹³⁵ Wie in de Eucharistie voorgaat, moet zorgen voor een gemeenschap, die niet een verarmde eenheid is, maar die de veelvormige rijkdom aan gaven en charisma's verwelkomt die de Geest in de gemeenschap uitstort.

130 Catechismus van de Katholieke Kerk, 1396; de heilige Johannes Paulus II, encycl. *Ecclesia de Eucharistia* (17 april 2003), 26; AAS 95 (2003), 451; vgl. Henry de Lubac, *Meditazione sulla Chiesa*, Milaan 1965, 185.

131 Tweede Vat. Oecum. Conc., decr. *Presbyterorum ordinis*, 6.

132 Het is opvallend dat in enkele landen van het Amazonebekken er meer missionarissen voor Europa en de Verenigde Staten zijn dan om de eigen vicariaten van Amazonië te helpen.

133 Op de synode heeft men ook gesproken over het gebrek aan seminaries voor de priesterlijke vorming van inheemse personen.

134 Vgl. Tweede Vat. Oecum. Conc., dogm. const. *Lumen gentium*, 3.

135 De heilige Paulus VI, *Homilie op het Hoogfeest van Sacramentsdag*, 17 juni 1965: *Insegnamenti* 3 (1965), 358.

92. Daarom vereist de Eucharistie, als bron en hoogtepunt, dat deze veelvormige rijkdom zich ontwikkelt. Er is behoefte aan priesters, maar dit sluit niet uit dat gewoonlijk de permanente diakens - van wie er veel meer in Amazonië zouden moeten zijn -, de vrouwelijke religieuzen en de leken zelf belangrijke verantwoordelijkheden op zich nemen voor de groei van de gemeenschappen en dat zij rijpen in de uitoefening van deze functies door een adequate begeleiding.

93. Daarom gaat het niet alleen om het bevorderen van een grotere aanwezigheid van gewijde bedienaren die de Eucharistie kunnen vieren. Dat zou een zeer beperkt doel zijn, als wij ook niet zouden proberen nieuw leven in de gemeenschappen te wekken. Wij dienen de ontmoeting met het Woord en de rijping in heiligheid te bevorderen door middel van verschillende lekdiensten, die een proces van - Bijbelse, leerstellige, spirituele en praktische - rijping en verschillende trajecten van permanente vorming veronderstellen.

94. Een Kerk met een Amazonisch gezicht vereist een stabiele aanwezigheid van rijpe en met autoriteit begiftigde leken,¹³⁶ die de talen, de culturen, de spirituele ervaring en de manier van leven in gemeenschap op de verschillende plaatsen kennen, terwijl zij ruimte laten voor de verscheidenheid aan gaven die de heilige Geest in allen zaait. Immers, daar waar een bijzondere behoefte is, heeft de Geest reeds charisma's uitgestort die het mogelijk maken om erop te antwoorden. Dat vraagt van de Kerk een vermogen om wegen te openen voor de moed van de Geest, vertrouwen te hebben en concreet de ontwikkeling mogelijk te maken van een eigen kerkelijke cultuur, die *uitgesproken laïcaal* is. De uitdagingen van Amazonië vereisen van de Kerk een bijzondere krachtsinspanning om een fijnmazige aanwezigheid te verwezenlijken die alleen mogelijk is door een sterke rol van leken.

136 Het is, gegeven de schaarsheid aan priesters, mogelijk dat de bisschop "aan een diaken of een andere persoon die niet getekend is met het priesterlijk merkteken, of een gemeenschap van personen deelname in de uitoefening van de pastorale zorg over een parochie toevertrouwt"(Wetboek van Canoniek Recht, 517 § 2).

95. Veel godgewijde personen hebben hun energie en een groot deel van hun leven ingezet voor het Rijk Gods in Amazonië. Het godgewijde leven, dat in staat is tot dialoog, synthese, incarnatie en profetie, neemt een bijzondere plaats in deze meervoudige en harmonische vorm van de Amazonische Kerk in. Het ontbreekt haar echter aan een nieuwe inzet voor inculturatie die de creativiteit, de missionaire durf, de gevoeligheid en de bijzondere kracht van het gemeenschapsleven er in betreft.

96. De basisgemeenschappen zijn, toen ze de verdediging van de sociale rechten konden integreren met de missionaire verkondiging en spiritualiteit, echte ervaringen geweest van synodaliteit op de weg van de evangelisatie van de Kerk in Amazonië. Vele malen “hebben zij geholpen christenen te vormen die geëngageerd waren in het geloof als leerlingen en missionarissen van de Heer, zoals blijkt uit de edelmoedige toewijding van zoveel leden van hen tot aan het vergieten van hun eigen bloed toe.”¹³⁷

97. Ik moedig een verdieping aan van de gemeenschappelijke taak die door de REPAM en andere organisaties wordt verricht met het doel te consolideren wat Aparecida al vroeg: “onder de lokale kerken van de verschillende Zuid-Amerikaanse landen die deel uitmaken van het Amazonebekken, een gezamenlijke pastoraal tot stand te brengen die gedifferentieerd is in de respectievelijke prioriteiten”.¹³⁸ Dat geldt in het bijzonder voor de relaties tussen naburige kerken.

98. Ik wil er ten slotte aan herinneren dat wij niet altijd projecten voor stabiele gemeenschappen kunnen bedenken, omdat er in Amazonië een grote interne mobiliteit is, een constante, vaak pendelende migratie en “de streek in feite een migratiecorridor is geworden”.¹³⁹ De “Amazonische seizoenstrek is niet goed begrepen, noch voldoende geanalyseerd vanuit pastoraal standpunt”.¹⁴⁰ Daarom moeten we denken aan reizende missio-

137 Vijfde Algemene Conferentie van het Latijns-Amerikaans Episcopaat en van de Caraïben, *Document van Aparecida* (29 juni 2007), 178: It. ed. Bologna, p. 100.

138 *Ibid.* 475: It. ed. Bologna, p. 245.

139 *Instrumentum laboris*, 65.

140 *Ibid.*, 63.

naire groepen en “steun verlenen aan de opname en de itinerantie van godgewijde personen die dicht bij de armsten en meest uitgesloten staan”.¹⁴¹ Anderzijds stelt dit onze stedelijke gemeenschappen op de proef, die zich verstandig en edelmoedig vooral in de buitenwijken verschillende vormen van nabijheid en gastvrijheid moeten cultiveren voor gezinnen en jongeren die vanuit het binnenland komen.

De kracht en de gave van de vrouwen

99. In Amazonië zijn er gemeenschappen die lange tijd stand hebben gehouden en het geloof hebben doorgegeven, zonder dat daar een priester voorbijkwam, zelfs decennialang. Dat is mogelijk geweest dankzij de aanwezigheid van sterke en edelmoedige vrouwen: vrouwen die hebben gedoopt, catechese hebben gegeven, hebben leren bidden, missionarissen zijn geweest, zeker geroepen en gedreven door de heilige Geest. Eeuwenlang hebben zij de Kerk op die plaatsen in stand gehouden met een bewonderenswaardige toewijding en een brandend geloof. Met hun getuigenis hebben zij ons allen op de synode ontroerd.

100. Dat nodigt ons uit onze blik te verruimen om te voorkomen dat wij ons begrip van de kerk reduceren tot functionele structuren. Dit reductionisme zou ons ertoe kunnen brengen te denken dat men de vrouwen alleen dan een *status* en een grotere deelname in de Kerk zou kunnen toekennen, als men hun toegang zou kunnen geven tot de heilige wijding. Maar in werkelijkheid zou deze visie de perspectieven beperken, ons ertoe brengen vrouwen te clericaliseren, de grote waarde verminderen van wat zij al hebben gegeven en op subtiele wijze een verarming van hun onmisbare bijdrage tot gevolg hebben.

101. Jezus presenteert zich als Bruidegom van de gemeenschap die de Eucharistie viert, door de figuur van de man die voorgaat als teken van de ene Priester. Deze dialoog tussen Bruidegom en bruid die zich verheft in de aanbidding en de gemeenschap heiligt, zou zich niet moeten opsluiten in

141 Ibid., 129, d, 2.

eenzijdige opvattingen over macht in de Kerk. Want de Heer heeft zijn macht en liefde willen tonen door twee menselijke gezichten: dat van zijn goddelijke, mensgeworden Zoon, en dat van een schepsel dat vrouw is, Maria. De vrouwen leveren hun bijdrage aan de Kerk op hun eigen manier en door de kracht en de tederheid van Maria, de Moeder, te verlengen. Op deze wijze beperken wij ons niet tot een functionele benadering, maar treden we binnen in de diepste structuur van de Kerk. Zo begrijpen wij ten diepste, waarom zij zonder vrouwen instort, zoals zoveel andere gemeenschappen van Amazonië uit elkaar gevallen zouden zijn, als de vrouwen er niet waren geweest om ze te ondersteunen, ze overeind te houden en er zorg voor te dragen. Dat laat zien wat hun specifieke macht is.

102. Wij mogen niet nalaten de geliefde gaven aan te moedigen die de vrouwen in Amazonië zo'n grote rol hebben gegeven, hoewel tegenwoordig de gemeenschappen worden blootgesteld aan nieuwe gevaren die in andere tijden niet bestonden. De huidige toestand vraagt van ons het opkomen van andere vrouwelijke diensten en charisma's te stimuleren die beantwoorden aan de specifieke behoeften van de Amazonische volkeren op dit historisch ogenblik.

103. In een synodale Kerk zouden vrouwen die in feite een centrale rol spelen in de Amazonische gemeenschappen, toegang moeten kunnen hebben tot functies en ook tot kerkelijke bedieningen die niet de heilige wijding vereisen en het mogelijk maken beter hun eigen plaats tot uitdrukking te brengen. Het is goed eraan te herinneren dat die diensten stabiliteit, publieke erkenning en een mandaat van de kant van de bisschop met zich meebrengen. Dat zorgt er ook voor dat vrouwen een werkelijke en effectieve invloed hebben in de organisatie, bij de belangrijkste beslissingen en de leiding van de gemeenschappen, maar zonder de stijl die eigen is aan hun vrouwelijke aard, op te geven.

Horizonten verbreden voorbij de conflicten

104. Het gebeurt vaak dat op een bepaalde plaats mensen die pastoraal werkzaam zijn, heel verschillende oplossingen zien voor de problemen waarmee ze worden geconfronteerd en daarom vormen van kerkelijke organisatie voorstellen die schijnbaar tegengesteld zijn. Wanneer dit gebeurt, is het waarschijnlijk dat het ware antwoord op de uitdagingen van de evangelisatie gelegen is in het uitstijgen boven die voorstellen door andere betere wegen te zoeken waaraan men niet heeft gedacht. Men overwint een conflict op een hoger niveau, waar elk van de partijen zonder op te houden aan zichzelf trouw te zijn, met de andere wordt geïntegreerd in een nieuwe werkelijkheid. Alles wordt opgelost “op een hoger niveau, dat de kostbare mogelijkheden van de tegengestelde polariteiten in zich bewaart”.¹⁴² Anders blokkeert het conflict ons, “verliezen wij het perspectief, worden de horizonten beperkt en blijft de werkelijkheid zelf gefragmenteerd”.¹⁴³

105. Dat betekent geenszins de problemen te relativiseren, ervoor weg te vluchten of de dingen te laten zoals ze zijn. Authentieke oplossingen worden nooit bereikt door durf af te zwakken, door zich te onttrekken aan concrete vereisten of de schuld elders te zoeken. Integendeel, de uitweg wordt gevonden door “overstroming”, door de dialectiek te overstijgen die het zicht beperkt, om zo een grotere gave die God aanbiedt, te herkennen. Uit deze nieuwe gave die moedig en ruimhartig wordt ontvangen, uit deze onverwachte gave die een nieuwe en grotere creativiteit opwekt, komen als uit een edelmoedige bron de antwoorden voort die de dialectiek ons niet laat zien. In het begin heeft het christelijk geloof zich op wonderbare wijze verspreid door deze logica te volgen, die het haar mogelijk heeft gemaakt uitgaande van een joodse oorsprong te incarneren in de Grieks-Romeinse cultuur en bij zijn overgang verschillende vormen aan te nemen. Op overeenkomstige wijze daagt op dit historisch ogenblik Amazonië ons uit begrensde perspectieven en pragmatische oplossingen die blijven steken bij de deelaspecten van de grote vragen, te overwinnen om naar ruimere en moedigere wegen van inculturatie te zoeken.

142 Apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 228: AAS 105 (2013), 1113.

143 *Ibid.*, 226: AAS 105 (2013), 1112.

106. In een multireligieus Amazonië moeten de gelovigen ruimtes vinden om een dialoog aan te gaan en samen te werken voor het gemeenschappelijke goed en de ondersteuning van de armsten. Het gaat er niet om dat wij allen meer *light* worden en de eigen overtuigingen, waaraan wij het meest gehecht zijn, te verbergen, om anderen te kunnen ontmoeten die anders denken. Als iemand gelooft dat de heilige Geest kan werken in iemand die anders is, dan zal hij trachten zich te laten verrijken door dat licht, maar hij zal het aannemen vanuit het binnenste van zijn overtuigingen en zijn identiteit. Want hoe dieper, sterker en rijker een identiteit is, des te meer zal deze de anderen met zijn specifieke bijdrage kunnen verrijken.

107. Als katholieken bezitten wij een schat in de Heilige Schrift, die andere godsdiensten niet aanvaarden, hoewel zij die soms met belangstelling kunnen lezen en ook een deel van de inhoud kunnen waarderen. Iets dergelijks proberen wij te doen met de heilige teksten van andere godsdiensten en religieuze gemeenschappen, waarin “voorschriften en leerstellingen” worden gevonden “die ...niet zelden een straal weerkaatsen van die Waarheid die alle mensen verlicht”.¹⁴⁴ Wij hebben ook een grote rijkdom in de zeven sacramenten, die sommige christelijke gemeenschappen niet in hun totaliteit of in dezelfde betekenis aanvaarden. Terwijl wij vast geloven in Jezus als enige verlosser van de wereld, koesteren wij een diepe devotie jegens zijn Moeder. Ook al weten wij dat dit niet gebeurt in alle christelijke denominaties, wij voelen de plicht Amazonië de rijkdom mee te delen van de warme moederlijke liefde waarvan wij ons behoeders voelen. Ik zal daarom deze exhortatie afsluiten met enkele woorden gericht tot Maria.

108. Dit alles behoeft ons niet tot vijanden te maken. In een ware geest van dialoog wordt het vermogen gevoed om de betekenis te begrijpen van wat de ander zegt en doet, ook al kan men het niet aannemen als een eigen overtuiging. Zo wordt het mogelijk eerlijk te zijn, niet datgene te verbergen

144 Tweede Vat. Oecum. Conc., verkl. Nostra aetate, 2.

waarin wij geloven, zonder op te houden de dialoog aan te gaan, contactpunten te zoeken en vooral samen te werken en zich in te zetten voor het welzijn van Amazonië. De kracht van wat alle christenen verenigt, heeft een immense waarde. Wij besteden zoveel aandacht aan wat ons verdeelt dat wij soms niet op prijs stellen en waarderen wat ons verenigt. En wat ons verenigt, is dat wat het ons mogelijk maakt in de wereld te zijn zonder dat ons de aardse immanentie, de geestelijke leegte, het comfortabele egocentrisme, het consumentistische en zelfdestructieve individualisme opslokken.

109. Als christenen verenigt ons allen het geloof in God, de Vader die ons het leven geeft en zoveel van ons houdt. Ons verenigt het geloof in Jezus Christus, de enige Verlosser, die ons heeft bevrijd met zijn gezegend bloed en zijn glorievolle verrijzenis. Ons verenigt het verlangen naar zijn Woord dat onze stappen begeleidt. Ons verenigt het vuur van de Geest dat ons tot missie aanzet. Ons verenigt het nieuwe gebod dat Jezus ons heeft nagelaten, het zoeken naar een beschaving van liefde, de passie voor het Rijk dat de Heer ons oproept om samen met Hem op te bouwen. Ons verenigt de strijd voor vrede en gerechtigheid. Ons verenigt de overtuiging dat niet alles in dit leven eindigt, maar dat wij geroepen zijn tot het hemels feest waar God iedere traan zal drogen en zal verzamelen wat wij gedaan hebben voor hen die lijden.

110. Dit alles verenigt ons. Hoe zouden we dan niet samen strijden? Hoe zouden we niet samen bidden en zij aan zij werken om de armen van Amazonië te verdedigen, om het heilig gelaat van de Heer te tonen en de zorg op ons te nemen voor zijn scheppingswerk?

SLOT

DE MOEDER VAN AMAZONIË

111. Na enkele dromen samen te hebben gedeeld spoor ik allen aan voort te gaan op concrete wegen die het mogelijk maken de werkelijkheid van Amazonië te transformeren en te bevrijden van de ellende die haar teistert. Laten wij nu opkijken naar Maria. De Moeder die Christus ons heeft nagelaten, manifesteert zich, ook al is zij de Moeder van allen, in Amazonië op verschillende wijzen. Wij weten dat “de inheemse inwoners een levende ontmoeting hebben met Christus door middel van vele wegen, maar de mariale weg heeft meer dan alle bijgedragen aan deze ontmoeting”.¹⁴⁵ Ten overstaan van de schoonheid van Amazonië, die wij gedurende de voorbereiding en het verloop van de synode steeds beter hebben ontdekt, geloof ik dat het het beste is deze exhortatie af te sluiten door ons tot haar te richten:

*Moeder van het leven,
in uw moederschoot heeft Jezus zich gevormd,
die de Heer is van alles wat bestaat.
Verrezen heeft Hij u veranderd met zijn licht
en u koningin van heel de schepping gemaakt.
Hierom vragen wij u, o Maria,
te heersen in het kloppend hart van Amazonië.*

*Toon u als moeder van alle schepselen,
in de schoonheid van de bloemen, de rivieren
van de grote rivier die erdoorheen stroomt,
en van alles dat bruist in zijn wouden.
Bescherm met uw genegenheid deze explosie van schoonheid.*

¹⁴⁵ CELAM, *III Simposio latinoamericano sobre Teología india*, Guatemalastad (23-27 oktober 2006).

*Vraag Jezus om al zijn liefde uit te storten
over de mannen en vrouwen die daar wonen,
opdat zij het weten te bewonderen en te bewaren.*

*Geef dat uw Zoon in hun harten wordt geboren,
opdat Hij straalt in Amazonië,
in zijn volken en culturen,
met het licht van zijn Woord, met de troost van zijn liefde,
met zijn boodschap van broederschap en gerechtigheid.*

*Dat in iedere Eucharistie
zich ook zoveel verwondering verheft
om de heerlijkheid van de Vader.*

*Moeder, kijk naar de armen van Amazonië,
omdat hun huis wordt verwoest
om bekrompen belangen.
Hoeveel verdriet en hoeveel ellende,
hoeveel verlatenheid en hoeveel aanmatiging
in dit gezegende land,
dat overstroomt van leven!*

*Raak de gevoeligheid van de machtigen aan,
want, zelfs als wij voelen dat het al te laat is,
roept u ons om te redden
wat nog leeft.*

*Moeder van het doorboorde hart,
die lijdt in uw gekrenkte kinderen
en in de gewonde natuur,
heers gij in Amazonië
samen met uw Zoon.
Heers, opdat niemand zich meer de baas voelt
over het werk van God.*

*Op u vertrouwen wij, Moeder van het leven,
verlaat ons niet
in dit donkere uur.*

Amen

Gegeven te Rome, bij Sint Jan van Lateranen, op 2 februari, het Feest van de Opdracht van de Heer in de Tempel, in het jaar 2020, het zevende van mijn pontificaat.

**DE PASTORALE BEKERING
VAN DE PAROCHIEGEMEENSCHAP
TEN DIENSTE VAN DE
EVANGELISERENDE ZENDING
VAN DE KERK**

INLEIDING

1. De ecclesiologische reflectie van het Tweede Vaticaans Concilie en de aanzienlijke maatschappelijke en culturele veranderingen van de laatste decennia hebben verschillende particuliere Kerken ertoe gebracht de vorm van het inrichten van de pastorale zorg voor de parochiegemeenschappen te reorganiseren. Dat heeft het mogelijk gemaakt nieuwe ervaringen te beginnen en daarbij de dimensie van gemeenschap te versterken en onder leiding van de herders een harmonische synthese van charisma's en roepingen tot stand te brengen ten dienste van een verkondiging van het evangelie die beter beantwoordt aan de hedendaagse behoeften van de evangelisatie.

Paus Franciscus heeft aan het begin van zijn ambt herinnerd aan het belang van “creativiteit”, wat betekent “*naar nieuwe wegen zoeken*”, ofwel “*een weg zoeken om het evangelie te verkondigen*”; daartoe, zo heeft de Heilige Vader geconcludeerd, “*geeft de Kerk, ook het Wetboek van Canoniek Recht, ons zeer veel, zeer veel mogelijkheden, zeer veel vrijheid om naar deze dingen te zoeken*”¹.

2. De situaties die door deze Instructie worden beschreven, vertegenwoordigen een kostbare gelegenheid voor de pastorale bekering in missionaire zin. Ze zijn immers een uitnodiging aan de parochiegemeenschappen buiten zichzelf te treden en instrumenten aan te reiken voor een, ook structurele, hervorming die gericht is op een stijl van gemeenschap en samenwerking, ontmoeting en nabijheid, barmhartigheid en zorg voor de verkondiging van het evangelie.

1 Franciscus, *Toespraak tot de pastoors van Rome* (16 september 2013).

I.

DE PASTORALE BEKERING

3. De pastorale bekering is een van de fundamentele thema's in de "nieuwe fase van de evangelisatie"² die de Kerk vandaag geroepen is te bevorderen, opdat de christelijke gemeenschappen steeds meer de drijvende kracht zouden zijn voor de ontmoeting met Christus.

Daarom heeft de Heilige Vader gesuggereerd: *"Als iets ons heilig moet verontrusten en ons geweten zorgen moet baren, dan is dat het feit dat zovelen van onze broeders en zusters zonder de kracht, het licht en de troost van de vriendschap met Jezus Christus leven, zonder een geloofsgemeenschap die hen ontvangt, zonder een horizon van zin en leven. Ik hoop dat wij, meer dan door de angst om fouten te maken, worden bewogen door de angst ons op te sluiten in de structuren die ons een valse bescherming bieden, in de normen die ons veranderen in onverzoenlijke rechters, in de gewoonten waarbij wij ons gerust voelen, terwijl er buiten een hongerige menigte is, en Jezus onophoudelijk tegen ons herhaalt: 'Geef gij hun maar te eten' (Marc. 6, 37)"*³.

4. Gedreven door deze heilige onrust "kan" de Kerk, "vasthoudend aan haar eigen traditie en zich tegelijk bewust van haar universele zending, in gemeenschap treden met de verschillende vormen van cultuur, waardoor zowel de Kerk zelf als de verschillende culturen worden verrijkt"⁴. Een vruchtbare en creatieve ontmoeting tussen evangelie en cultuur leidt immers tot een ware vooruitgang: enerzijds wordt het Woord van God

2 Vgl. *Id.*, apostolische exhortatie *Evangelii gaudium* (24 november 2013), nr. 287: AAS 105 (2013), 1136.

3 *Ibid.*, nr. 49: AAS 105 (2013), 1040.

4 Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, pastorale constitutie over de Kerk in de wereld van deze tijd *Gaudium et spes* (7 december 1965), nr. 58: AAS 58 (1966), 1079.

vlees in de geschiedenis van de mensen en vernieuwt het die; anderzijds “kan de Kerk [...] verrijkt worden, en wordt zij ook verrijkt, door de ontwikkeling van het menselijke sociale leven”⁵. Zo verdiept zij de zending die haar door Christus is toevertrouwd, om deze beter tot uitdrukking te brengen in de tijd waarin zij leeft.

5. De Kerk verkondigt dat het Woord “is vlees geworden en onder ons heeft gewoond” (Joh. 1, 14). Dit Woord van God, dat graag onder de mensen verblijft, is in zijn onuitputtelijke rijkdom⁶ over heel de wereld door verschillende volken ontvangen en heeft hun edelste aspiraties bevorderd, waaronder het verlangen naar God, de waardigheid van het leven van iedere persoon, de gelijkheid tussen de mensen en het respect voor de verschillen in de ene menselijke familie, de dialoog als instrument van deelname, het streven naar vrede, het opnemen als uitdrukking van broederschap en solidariteit, de verantwoorde bescherming van de schepping⁷.

Het is dus ondenkbaar dat zoiets nieuws, waarvan de verspreiding tot aan de uiteinden van de wereld nog niet voltooid is, zwakker zou worden, of erger, verdwijnen⁸. Wil de weg van het Woord verder gaan, dan is het noodzakelijk dat er in de christelijke gemeenschappen een beslissende missionaire keuze wordt gemaakt, “die in staat is alles te veranderen, zodat gewoonten, stijlen, roosters, taal en elke kerkelijke structuur geschikte kanalen worden voor de evangelisatie van de wereld van vandaag, in plaats van voor zelfbehoud.”⁹.

5 *Ibid.*, nr. 44: AAS 58 (1966), 1065.

6 Vgl. Efraïm de Syriër, *Commentaren op het Diatesseron* 1, 18-19: SC 121, 52-53.

7 Vgl. encycliek *Laudato si'* (24 mei 2015), nr. 68: AAS 107 (2015), 847.

8 Vgl. Paulus VI, encycliek *Ecclesiam Suam* (6 augustus 1964): AAS 56 (1964), 639.

9 *Evangelii gaudium*, nr. 27: AAS 105 (2013), 1031.

II.

DE PAROCHIE IN DE HEDENDAAGSE CONTEXT

6. Deze missionaire bekering, die natuurlijk ook leidt tot een hervorming van de structuren, betreft in het bijzonder de parochie, de gemeenschap, samengeroepen rond de tafel van het Woord en de Eucharistie.

De parochie heeft een lange geschiedenis en heeft vanaf het begin een fundamentele rol gespeeld in het leven van de christenen en in de ontwikkeling en het pastorale werk van de Kerk; de eerste glimp ervan is al te vinden in de geschriften van de heilige Paulus. Enkele Paulinische teksten laten immers de oprichting zien van kleine gemeenschappen als huiskerken, door de apostel eenvoudigweg aangeduid met de term “huis” (vgl. bijv. Rom. 16, 3-5; 1 Kor. 16, 19-20; Fil. 4, 22). In deze “huizen” kan men het ontstaan van de eerste “parochies” gewaarworden.

7. Vanaf het begin ervan is de parochie dus een antwoord geweest op een welbepaalde pastorale behoefte: het evangelie dicht bij de mensen brengen door de verkondiging van het geloof en de viering van de sacramenten. De etymologie zelf van het woord maakt de betekenis van de instelling duidelijk: de parochie is een huis te midden van huizen¹⁰ en beantwoordt aan de logica van de menswording van Jezus Christus, die leeft en werkzaam is in de menselijke gemeenschap. Zichtbaar vertegenwoordigd door het gebouw van de eredienst is zij dus een teken van de voortdurende tegenwoordigheid van de verrezen Heer te midden van zijn volk.

¹⁰ Vgl. Johannes Paulus II, postsynodale apostolische exhortatie *Christifideles laici* (30 december 1988), nr. 26: AAS 81 (1989), 438.

8. De inrichting van de parochie volgens territorium moet vandaag echter het hoofd bieden aan een bijzonder kenmerk van de hedendaagse wereld waarin een toegenomen mobiliteit en digitale cultuur de grenzen van het bestaan hebben verruimd. Enerzijds heeft het leven van de mensen steeds minder te maken met een afgebakende en onveranderlijke context, en speelt het zich veeleer af in een “wereldwijd en pluriform dorp”; anderzijds heeft de digitale cultuur het begrip ruimte onomkeerbaar veranderd, en dat geldt ook voor de taal en het gedrag van de mensen, vooral die van de jonge generaties.

Bovendien is het gemakkelijk te veronderstellen dat de voortdurende ontwikkeling van de technologie de wijze van denken en het inzicht van de mens in zichzelf en in het sociale leven verder zal wijzigen. De snelheid van de veranderingen, de verschuiving van culturele patronen, het gemak van reizen en de snelheid van communicatie veranderen de perceptie van ruimte en tijd.

9. De parochie als levende gemeenschap van gelovigen bevindt zich in deze context, waarin de band met het territorium steeds minder gevoeld wordt, de plaatsen van saamhorigheid meervoudig worden en de relaties tussen personen dreigen op te lossen in de virtuele wereld zonder verplichting of verantwoordelijkheid jegens de mensen om zich heen.

10. Het is vandaag duidelijk dat deze culturele veranderingen en de veranderde verhouding tot het territorium in de Kerk dankzij de aanwezigheid van de Heilige Geest een nieuw onderscheidingsvermogen voor gemeenschap bevorderen, “dat erin bestaat de werkelijkheid te zien met Gods ogen vanuit het perspectief van eenheid en gemeenschap”.¹¹ Het is dus dringend nodig heel het Volk van God te betrekken bij de taak om de uitnodiging van de Geest te aanvaarden om processen van “verjonging” van het gezicht van de Kerk te verwezenlijken.

11 Franciscus, *Algemene audiëntie* (12 juni 2019): L'Osservatore Romano 134 (12 juni 2019), 1.

III.

DE WAARDE VAN DE PAROCHIE VANDAAG

11. Krachtens die onderscheiding is de parochie geroepen de problemen van de tijd te begrijpen en haar dienst aan te passen aan de behoeften van de gelovigen en de historische veranderingen. Wat nodig is, is een vernieuwde dynamiek, die ons in staat stelt de roeping van iedere gedoopte om leerling van Jezus en missionaris van het evangelie te zijn, opnieuw te ontdekken in het licht van de documenten van het Tweede Vaticaanse Oecumenisch Concilie en het daaropvolgende leergezag.

12. De concilievaarders schreven immers met een vooruitziende blik: *“De zielzorg dient steeds doordrongen te zijn van een missionaire geest”*¹². In continuïteit met dit onderricht preciseerde de heilige Johannes Paulus II: *“De parochie moet vervolmaakt en geïntegreerd worden in vele andere vormen, maar zij blijft nog steeds een onmisbaar orgaan van primair belang in de zichtbare structuren van de Kerk”* om *“van de evangelisatie de spil van heel het pastorale handelen te maken als een behoefte die voorrang heeft, van het grootste belang is en de voorkeur verdient”*¹³. Benedictus XVI leerde vervolgens dat *“de parochie een vuurtoren is die het licht van het geloof uitstraalt en zo de diepste en waarachtigste verlangens van het hart van de mens tegemoet komt en betekenis en hoop geeft aan het leven van de mensen en de gezinnen”*¹⁴. Paus Franciscus herinnert er ten slotte aan dat

12 Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, decreet over het herderlijk ambt van de bisschoppen in de Kerk *Christus Dominus* (28 oktober 1965), nr. 30: AAS 58 (1966), 688.

13 Johannes Paulus II, *Toespraak tot de deelnemers aan de plenaire vergadering van de Congregatie voor de clerus* (20 oktober 1984, nrs. 3 en 4: *Insegnamenti* VII/2 (1984), 984 en 985; vgl. ook *id.* apostolische exhortatie *Catechesi tradendae* (16 oktober 1979), nr. 67: AAS 71 (1979), 1332.

14 Benedictus XVI, *Homilie bij het pastorale bezoek aan de Romeinse parochie Santa Maria dell'Evangelizzazione* (10 december 2006): *Insegnamenti* II/2 (2006), 795.

“door middel van al haar activiteiten de parochie haar leden bemoedigt en vormt, opdat zij actief zijn in de evangelisatie”¹⁵.

13. Om het centrale karakter van de missionaire aanwezigheid van de christelijke gemeenschap in de wereld te bevorderen¹⁶ is het belangrijk niet alleen nog eens na te denken over een nieuwe ervaring van het parochie zijn, maar ook aan het ambt en de zending van de priesters daarbij. Ze hebben samen met de leken gelovigen de taak “zout en licht van de wereld” (vgl. Mat. 5, 13-14), “lamp op de korenmaat” (vgl. Mar. 4, 21) te zijn door het gezicht te laten zien van een evangeliserende gemeenschap, die in staat is tot een adequate interpretatie van de tekenen van de tijd en een coherent getuigenis van evangelisch leven voortbrengt.

14. Uitgaande van juist deze overweging is het, luisterend naar de Geest, ook nodig nieuwe tekenen voort te brengen: omdat ze niet meer zoals in het verleden de primaire plaats van samenkomst en gemeenschapszin is, is de parochie geroepen andere vormen van nabijheid en nabuurschap voor de gewone activiteiten te vinden. Die taak is niet een last die moet worden ondergaan, maar een uitdaging die met enthousiasme moet worden aanvaard.

15. De leerlingen van de Heer hebben bij het volgen van de Meester in de school van de heiligen en de herders soms door pijnlijke ervaringen leren wachten op de tijden en de wijzen van God; ze hebben de zekerheid leren voeden dat Hij altijd tegenwoordig is tot aan het einde van de geschiedenis en dat de Heilige Geest - het hart dat het leven van de Kerk doet kloppen - de in de wereld verspreide kinderen van God bijeenbrengt. Daarom moet de christelijke gemeenschap niet bang zijn om processen in gang te zetten en te begeleiden binnen een grondgebied waar verschillende culturen wonen, in de vertrouwvolle zekerheid dat voor de leerlingen van Christus *“er niets - waarachtig menselijks is dat geen weerklank vindt in hun hart”¹⁷.*

15 *Evangelii gaudium*, nr. 28: AAS 105 2013), 1032.

16 Vgl. *Gaudium et spes*, nr. 4: AAS 58 (1966), 1027.

17 *Ibid.*, nr. 1: AAS 58 (1966), 1025-1026.

IV.

DE ZENDING, HET LEIDENDE CRITERIUM VOOR DE VERNIEUWING

16. Bij de veranderingen die aan de gang zijn, slaagt de parochie ondanks een edelmoedige inzet er soms niet in adequaat te beantwoorden aan de zovele verwachtingen van de gelovigen, vooral wanneer men de vele soorten gemeenschap in overweging neemt¹⁸. Weliswaar is een kenmerk van de parochie dat zij geworteld is waar ieder dagelijks leeft, maar het gebied is vooral vandaag niet meer alleen een geografische begrensde ruimte, maar de context waar ieder zijn eigen leven tot uitdrukking brengt dat bestaat uit relaties, wederzijds dienstbetoon en oude tradities. In dit “existentiële gebied” staat heel de uitdaging van de Kerk te midden van de gemeenschap op het spel. Derhalve lijkt een pastoraal die het terrein van activiteiten uitsluitend beperkt houdt tot binnen de territoriale grenzen van de parochie, achterhaald, terwijl het vaak juist de parochianen zijn die deze vorm niet meer begrijpen, die meer gekenmerkt lijkt te zijn door een nostalgie naar het verleden dan geïnspireerd door durf voor de toekomst¹⁹. Anderzijds is het goed te preciseren dat op canoniek vlak het territoriale principe volledig van kracht blijft, wanneer dat door het recht wordt gevraagd²⁰.

18 Vgl. *Evangelii gaudium*, nrs. 72-73: AAS 105 (2013), 1050-1051.

19 Vgl. Bisschoppensynode, 15de Gewone Algemene Vergadering (3-28 oktober 2018): “De jongeren, het geloof en de onderscheiding van de roeping”, slotdocument, nr. 129: “*In die context zou een idee van parochiële activiteit die alleen maar beperkt blijft tot de territoriale grenzen en niet in staat is met verschillende voorstellen de gelovigen, en in het bijzonder de jongeren, op te vangen, de parochie opsluiten in een onaanvaardbare onbeweeglijkheid en een zorgwekkende pastorale monotonie.*”: L'Osservatore Romano 247 (29-30 oktober 2018), 10.

20 Vgl. bijvoorbeeld C.I.C., cann. 102; 1015-1016; 1108, § 1.

17. Bovendien blijft het louter herhalen van activiteiten zonder invloed op het leven van concrete personen een onvruchtbare poging tot overleven, die vaak met algemene onverschilligheid wordt ontvangen. Als de parochie niet leeft van de geestelijke dynamiek die eigen is aan de evangelisatie, loopt zij het risico op zichzelf betrokken te raken en te verkalken door ervaringen voor te stellen die intussen zonder evangelische smaak en missionaire vaart, zelfs alleen maar voor kleine groepen bestemd zijn.

18. De vernieuwing van de evangelisatie vraagt om verschillende nieuwe pastorale aandachtsvelden en voorstellen, opdat het Woord van God en het sacramentele leven allen kunnen bereiken op een wijze die met de levensstaat van ieder overeenkomt. Het tot de Kerk behoren ziet immers tegenwoordig steeds meer af van de plaats waar de leden geboren zijn en waar ze opgroeien, en richt zich veeleer op een gemeenschap waarin men wordt opgenomen²¹ en waar de gelovigen een ruimere ervaring opdoen met het Volk van God, in de praktijk met een lichaam dat zeer veel ledematen kent, waar ieder werkt voor het welzijn van heel het organisme (vgl. 1 Kor. 12, 12-27).

19. Buiten de plaats en de reden van toebehoren is de parochiegemeenschap de menselijke context waar het evangeliserende werk van de Kerk wordt verwezenlijkt, de sacramenten worden gevierd en de naastenliefde wordt beleefd in een missionaire dynamiek, die, behalve dat zij een intrinsiek element van het pastorale handelen is, een criterium wordt voor het controleren van de authenticiteit ervan. In dit uur is de parochiegemeenschap, die soms wordt gekenmerkt door situaties van marginalisering en eenzaamheid, geroepen een levend teken te zijn van de nabijheid van Christus door middel van een netwerk van broederlijke relaties, gericht op de nieuwe vormen van armoede.

20. Op grond van hetgeen tot nu toe is gezegd, is het noodzakelijk perspectieven te vinden die het mogelijk maken de “traditionele” parochie-structuren vanuit missionair standpunt te vernieuwen. Dat is de kern van de gewenste pastorale bekering die de verkondiging van het woord moet

21 Vgl. *Christifideles laici*, nr. 25: AAS 81 (1989), 436-437.

betreffen, de sacramenten en het getuigenis van de naastenliefde, ofwel de essentiële terreinen waarop de parochie groeit en zich conformeert aan het Mysterie waarin zij gelooft.

21. Wanneer wij de Handelingen van de Apostelen doorlopen, realiseren wij ons de eerste plaats die het Woord van God inneemt, de innerlijke kracht die de bekering van de harten bewerkstelligt. Het is de spijs die de leerlingen van de Heer in de verschillende levensomstandigheden voedt en hen tot getuigen van het evangelie maakt. De Schrift bevat een profetische kracht die haar altijd levend maakt. Het is derhalve noodzakelijk dat de parochie opvoedt tot het lezen en overdenken van het Woord van God door middel van verschillende voorstellen van verkondiging²² door heldere en begrijpelijke communicatieve vormen aan te nemen die van de Heer Jezus vertellen, overeenkomstig het steeds nieuwe getuigenis van het *kerygma*²³.

22. De viering van het eucharistisch mysterie is vervolgens “*oorsprong en hoogtepunt van heel het christelijk leven*”²⁴ en derhalve het wezenlijke ogenblik van de wording van de parochiegemeenschap. Hierin wordt de Kerk zich bewust van de betekenis van haar eigen naam: het bijeenroepen van het Volk van God dat prijst, smeekt, ten beste spreekt en dankt. Door de Eucharistie te vieren ontvangt de christelijke gemeenschap de levende tegenwoordigheid van de gekruisigde en verzen Heer en ontvangt de verkondiging van heel zijn heilsmysterie.

23. Vandaar voelt de Kerk de noodzaak opnieuw de christelijke initiatie te ontdekken, die een nieuw leven voortbrengt, omdat zij in het mysterie van het leven zelf van God is ingevoegd. Het is immers de weg die geen onderbreking kent, noch alleen maar verbonden is met vieringen of gebeurtenissen, omdat hij op de eerste plaats niet bepaald wordt door de plicht een “overgangsritus” te verrichten, maar alleen door het perspectief van de voortdurende navolging van Christus. In deze context kan het nuttig zijn mystagogische trajecten op te zetten die werkelijk het bestaan

22 Vgl. *Evangelii gaudium*, nr. 174: AAS 105 (2013), 1093.

23 Vgl. *ibid.*, n. 164-165: AAS 105 (2013), 1088-1089.

24 Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, dogmatische constitutie *Lumen gentium* (21 november 1964), nr. 11: AAS 57 (1965), 15.

betreffen²⁵. Ook de catechese zal zich moeten presenteren als een voortdurende verkondiging van het Mysterie van Christus om in het hart van een gedoopte de gestalte van Christus te doen groeien (vgl. Ef. 4, 13) door middel van een persoonlijke ontmoeting met de Heer van het leven.

Zoals paus Franciscus in herinnering heeft gebracht, is het noodzakelijk *“de aandacht opnieuw te vestigen op twee vervalsingen van heiligheid die ons de verkeerde weg op zouden kunnen sturen: het gnosticisme en het pelagianisme. Dit zijn twee ketterijen, die in de eerste eeuwen zijn opgekomen, maar nog steeds een onrustbarende actualiteit blijven hebben”*²⁶. In het geval van het gnosticisme betreft het een abstract, slechts intellectueel geloof, bestaande uit kennis die ver van het leven weg blijft, terwijl het pelagianisme de mens ertoe brengt alleen maar te rekenen op eigen krachten, waarbij hij het handelen van de Geest negeert.

24. In de mysterieuze vervlechting van het handelen van God en dat van de mens geschiedt de verkondiging van het evangelie door middel van mannen en vrouwen die hetgeen zij door hun leven verkondigen, geloofwaardig maken in een net van intermenselijke relaties, die vertrouwen en hoop wekken. In de huidige periode, die dikwijls gekenmerkt wordt door onverschilligheid, het zich in zichzelf opsluiten van het individu en het afwijzen van de ander, is de herontdekking van de broederschap fundamenteel, daar de evangelisatie nauw verbonden is met de hoedanigheid

25 Vgl. *Evangelii gaudium*, nr. 166-167: AAS 105 (2013), 1089-1090.

26 Franciscus, apostolische exhortatie over de roeping tot heiligheid in de hedendaagse wereld *Gaudete et exsultate* (19 maart 2018), nr. 35: AAS 110 (2018), 1120. Met betrekking tot het *gnosticisme* en het *pelagianisme* is het nuttig ook nog naar de woorden van paus van Franciscus te luisteren: *“Deze wereldse gezindheid kan zich in het bijzonder op twee ten diepste met elkaar verbonden manieren voeden. Een is de aantrekkingskracht van het gnosticisme, een in subjectivisme opgesloten geloof, waar alleen maar een bepaalde ervaring of een reeks redeneringen en vormen van kennis van belang zijn, die, naar men denkt, kunnen troosten en verlichten, maar waar het subject uiteindelijk opgesloten blijft in de immanentie van zijn eigen rede en zijn gevoelens. De andere is het op zichzelf betrokken en prometheïsch neopelagianisme van hen die uiteindelijk alleen maar vertrouwen op eigen kracht en zich verheven voelen boven de anderen, omdat zij zich aan bepaalde normen houden of omdat zij onwrikbaar trouw zijn aan een zekere katholieke stijl die eigen is aan het verleden”*: *Evangelii gaudium*, nr. 94: AAS 105 (2013), 1059-1060; vgl. ook Congregatie voor de Geloofsleer, brief *Placuit Deo* (22 februari 2018): AAS 110 (2018), 429.

van de menselijke relaties²⁷. Zo maakt de christelijke gemeenschap zich het woord van Jezus eigen dat ertoe aanspoort “naar het diepe te varen” (Luc. 5, 4) in het vertrouwen dat de uitnodiging van de Meester om de netten uit te werpen vanzelf de zekerheid waarborgt van een “overvloedige visvangst”²⁸.

25. De “cultuur van ontmoeting” is de context die de dialoog, de solidariteit en de opening naar allen bevordert door de centrale plaats van de persoon naar voren te brengen. Het is daarom noodzakelijk dat de parochie een “plaats” is die het samenzijn en de groei van duurzame persoonlijke relaties begunstigt, die het ieder mogelijk maken om een gevoel van erbij horen en bemind zijn gewaar te worden.

26. De parochiegemeenschap is geroepen een echte “kunst van de nabijheid” te ontwikkelen. Als de parochie diep wortel schiet, wordt zij werkelijk de plaats waar de eenzaamheid die het leven van zoveel mensen aantast, wordt overwonnen, evenals een “een heiligdom waar de dorstigen komen drinken om verder te gaan op de weg, en een centrum van voortdurende missionaire uitzending”²⁹.

27 Vgl. *Brief aan Diognetus* V, 1-10: *Patres Apostolici*, ed. F.X. Funk, vol 1, Tubingae 1901, 398.

28 Vgl. Johannes Paulus II, apostolische brief *Novo millennio ineunte* (6 januari 2001), nr. 1: AAS 93 (2001), 266.

29 *Evangelii gaudium*, nr. 28: AAS 105 (2013), 1032.

V.

“GEMEENSCHAP VAN GEMEENSCHAPPEN”

DE INCLUSIEVE, EVANGELISERENDE PAROCHIE MET AANDACHT VOOR DE ARMEN

27. Het subject van de missionaire en evangeliserende activiteit van de Kerk is altijd het Volk van God in zijn geheel. Het Wetboek van Canoniek Recht benadrukt immers dat de parochie zich niet identificeert met een gebouw of een geheel van structuren, maar met een precieze gemeenschap van gelovigen, waarin de pastoor de eigen herder is³⁰. In verband hiermee heeft paus Franciscus eraan herinnerd dat *“de parochie een kerkelijke aanwezigheid is in het gebied, een omgeving waar naar het Woord wordt geluisterd, van groei van het christelijk leven, van dialoog, van verkondiging, van edelmoedige naastenliefde, van aanbidding en viering”* en hij heeft gezegd dat zij *“gemeenschap is van gemeenschappen”*³¹.

28. De verschillende onderdelen waarin de parochie verdeeld kan worden, zijn geroepen tot gemeenschap en eenheid. In de mate waarin ieder de eigen complementariteit opvat en deze ten dienste van de gemeenschap stelt, kan men enerzijds het ambt van pastoor en priesters die als herders samenwerken, ten volle verwezenlijkt zien en komt anderzijds de bijzonderheid naar boven van de verschillende charisma's van diakens, gewijden en leken, opdat ieder zich inzet voor de opbouw van het ene lichaam (vgl. 1 Kor. 12, 12).

30 Vgl. C.I.C., cann. 515; 518; 519.

31 *Evangelii gaudium*, nr. 28: AAS 105 (2013), 1031-1032.

29. De parochie is daarom een gemeenschap die door de Heilige Geest bijeengeroepen is om het Woord van God te verkondigen en om aan de doopvont nieuwe kinderen herboren te laten worden; door haar herder verenigd, viert zij de gedachtenis van het lijden, de dood en de verrijzenis van de Heer en legt zij getuigenis af van het geloof in naastenliefde, levend in een voortdurende staat van zending, opdat het niemand komt te ontbreken aan de heilzame boodschap die het leven schenkt.

In verband hiermee heeft paus Franciscus zich als volgt uitgedrukt: *“De parochie is geen structuur in verval; juist omdat zij een grote kneedbaarheid heeft, kan zij heel verschillende vormen aannemen die de bereidwilligheid en de missionaire creativiteit van de herder en de gemeenschap vereisen. Hoewel zij zeker niet alleen de enige evangeliserende instelling is, zal zij, als zij in staat is zich te hervormen en voortdurend aan te passen, ‘de Kerk zelf die leeft te midden van de huizen van haar zonen en dochters’ blijven. Dit veronderstelt dat zij werkelijk in contact staat met de gezinnen en het leven van het volk en niet tot een omslachtige structuur, los van de mensen, wordt of een groep van uitverkorenen die naar zichzelf kijken. [...] Wij moeten echter erkennen dat de oproep tot herziening en vernieuwing van de parochies nog geen voldoende vruchten heeft gegeven, opdat zij mensen meer nabij zijn en een omgeving van levende gemeenschap en deelname zijn en zich volledig oriënteren op de zending”*³².

30. Aan de parochie mag de “geestelijke en kerkelijke stijl van de heiligdommen - de ware “missionaire voorhoedes” niet vreemd zijn; een stijl die wordt gekenmerkt door gastvrijheid, gebedsleven en stilte die de geest verkwikt, alsook door de viering van het sacrament van verzoening en aandacht voor de armen. Bedevaarten die parochiegemeenschappen naar de verschillende heiligdommen houden, zijn kostbare instrumenten om te groeien in broederlijke gemeenschap en om bij de terugkeer naar huis, de eigen plaatsen van dagelijks leven meer open en gastvrij te laten worden”³³.

³² *Ibid.*

³³ Vgl. Franciscus, postsynodale apostolische exhortatie *Christus vivit* (25 maart 2019), nr. 238, Vaticaanstad 2019.

31. In dit perspectief heeft men het idee dat een heiligdom het geheel van kenmerken en diensten kan insluiten zoals ook een parochie die op een gelijksoortige wijze moet hebben, door voor veel gelovigen het gewenste doel van een innerlijk zoeken te vertegenwoordigen, en de plaats waar men het gelaat van de barmhartige Christus ontmoet en een gastvrije Kerk.

In een heiligdom kunnen zij “de inwijding van de Heilige Geest” (1 Joh. 2, 20) opnieuw ontdekken, dat wil zeggen de eigen wijding van het doopsel. Van deze plaatsen leert men in de liturgie het mysterie van de tegenwoordigheid van God te midden van zijn volk vurig te vieren, de schoonheid van de evangeliserende zending van iedere gedoopte, de oproep om de naastenliefde te vertalen op de plaatsen waar men leeft³⁴.

32. Als “heiligdom” dat voor allen openstaat, herinnert de parochie, die ook geroepen is om iedereen zonder uitzondering te bereiken, eraan dat de armen en buitengeslotenen in het hart van de Kerk altijd een bevoorrechte plaats moeten hebben. Zoals Benedictus XVI heeft gezegd: “*De armen zijn de bevoorrechte ontvangers van het evangelie*”³⁵. Op zijn beurt heeft paus Franciscus geschreven: “*De nieuwe evangelisatie is een uitnodiging om de reddende kracht van hun leven te erkennen en dit in het middelpunt van de weg van de Kerk te plaatsen. Wij zijn geroepen Christus in hen te ontdekken, hun een stem te geven in hun aangelegenheden, maar ook hun vrienden te zijn, naar hen te luisteren, hen te begrijpen en de mysterieuze wijsheid aan te nemen die God ons door middel van hen wil meedelen*”³⁶.

33. Zeer vaak is de parochiegemeenschap de eerste plaats van menselijke en persoonlijke ontmoeting van de armen met het gezicht van de Kerk. In het bijzonder zullen priesters, diakens en gewijden de eersten zijn die tot medelijden worden bewogen om het “gewonde vlees”³⁷ van de broeders en zusters, om hen bij ziekte te bezoeken, om mensen en gezinnen zonder

34 Vgl. *id.*, bul *Misericordiae vultus* (11 april 2015), nr. 3: AAS 107 (2015), 400–401.

35 Benedictus XVI, *Toespraak tot de bisschoppen van Brazilië* (11 mei 2007), nr. 3: *Insegnamenti* III/1 (2007), 826.

36 *Evangelii gaudium*, nr. 198: AAS 105 (2013), 1103.

37 Vgl. Franciscus, *Dagelijkse overweging* in S. Marta (30 oktober 2017).

werk te ondersteunen, de deur te openen voor hen die in nood zijn. De parochie evangeliseert met de blik op de laatsten gericht en laat zich evangeliseren door de armen en vindt op deze wijze de maatschappelijke verplichting van de boodschap op al zijn verschillende terreinen³⁸ zonder de “hoogste regel” te vergeten van de naastenliefde, op grond waarvan wij geoordeeld zullen worden³⁹.

38 Vgl. *Evangelii gaudium*, nrs. 186-216”AAS 105 (2013), 1098-1109.

39 Vgl. *Gaudete et exsultate*, nr. 95-99: AAS 110 (2018), 1137-1138.

VI.

VAN DE BEKERING VAN PERSONEN NAAR DIE VAN DE STRUCTUREN

34. In dit proces van vernieuwing en herstructurering moet de parochie het risico vermijden te vervallen in een buitensporige en bureaucratische organisatie van evenementen en een aanbod van diensten die niet de dynamiek van de evangelisatie tot uitdrukking brengen, maar het criterium van zelfbehoud⁴⁰.

Paulus VI citerend, heeft Franciscus met zijn gebruikelijke *parrhesia* erop gewezen dat *“de Kerk haar zelfbewustzijn moet verdiepen, nadenken over het mysterie dat haar eigen is [...]. Er zijn kerkelijke structuren die een evangeliserende dynamiek kunnen beïnvloeden; eveneens kunnen goede structuren nuttig zijn, wanneer er leven is dat hen bezielt, hen ondersteunt en hen beoordeelt. Zonder nieuw leven en een authentieke evangelische geest, zonder ‘trouw van de Kerk aan haar eigen roeping’, onttaardt iedere nieuwe structuur binnen korte tijd”*⁴¹.

35. De bekering van de structuren, die de parochie zich moet voornemen, vraagt allereerst om een verandering van mentaliteit en innerlijke vernieuwing, vooral van degenen die tot de verantwoordelijkheid van de pastorale leiding zijn geroepen. Om trouw te zijn aan de opdracht van Christus moeten de herders, en in het bijzonder de pastoors, *“op heel bijzondere wijze de medewerkers van de bisschop”*⁴², dringend de noodzaak voelen van een missionaire hervorming van de pastoraal.

40 Vgl. *Evangelium gaudium*, nr. 27: AAS 105 (2013), 1031; *ibid.*, nr. 189: AAS 105 (2013), 1099: *“Een verandering in de structuren die geen nieuwe overtuigingen en houdingen tot stand brengt, zal ervoor zorgen dat diezelfde structuren vroeg of laat corrupt, drukkend en ondoelmatig worden”*.

41 *Ibid.*, nr. 26: AAS 105 (2013), 1030-1031.

42 *Christus Dominus*, nr. 30: AAS 58 (1966), 688.

36. Voor ogen houdend hoezeer de christelijke gemeenschap verbonden is met de eigen geschiedenis en de eigen gevoelens, moet iedere herder niet vergeten dat het geloof van het Volk van God in verband staat met de herinnering van de familie en die van de gemeenschap. Vaak roept een heilige plaats veelzeggende ogenblikken in het leven van de voorbije generaties op, gezichten en gebeurtenissen die de weg van personen en families hebben getekend. Om trauma's en wonden te vermijden is het belangrijk dat de processen van herstructurering van de parochie- en soms diocesane gemeenschappen met flexibiliteit en geleidelijkheid tot stand worden gebracht.

Paus Franciscus heeft met verwijzing naar de hervorming van de Romeinse Curie onderstreept dat geleidelijkheid *“de vrucht is van de onontbeerlijke onderscheiding die een historisch proces, een opeenvolging van tijden en fases, controle, correcties, ervaring, goedkeuringen ‘ad experimentum’.* Het betreft in deze gevallen derhalve niet besluiteloosheid, maar noodzakelijke flexibiliteit om tot een ware hervorming te kunnen komen”⁴³. Het gaat erom erop te letten “de tijden geen geweld aan te doen” door te haastig hervormingen te willen doorvoeren, volgens algemene criteria die beantwoorden aan een logica die “achter een bureau” is uitgewerkt en waarbij de mensen die in het gebied wonen, worden vergeten. Ieder project moet immers worden gesitueerd in het werkelijke leven van een gemeenschap en hierin zonder trauma's worden ingevoerd met een noodzakelijke fase van voorafgaande raadpleging en voortschrijdende verwezenlijking, en van controle.

37. Deze vernieuwing betreft natuurlijk niet alleen de pastoors en kan ook niet van bovenaf aan het Volk van God worden opgelegd. De pastorale bekering van de structuren houdt het bewustzijn in dat *“het heilige gelovige Volk van God wordt gezalfd met de genade van de Heilige Geest; daarom moeten wij in het uur van overwegen, denken, beoordelen, onderscheiden goed letten op deze zalving. Telkens wanneer wij, als Kerk, als herders, als gewijden, deze zekerheid hebben vergeten, zijn wij op de verkeerde weg. Telkens wanneer wij het Volk van God in zijn totaliteit en*

43 Franciscus, *Het aanbieden van de kerstwensen aan de Romeinse Curie* (22 december 2016): AAS 109 (2017), 44.

in zijn verschillen willen verdringen, tot zwijgen brengen, vermorzelen, negeren of tot kleine elites te reduceren, construeren wij gemeenschappen, pastorale plannen, theologische accenten, vormen van spiritualiteit en structuren zonder wortels, zonder geschiedenis, zonder gezicht, zonder herinnering, eigenlijk zonder lichaam, zonder leven. Op het ogenblik dat wij ons losmaken van het leven van het Volk van God, storten wij in de troosteloosheid en vervalsen wij de natuur van de Kerk”⁴⁴.

In die zin bewerkt de clerus de verandering, door de Heilige Geest in gang gezet, niet alleen maar wordt hij ook betrokken bij de bekering die alle delen van het Volk van God betreft⁴⁵. Daarom is het noodzakelijk *“bewust en scherpzinnig te zoeken naar ruimtes van gemeenschap en deelname, opdat de zalving van heel het Volk van God zijn concrete middelen vindt om zich te manifesteren”⁴⁶.*

38. Dientengevolge is het duidelijk hoe gepast het is een op zichzelf betrokken idee van parochie als een “klerikalisering van de pastoraal” te overwinnen. Het serieus nemen van het feit dat *“de levensvorm van het Volk van God de waardigheid en de vrijheid is van de kinderen van God, in wier hart de Heilige Geest als in een tempel woont”⁴⁷*, zet ertoe aan praktijken en modellen te bevorderen waardoor iedere gedoopte krachtens de gave van de Heilige Geest en de ontvangen charisma’s de hoofdrolspeler wordt die actief is in de evangelisatie, de stijl en de modaliteiten van een organische gemeenschap, zowel met de andere parochiegemeenschappen als met de gehele pastoraal van het bisdom. Heel de gemeenschap is immers het subject dat voor de zending verantwoordelijk is, daar de Kerk zich niet alleen identificeert met de hiërarchie, maar Volk van God is.

39. Het zal de taak van de herders zijn die dynamiek levend te houden, opdat iedere gedoopte ontdekt dat hij een actieve hoofdrolspeler in de

44 *Id.*, *Carta al Pueblo de Diós que peregrina en Chile* (31 mei 2018); www.vatican.va/content/francesco/es/letters/2018/documents/papa-francesco_20180531_lettera_popolodidio-cile.html

45 Vgl. *ibid.*

46 *Ibid.*

47 *Lumen gentium*, nr. 9: AAS 57 (1965), 13.

evangelisatie is. De gemeenschap van de priesters, die altijd op weg is in permanente vorming⁴⁸, zal met wijsheid de kunst van de onderscheiding moeten beoefenen, die het voor het parochieleven mogelijk maakt te groeien en te rijpen, in de erkenning van de verschillende roepingen en ambten. De priester kan derhalve, als lid en dienaar van het Volk van God, dat hem is toevertrouwd, niet in de plaats daarvan komen. De parochiegemeenschap is bevoegd vormen van bediening, van geloofsverkondiging en getuigenis van de naastenliefde voor te stellen.

40. De centrale plaats van de Heilige Geest - belangeloze gave van de Vader en de Zoon aan de Kerk - brengt ertoe de dimensie van de belangeloosheid ten diepste te beleven overeenkomstig het onderricht van Jezus: *“Voor niets hebt gij ontvangen, voor niets moet gij geven”* (Mat. 10, 8). Hij heeft zijn leerlingen een houding geleerd van edelmoedige dienstbaarheid, hij heeft geleerd een gave voor anderen te zijn (vgl. Joh. 13, 14-15), met bij voorkeur aandacht voor de armen. Hieruit komt onder andere de eis voort niet “te marchanderen” met het sacramentele leven en niet de indruk te geven dat de viering van de sacramenten - vooral de heilige Eucharistie - en de andere ambtelijke activiteiten onderwerp van tarieflijsten kunnen zijn.

De herder die de kudde met edelmoedige belangeloosheid dient, is anderszids gehouden de gelovigen te vormen, opdat ieder lid van de gemeenschap zich op verantwoordelijke en directe wijze betrokken voelt bij het tegemoetkomen aan de behoeften van de Kerk door de verschillende vormen van hulp en solidariteit, die de parochie nodig heeft om vrij en doelmatig de eigen pastorale dienst te verrichten.

41. De zending waartoe de parochie als centrum van het aandrijven van de evangelisatie is geroepen, betreft derhalve heel het Volk van God in zijn verschillende onderdelen: priesters, diakens, gewijden en leken gelovigen, ieder naar zijn eigen charisma en verantwoordelijkheden die met hem overeenkomen.

48 Vgl. Congregatie voor de Clerus, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8 december 2016), nrs. 80-88, Vaticaanstad 2016, pp. 37-42.

VII.

DE PAROCHIE EN DE ANDERE INTERNE INDELINGEN VAN HET BISDOM

42. De pastorale bekering van de parochiegemeenschap in missionaire zin krijgt derhalve vorm en komt tot uitdrukking in een geleidelijk proces van vernieuwing van de structuren en dientengevolge in verschillende modaliteiten van toewijzing van de zielzorg en deelname aan de uitoefening ervan die alle delen van het Volk van God erbij betrekken.

43. Aan het gangbare taalgebruik, ontleend aan de documenten van het leergezag, met betrekking tot de interne indelingen van het diocesaan gebied⁴⁹ zijn sinds enkele decennia aan de parochie en de dekenaten, waarin reeds was voorzien door het geldende Wetboek van Canoniek Recht⁵⁰, uitdrukkingen toegevoegd als “pastorale eenheid” en “pastorale zone”. Deze benamingen bepalen in feite vormen van pastorale organisatie van het bisdom die een nieuwe verhouding tussen gelovigen en gebied tot uitdrukking brengen.

44. Laat niemand in het geval van “pastorale eenheden” of “zones” vanzelfsprekend denken dat de oplossing van de vele problemen van het huidige uur wordt gegeven door middel van een eenvoudige nieuwe benaming voor reeds bestaande werkelijkheden. Door te vermijden dat men de verandering ondergaat en daarentegen zich ervoor in te zetten om de verandering te bevorderen en te sturen, vindt men in de kern van dit proces de noodzaak om structuren te ontdekken, waardoor men in alle

49 Vgl. C.I.C., can. 374, § 1.

50 Vgl. *ibid.*, can. 374, § 2; vgl. Congregatie voor de Bisschoppen, *Directorium voor het pastorale ambt van de bisschoppen, Apostolorum successores* (22 februari), nr. 217: *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 2110.

onderdelen van de christelijke gemeenschap de gemeenschappelijke roeping tot evangelisatie opnieuw leven in kan blazen met het oog op een efficiëntere pastorale zorg voor het Volk van God, waarin de “sleutelfactor” alleen maar nabijheid kan zijn.

45. In dit perspectief benadrukt de canonieke wetgeving de noodzaak om binnen ieder bisdom onderscheiden territoriale delen⁵¹ te vinden met de mogelijkheid dat ze vervolgens gegroepeerd worden in werkelijkheden tussen het bisdom zelf en de afzonderlijke parochie. Dientengevolge derhalve rekening houdend met de dimensies van het bisdom en zijn concrete pastorale werkelijkheid, kan men dientengevolge verschillende soorten van groeperingen van parochies vinden⁵².

In de kern hiervan leeft en is de dimensie van gemeenschap van de Kerk werkzaam, met een bijzondere aandacht voor het concrete gebied, waardoor men bij hun oprichting zo veel mogelijk rekening moet houden met de homogeniteit van de bevolking en haar gewoontes, alsook met de gemeenschappelijke kenmerken van het gebied, om de relatie van nabijheid tussen de pastoors en de andere werkers in de pastoraal te vergemakkelijken⁵³.

VII.a. Hoe over te gaan tot de oprichting van een groepering van parochies

46. Vóór alles moet de bisschop, alvorens over te gaan tot de oprichting van een groepering van parochies, in dezen noodzakelijkerwijs de priester-raad raadplegen⁵⁴, met inachtneming van de canonieke wetgeving en in naam van de verplichte kerkelijke medeverantwoordelijkheid, die op verschillende titels gedeeld wordt tussen de bisschop en de leden van die raad.

51 Vgl. C.I.C., can. 374, § 1.

52 Vgl. *ibid.*, can. 374, § 2.

53 Vgl. *Apostolorum successores*, nr. 218: *Enchiridion Vaticanum* 22 (2003-2004), 2114.

54 Vgl. C.I.C., can. 515, § 2.

47. Vooral kunnen de groeperingen van meer parochies in een eenvoudige *federatieve* vorm tot stand komen, zodat de geassocieerde parochies in hun identiteit onderscheiden blijven.

Conform de canonieke regeling spreekt het hoe dan ook voor zich dat bij het vaststellen van iedere soort van groeperingen van naburige parochies de wezenlijke elementen worden gerespecteerd die door het universeel recht zijn vastgesteld voor de rechtspersoon van de parochie en die niet vatbaar zijn voor dispensatie door de bisschop⁵⁵. Hij zal derhalve voor iedere parochie die hij eventueel wil opheffen, een specifiek decreet moeten uitvaardigen, voorzien van betreffende motiveringen⁵⁶.

48. In het licht van hetgeen hierboven uiteen is gezet, dient de groepering, alsook de oprichting of opheffing van parochies, door de diocesane bisschop te worden gerealiseerd met inachtneming van de wetgeving waarin is voorzien door het canonieke recht, dat wil zeggen middels *incorporatie*, waardoor een parochie opgaat in een andere, door deze wordt opgenomen en haar oorspronkelijke individualiteit en rechtspersoonlijkheid verliest; of ook nog middels een echte *fusie*, die één nieuwe parochie doet ontstaan met dientengevolge het verdwijnen van de reeds bestaande parochies en hun rechtspersoonlijkheid; of ten slotte middels *opdeling* van een parochiegemeenschap in meer autonome parochies die *ex novo* worden gecreëerd⁵⁷.

Bovendien is het opheffen van parochies door vereniging waarbij parochies verdwijnen, gewettigd om redenen die een bepaalde parochie direct betreffen. Daarentegen zijn bijvoorbeeld alleen het gebrek aan diocesane clerus, de algemene financiële toestand van het bisdom of andere omstandigheden van de gemeenschap die vermoedelijk op korte termijn omkeerbaar zijn (bijvoorbeeld de numerieke samenstelling, het economisch niet zelfredzaam zijn, een verandering van de stadsplanning van het

55 Vgl. *ibid.*, can. 86.

56 Vgl. *ibid.*, can. 120, § 1.

57 Vgl. *ibid.*, cann. 121-122; *Apostolorum successores*, nr. 214: *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 2099.

gebied) geen adequate redenen. Als voorwaarde voor de legitimiteit van dit soort voorzieningen is het noodzakelijk dat de redenen waarnaar wordt verwezen, direct en organisch verband houden met betreffende parochie-gemeenschap en niet met algemene, theoretische en “principiële” overwegingen.

49. Naar aanleiding van de oprichting of opheffing van parochies is het nuttig eraan te herinneren dat iedere beslissing genomen dient te worden middels een formeel, schriftelijk decreet⁵⁸. Dientengevolge dient het uitvaardigen van één voorziening, gericht op het tot stand brengen van een reorganisatie van algemene aard betreffende het gehele bisdom, een gedeelte ervan of een geheel van parochies, gerealiseerd middels één wettelijke handeling, een algemeen decreet of bijzondere wet, beschouwd te worden als niet conform aan de canonieke wetgeving.

50. In het bijzonder moet in gevallen van opheffing van parochies het decreet met verwijzing naar de concrete situatie duidelijk aangeven wat de redenen zijn die de bisschop ertoe gebracht hebben de beslissing te nemen. Zij zullen derhalve specifiek moeten worden aangegeven en er kan niet worden volstaan met een algemene toespeling op het “welzijn van de zielen”.

Ten slotte zal bij de handeling waarmee een parochie wordt opgeheven, de bisschop ook moeten voorzien in de bestemming van de goederen ervan met inachtneming van desbetreffende canonieke normen⁵⁹; tenzij er, de prieterraad gehoord hebbend, zwaarwegende tegenovergestelde redenen zijn⁶⁰, zal het noodzakelijk zijn te waarborgen dat de kerk van de opgeheven parochie openblijft voor de gelovigen.

58 Vgl. C.I.C., can. 51.

59 Vgl. *ibid.*, cann. 120-123.

60 Vgl. *ibid.*, cann. 500, § 2 en 1222, § 2.

51. Met het thema van de groepering van parochies en een eventuele opheffing ervan houdt de noodzaak verband dat het soms voorkomt dat een kerk wordt teruggebracht tot een niet ongepast profaan gebruik⁶¹, een beslissing die de diocesane bisschop toekomt na verplicht de priesteraad te hebben geraadpleegd⁶².

Gewoonlijk zijn ook in dit geval het afnemen van de diocesane clerus, de demografische krimp en de ernstige financiële toestand van het bisdom geen gewettigde oorzaken om deze reductie af te kondigen. Als het gebouw zich echter in een zodanige toestand bevindt dat het op geen enkele wijze nog gebruikt kan worden voor de goddelijke eredienst en er geen mogelijkheid is om het te herstellen, zal men volgens het recht ertoe kunnen overgaan het terug te brengen tot een niet ongepast profaan gebruik.

VII.b. Het dekenaat

52. Vóór alles is het noodzakelijk eraan te herinneren dat “*om de pastorale zorg door gemeenschappelijk handelen te behartigen, de bisschop meerdere naburige parochies kan verbinden in bijzondere groeperingen, zoals daar zijn dekenaten*”⁶³; deze krijgen op de verschillende plaatsen benamingen zoals “dekenaten” of “aartspriesterschappen”, of ook “pastorale zones” of “prefecturen”⁶⁴.

53. De deken hoeft niet noodzakelijk een pastoor van een bepaalde parochie te zijn⁶⁵ en opdat het doel wordt verwezenlijkt waarvoor het dekenaat wordt opgericht, is zijn eerste verantwoordelijkheid “*de gemeenschappelijke pastorale activiteit in het dekenaat te bevorderen en te coördineren*”⁶⁶, zodat het niet een louter formele instelling blijft. Bovendien is de deken

61 Vgl. Pauselijke Raad voor de Cultuur, *Het afstoten en het kerkelijk hergebruik van kerken. Richtlijnen* (17 december 2018): <http://www.cultura.va/content/it/pub/documenti/decommissioning.html>.

62 Vgl. C.I.C., can. 1222, § 2.

63 *Ibid.*, can. 374, § 2.

64 Vgl. *Apostolorum successores*, nr. 217; *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 2110.

65 Vgl. C.I.C., can. 554, § 1.

66 *Ibid.*, can. 555, § 1, 1o.

gehouden “*volgens de door de diocesane Bisschop getroffen regeling, de parochies van zijn district te visiteren*”⁶⁷. Opdat hij beter zijn functie zal kunnen uitoefenen en om nog meer de gemeenschappelijke activiteit tussen de parochies te bevorderen, zal de diocesane bisschop de deken andere bevoegdheden kunnen toekennen die op grond van de concrete context voor gepast worden gehouden.

VII.c. De pastorale eenheid

54. Wanneer de omstandigheden dat vereisen en het daarom noodzakelijk is de organische samenwerking tussen naburige parochies te bevorderen, kan de bisschop, na de priester raad gehoord te hebben⁶⁸, gelijksoortige doeleinden volgend, op grond van de territoriale uitgestrektheid van het dekenaat of het groot aantal gelovigen ook een vaste en institutionele groepering van verschillende parochies binnen een dekenaat⁶⁹ verordenen, rekening houdend met enkele concrete criteria.

55. Vóór alles is het gepast dat de groeperingen (“pastorale eenheden” genoemd⁷⁰), ook vanuit sociologisch standpunt gezien, zo homogeen mogelijk afgebakend zijn, opdat in missionair perspectief een ware algehele of geïntegreerde pastoraal kan worden gerealiseerd⁷¹.

56. Bovendien moet iedere parochie van die groepering worden toevertrouwd aan een pastoor of ook aan een groep priesters *in solidum*, die de zorg op zich neemt voor alle parochiegemeenschappen⁷². In plaats daarvan kan, waar dat door de bisschop opportuun wordt geacht, de groepering ook bestaan uit meer parochies, toevertrouwd aan eenzelfde pastoor⁷³.

67 *Ibid.*, can. 555, § 4.

68 Vgl. *ibid.*, can. 500, § 2.

69 Vgl. Pauselijke Raad voor de Pastoraal van Migranten en Reizigers, *Erga migrantes caritas Christi* (3 mei 2004), nr. 95: *Enchiridion Vaticanum* 22 (2003-2004), 2548.

70 Vgl. *Apostolorum successores*, nr. 215, b): *Enchiridion Vaticanum* 22 (2003-2004), 2104.

71 Vgl. *ibid.*, can. 517, § 1.

72 Vgl. C.I.C., can. 517, § 1.

73 Vgl. *ibid.*, can. 526, § 1.

57. Ook de aandacht in aanmerking genomen die verschuldigd is aan de priesters die vaak hun ambt verdienstelijk en met erkentelijkheid van de gemeenschappen, alsook voor het welzijn van de gelovigen zelf, die door banden van genegenheid en dankbaarheid met hun herders zijn verbonden, hebben uitgeoefend, is het in ieder geval vereist dat op het ogenblik dat een bepaalde groepering wordt gevormd, de diocesane bisschop niet met hetzelfde decreet bepaalt dat in meer parochies die worden verenigd en toevertrouwd aan één pastoor⁷⁴, andere, eventueel nog aanwezige pastoors in functie⁷⁵ automatisch het ambt van parochievicaris krijgen, of feitelijk van hun taak ontheven worden.

58. Tenzij het een toewijzing *in solidum* betreft, komt het in deze gevallen de diocesane bisschop toe geval voor geval de functies van de priester moderator van deze groeperingen van parochies vast te stellen, samen met zijn relaties met de vicaris van het dekenaat⁷⁶, waarbinnen de pastorale eenheid wordt opgericht.

59. Wanneer naar het canoniek recht de groepering van parochies - een dekenaat of een "pastorale eenheid"- eenmaal is gecreëerd, zal de bisschop, naar omstandigheden, bepalen of daarin de parochies ieder moeten worden voorzien van een pastorale parochieraad⁷⁷, of dat het beter is dat deze taak wordt toevertrouwd aan een gemeenschappelijke pastorale raad voor alle betreffende gemeenschappen. In ieder geval moeten de afzonderlijke parochies die de groepering vormen, de eigen raad voor financiële aangelegenheden behouden, daar zij hun rechtspersoonlijkheid en juridische bevoegdheid behouden⁷⁸.

60. Ten einde een algehele evangeliserende activiteit en een efficiëntere pastorale zorg beter tot hun recht te laten komen, is het gepast dat er voor de parochies van de groepering gemeenschappelijke pastorale diensten

74 Vgl. *ibid.*

75 Vgl. *ibid.*, can. 522.

76 Vgl. *ibid.*, cann. 553-555.

77 Vgl. *ibid.*, can. 536.

78 Vgl. *ibid.*, can. 537.

voor bepaalde terreinen (bijvoorbeeld catechese, caritas, jongeren- of gezinspastoraal) worden gevormd, met deelname van alle onderdelen van het Volk van God, clerici, gewijden en leken gelovigen.

VII.d. De pastorale zone

61. Als meer “pastorale eenheden” een dekenaat kunnen vormen, kunnen op dezelfde wijze vooral in territoriaal meer uitgestrekte bisdommen verschillende dekenaten, gehoord de prieterraad⁷⁹, door de bisschop worden verenigd in “districten” of “pastorale zones”⁸⁰, onder leiding van een bisschoppelijk vicaris⁸¹, die behalve de bijzondere bevoegdheden die de diocesane bisschop hem geval voor geval wil toekennen, namens hem, onder zijn gezag en in gemeenschap met hem de gewone uitvoerende macht heeft voor het pastoraal bestuur van de zone.

79 Vgl. *ibid.*, can. 500, § 2.

80 Vgl. *Apostolorum successores*, nr. 219: *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 2117; het is nuttig de naam “pastorale zone” alleen te reserveren voor dit soort groepering om geen verwarring te stichten.

81 Vgl. C.I.C., can. 134, § 1 en 476.

VIII.

GEWONE EN BUITENGEWONE VORMEN VAN TOEWIJZING VAN DE ZIELZORG VOOR DE PAROCHIE- GEMEENSCHAP

62. Op de eerste plaats zijn de pastoor en de andere priesters in gemeenschap met de bisschop een fundamentele referentie voor de parochie-gemeenschap, voor de taak van de herders, die met hen overeenkomt⁸². Het gemeenschappelijk leven en de priesterlijke broederschap koesterend, vieren de pastoor en het college van priesters het sacramentele leven voor en met de gemeenschap en zijn zij geroepen de parochie zodanig te organiseren dat het een doeltreffend teken is van gemeenschap.⁸³

63. Met betrekking tot de aanwezigheid en de zending van de priester in de parochiegemeenschap verdient het gemeenschappelijke leven een bijzondere vermelding⁸⁴; het wordt door can. 280 aanbevolen, ook al krijgt het geen vorm als een verplichting voor de seculiere clerus. Wat dit betreft, dient herinnerd te worden aan de fundamentele waarde van de geest van gemeenschap, het gebed en de gemeenschappelijke pastorale

82 Men dient voor ogen te houden dat: a) wat betrekking heeft op de “diocesane bischop”, ook geldt voor de anderen die door het recht aan hem gelijkgesteld worden; b) wat betrekking heeft op de parochie en de pastoor, ook geldt voor een quasi-parochie is en een quasi-pastoor; c) wat de leken gelovigen betreft, ook van toepassing is op de niet klerikale leden van de Instituten van Gewijd Leven of de Sociëteiten van Apostolisch Leven, tenzij er een expliciete verwijzing is naar het specifiek laïcale karakter; d) de term “moderator” verschillende betekenissen krijgt op grond van de context waarin hij in de huidige Instructie met inachtneming van de normen van het wetboek wordt gebruikt.

83 Vgl. *Lumen gentium*, nr. 26: AAS 57 (1965), 31-32.

84 Vgl. *Ratio fundamentalis institutiones sacerdotalis*, nrs. 83; 88.e, pp. 37; 39.

activiteit door de clerici⁸⁵ met het oog op een daadwerkelijk getuigenis van sacramentele broederschap⁸⁶ en een doeltreffendere evangeliserende activiteit.

64. Wanneer het priestercollege het gemeenschappelijk leven ervaart, dan wordt de priesterlijke identiteit versterkt, verminderen de materiële zorgen en maakt de verleiding van het individualisme plaats voor de diepgang van de persoonlijke relatie. Het gemeenschappelijk gebed, de gedeelde reflectie en de studie, die aan het priesterlijk leven nooit mogen ontbreken, kunnen een grote steun zijn bij de vorming van een priesterlijke spiritualiteit die vorm krijgt in het dagelijkse leven.

Het zal in elk geval nuttig zijn dat de bisschop overeenkomstig zijn onderscheiding en binnen de grens van het mogelijke, rekening houdt met de menselijke en geestelijke affiniteit tussen de priesters aan wie hij een parochie of een groepering van parochies wil toevertrouwen, waarbij hij hen uitnodigt tot een edelmoedige bereidheid tot de nieuwe pastorale zending en enkele vormen van het delen van het leven met medebroeders⁸⁷.

65. In sommige gevallen, vooral waar er geen de traditie of gewoonte van een canoniek huis bestaat, of wanneer dit om de een of andere reden niet beschikbaar is als woning van de priester, kan het gebeuren dat hij weer gaat wonen bij de oorspronkelijke familie, de eerste plaats van menselijke vorming en van ontdekking van de roeping⁸⁸.

Deze huisvesting blijkt enerzijds een positieve bijdrage aan het dagelijks leven van de priester in de zin dat zij hem een rustige en stabiele huiselijke omgeving garandeert, vooral wanneer de ouders er nog zijn. Anderzijds

85 Vgl. C.I.C., can. 275, § 1.

86 Vgl. Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, decreet over het ambt en het leven van de priesters *Presbyterorum ordinis* (7 december 1965), nr. 8: AAS 58 (1966), 1003.

87 Vgl. *Ratio fundamentalis institutiones sacerdotalis*, nr. 88, pp. 39-40.

88 Vgl. Franciscus, *Toespraak tot de deelnemers aan het door de Congregatie georganiseerde congres ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van de decreten van het Concilie "Optatam totius" en "Presbyterorum ordinis"* (20 november 2015): AAS 107 (2015), 1295.

zal men moeten vermijden dat deze familierelaties door de priester met een innerlijke afhankelijkheid en mindere bereidheid voor een voltijdsambt worden beleefd, of meer als een uitsluitend alternatief voor dan als een aanvulling op de relatie met de priesterfamilie en de gemeenschap van de leken gelovigen.

VIII.a. De pastoor

66. Het ambt van pastoor brengt volledige zielzorg met zich mee⁸⁹ en dientengevolge is het noodzakelijk, wil een gelovige geldig tot pastoor benoemd worden, dat hij de priesterwijding heeft ontvangen⁹⁰, waarbij iedere mogelijkheid is uitgesloten om dit ambt of betreffende functies toe te wijzen aan wie niet in het bezit hiervan is, ook in het geval van gebrek aan priesters. Juist door deze relatie van elkaar kennen en nabijheid, die tussen pastoor en gemeente vereist is, kan het ambt van pastoor niet worden toevertrouwd aan een rechtspersoon⁹¹. Op een bijzondere wijze kan – afgezien van hetgeen voorzien is door can. 517 § 1-2 – het ambt van pastoor niet worden toevertrouwd aan een groep van personen, die bestaat uit clerici en leken. Dientengevolge dient men benamingen te vermijden als “leidend team”, “leidende équipe” en dergelijke, die een collegiaal bestuur van de parochie tot uitdrukking lijken te brengen.

67. Ten gevolge van het feit dat “*de pastoor de eigen herder is van de hem toevertrouwde parochie*”⁹², komt de pastoor *ipso iure* de juridische vertegenwoordiging toe⁹³. Hij is de beheerder die verantwoordelijk is voor de goederen van de parochie, die “kerkelijke goederen” zijn en daarom vallen onder de betreffende canonieke normen⁹⁴.

89 Vgl. C.I.C., can. 150.

90 Vgl. *ibid.*, can. 521, § 1.

91 Vgl. C.I.C., can. 520, § 1.

92 Vgl. *ibid.*, can. 519.

93 Vgl. *ibid.*, can. 532.

94 Vgl. *ibid.*, can. 1257, § 1.

68. Zoals het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie zegt *“dienen de pastoors in hun parochies zo’n ambtelijke stabiliteit te bezitten als nodig is voor het heil van de zielen”*⁹⁵. Als algemeen principe is derhalve vereist dat een pastoor wordt *“benoemd voor onbepaalde tijd”*⁹⁶.

In ieder geval kan de bisschop echter een pastoor voor een bepaalde tijd benoemen, als dit zo per decreet door de bisschoppenconferentie is bepaald. Op grond van de noodzaak dat de pastoor een daadwerkelijke en doeltreffende band met de hem toegewezen gemeenschap tot stand kan brengen, is het nuttig dat een bisschoppenconferentie niet een te korte periode, minder dan 5 jaar, bepaalt voor een benoeming voor een bepaalde tijd.

69. In ieder geval moeten pastoors, ook al zijn zij voor “onbepaalde tijd” of voor het aflopen van een “bepaalde tijd” benoemd, bereid zijn om eventueel overgeplaatst te worden naar een andere parochie of een ander ambt, *“indien het zielenheil ofwel de nood of het nut van de Kerk het vereist”*⁹⁷. Het is immers nuttig eraan te herinneren dat een pastoor ten dienste staat van de parochie en niet omgekeerd.

70. Gewoonlijk is het goed, waar mogelijk, dat een pastoor de zielzorg heeft over één parochie, *“wegens een tekort aan priesters echter of andere omstandigheden kan aan dezelfde pastoor de zorg over meerdere naburige parochies toevertrouwd worden”*⁹⁸. Tot de “andere omstandigheden” kunnen bijvoorbeeld gerekend worden de geringe oppervlakte of de dunne bevolking van het gebied, alsook het feit dat betreffende parochies aan elkaar grenzen. De diocesane bisschop dient nauwkeurig in te schatten of, als aan eenzelfde pastoor meer parochies worden toevertrouwd, deze ten volle en concreet het ambt van pastoor van alle parochies en van ieder daarvan kan uitoefenen⁹⁹.

95 *Christus Dominus*, nr. 31: AAS 58 (1965), 689.

96 C.I.C., can. 522.

97 *Ibid.*, can. 1748.

98 *Ibid.*, can. 526, § 1.

99 Vgl. *ibid.*, can. 152.

71. Wanneer een pastoor eenmaal benoemd is, blijft hij ten volle de hem toevertrouwde functie met alle rechten en verantwoordelijkheden uitoefenen, totdat zijn pastoraal ambt wettig is opgehouden¹⁰⁰. Voor een onthefing of een overplaatsing voor het aflopen van zijn mandaat moeten de betreffende canonieke procedures in acht genomen worden waarvan de Kerk zich bedient voor de onderscheiding van hetgeen passend is in een concreet geval¹⁰¹.

72. Een pastoor dient bij de voltooiing van zijn vijfenzeventigste levensjaar, wanneer het welzijn van de gelovigen het vereist, ook al zijn er geen andere redenen om op te houden, op de uitnodiging in te gaan die de diocesane bisschop tot hem kan richten afstand te doen van zijn parochie¹⁰². Het aanbieden van zijn ontslag bij de voltooiing van zijn vijfenzeventigste levensjaar¹⁰³, dat moet worden beschouwd als een morele, zo niet een canonieke plicht, betekent niet dat een pastoor automatisch zijn ambt neerlegt. De beëindiging hiervan gebeurt alleen, wanneer de diocesane bisschop schriftelijk aan betreffende pastoor heeft meegedeeld dat hij zijn afstand aanvaardt¹⁰⁴. Anderzijds dient de bisschop de door een pastoor aangeboden afstand in welwillende overweging te houden, alleen al op grond van de voltooiing van het vijfenzeventigste jaar.

73. In ieder geval zal de diocesane bisschop om een functionalistisch idee van het ambt te vermijden, alvorens de afstand te aanvaarden, behoedzaam alle omstandigheden overwegen van de persoon en de plaats, zoals bijvoorbeeld de aanwezigheid van gezondheids- of disciplinaire redenen, het gebrek aan priesters, het welzijn van de parochiegemeenschap en andere dergelijke elementen, en zal hij het ontslag aanvaarden in aanwezigheid van een goede en verhoudingsgewijs voldoende reden¹⁰⁵.

100 Vgl. *ibid.*, can. 538, § 1-2.

101 Vgl. *ibid.*, cann. 1740-1752, rekening houdend met cann. 190-195.

102 Vgl. *ibid.*, can. 538, § 3.

103 Vgl. *ibid.*

104 Vgl. *ibid.*, can. 189.

105 Vgl. *ibid.*, can. 189, § 2 en *Apostolorum successores*, nr. 212: *Enchiridion Vaticanum* 22 (2003-2004), 2095.

74. Anders dient de bisschop, als de persoonlijke omstandigheden van de priester het toestaan en de pastorale gelegenheid het aanbeveelt, de mogelijkheid in overweging te nemen hem in zijn ambt van pastoor te handhaven en hem eventueel een hulp terzijde te stellen en de opvolging voor te bereiden. Bovendien *“kan de bisschop een kleinere en minder veeleisende parochie toevertrouwen aan een pastoor die afstand heeft gedaan”*¹⁰⁶, of hem hoe dan ook een andere pastorale taak toevertrouwen die past bij zijn concrete mogelijkheden, terwijl hij de priester uitnodigt te begrijpen dat, mocht dat het geval zijn, hij zich door een dergelijke overplaatsing in geen enkel geval “gedegradeerd” of “gestraft” moet voelen.

VIII.b. De parochieadministrator

75. Mocht het niet mogelijk zijn onmiddellijk over te gaan tot de benoeming van een pastoor, dan moet het aanwijzen van een parochie-administrator¹⁰⁷ alleen maar geschieden conform hetgeen is bepaald door de canonieke norm¹⁰⁸.

Het betreft immers een in wezen tijdelijk ambt en het wordt uitgeoefend in afwachting van de benoeming van een nieuwe pastoor. Om deze reden is het niet gewettigd dat de diocesane bisschop een parochieadministrator benoemt en deze voor een lange periode, meer dan een jaar, of zelfs voor vast in deze functie laat en zo verhindert te voorzien in de benoeming van een pastoor.

Naar hetgeen de ervaring aantoont, wordt vaak voor deze oplossing gekozen om de voorwaarden van het recht betreffende het principe van de stabiliteit van een pastoor te omzeilen en dit vormt een schending hiervan met schade voor de zending van betreffende priester, alsook van de gemeenschap zelf, die in omstandigheden van onzekerheid omtrent de aanwezigheid van een herder geen plannen voor een evangelisatie van lange adem zal kunnen maken en zich zal moeten beperken tot een behoudende pastoraal.

106 *Apostolorum successores*, nr. 212: *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 2095.

107 Vgl. C.I.C. cann. 539-540.

108 Vgl. in het bijzonder *ibid.*, cann. 539, 549, 1747, § 3.

VIII.c. De hoofdelijke toewijzing

76. Als een verdere mogelijkheid “*kan, waar de omstandigheden dit vereisen, de pastorale zorg over een parochie of over verschillende parochies samen aan meerdere priesters hoofdelijk toevertrouwd worden*”¹⁰⁹. Voor deze oplossing kan worden gekozen, wanneer naar goeddunken van de bisschop de concrete omstandigheden dit vereisen, in het bijzonder voor het welzijn van betreffende gemeenschappen, door middel van een gedeelde en meer doelmatige pastorale activiteit, alsook om een spiritualiteit van gemeenschap onder de priesters te bevorderen¹¹⁰.

In deze gevallen handelt de groep priesters in gemeenschap met de andere leden van de betreffende parochiegemeenschappen in gezamenlijk overleg, waarbij de moderator ten opzichte van de andere priesters die pastoor zijn, in alle opzichten een *primus inter pares* is.

77. Er wordt ten eerste aanbevolen dat iedere gemeenschap van priesters aan wie *in solidum* de pastorale zorg over een of meerdere parochies wordt toevertrouwd, een intern reglement uitwerkt, opdat iedere priester beter de taken en functies die hem toekomen, kan vervullen¹¹¹.

Als eigen verantwoordelijkheid coördineert de moderator het gemeenschappelijk werk van de aan de groep toevertrouwde parochie of parochies, neemt hij de juridische verantwoordelijkheid ervan op zich¹¹², hij coördineert het uitoefenen van de bevoegdheid, die een pastoor toekomt, om bij huwelijken te assisteren en te dispenser¹¹³ en draagt tegenover de bisschop verantwoording voor heel de activiteit van de groep¹¹⁴.

109 *Ibid.*, can. 517, § 1 en 526, § 1.

110 Vgl. *ibid.*, can. 543, § 1.

111 Vgl. *ibid.*, can. 543, § 1.

112 Vgl. *ibid.*, can. 543, § 2, 3o; hij neemt ook de juridische verantwoordelijkheid op zich in landen waar de parochie door de staat is erkend als een juridische entiteit.

113 Vgl. *ibid.*, can. 543, § 1.

114 Vgl. *ibid.*, can. 517, § 1.

VIII.d. De parochievicaris

78. Als verrijking binnen de hierboven uiteengezette mogelijkheden kan de mogelijkheid een plaats vinden dat een priester tot parochievicaris wordt benoemd en wordt belast met een specifieke sector van de pastoraal (jongeren, ouderen, zieken, verenigingen, broederschappen, vorming, catechese enz.), die “door” de verschillende parochies “heen loopt”, of om in een hiervan de gehele bediening of een bepaald deel ervan te vervullen¹¹⁵.

In het geval van een taak die aan een parochievicaris in meer, aan verschillende pastoors toevertrouwde parochies wordt verleend, zal het nuttig zijn in het benoemingsdecreet de taken te verduidelijken en te beschrijven die hem worden toevertrouwd met betrekking tot iedere parochiegemeenschap, alsook het soort relatie dat hij moet onderhouden met de pastoors met betrekking tot huisvesting, levensonderhoud en viering van de heilige mis.

VIII.e. De diakens

79. Diakens zijn gewijde bedienaren, geïncardineerd in een bisdom of in andere kerkelijke verbanden die over deze bevoegdheid beschikken¹¹⁶; zij zijn medewerkers van de bisschop en de priesters in de ene evangeliserende zending met de krachtens het ontvangen sacrament specifieke taak *“om het volk van God te dienen in de diaconie van de liturgie, van het woord en van de naastenliefde”*¹¹⁷.

80. Om de identiteit van de diaken te waarborgen heeft paus Franciscus met het oog op het bevorderen van hun ambt eerst gewaarschuwd voor enkele risico's betreffende het begrip van de aard van het diaconaat: *Wij moeten erop letten dat wij de diakens niet zien als halve priesters en halve*

115 Vgl. *ibid.*, can. 545, § 2; men denke bijvoorbeeld aan een priester met een grote geestelijke ervaring, maar een zwakke gezondheid, die wordt benoemd tot gewone biechtvader voor vijf naburige parochies.

116 Vgl. *ibid.*, can. 265.

117 *Ibid.*, can. 1009, § 3.

leken. [...] En evenmin is het beeld juist van de diaken als een soort tussenpersoon tussen gelovigen en herders. Ook bevindt hij zich niet halverwege tussen priesters en leken, noch halverwege tussen herders en gelovigen. En er zijn twee verleidingen. Er is het gevaar van klerikalisme: de diaken die te klerikaal is. [...] En de andere verleiding, het functionalisme: hij is een hulp die de priester heeft voor dit of dat”¹¹⁸. Dezelfde toespraak voortzettend, heeft de Heilige Vader vervolgens enkele preciseringen aangebracht inzake de specifieke rol van de diakens binnen de kerkelijke gemeenschap: “*Het diaconaat is een specifieke roeping, een roeping binnen het gezin die het dienen in herinnering brengt. [...] Dit woord is de sleutel om uw charisma te begrijpen. Het dienen als een van de kenmerkende gaven van het volk van God. De diaken is - om zo te zeggen - de bewaker van het dienen in de Kerk. Ieder woord moet goed afgemeten worden. U bent de bewakers van het dienen in de Kerk: de dienst aan het Woord, de dienst aan het altaar, de dienst aan de armen*”¹¹⁹.

81. De leer over het diaconaat heeft door de eeuwen heen een belangrijke ontwikkeling gekend. Het hernemen ervan op het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie valt ook samen met een leerstellige verheldering en met een uitbreiding van de betreffende ambtelijke activiteit, die zich niet beperkt tot het “verbannen” van het diaconaat naar alleen maar het terrein van het caritatieve dienstwerk of het voorbehouden ervan - zoals bepaald door het Concilie van Trente - aan alleen maar transeunte diakens en bijna alleen maar tot de liturgische dienst. Het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie specificeert veeleer dat het een rang van het wijdingssacrament betreft en zij daarom “*gesterkt door de sacramentele genade, in dienst staan van het volk van God door de diaconie van de liturgie, het woord en de liefdewerken, in gemeenschap met de bisschop en zijn priesterschaar*”¹²⁰.

De receptie na het Concilie herneemt hetgeen door *Lumen gentium* is bepaald en definieert de dienst van de diakens steeds beter als deelname, hoewel in een andere rang, aan het wijdingssacrament. Bij de audiëntie die

118 Franciscus, *Toespraak gedurende de ontmoeting met priesters en gewijden*, Milaan (25 maart 2017): AAS 109 (2017), 376.

119 *Ibid.*, 376-377.

120 *Lumen gentium*, nr. 29: AAS (1965), 36.

werd toegestaan aan de deelnemers aan het Internationaal Congres over het diaconaat, wilde Paulus VI benadrukken dat de diaken de christelijke gemeenschappen dient “*zowel in de verkondiging van het Woord van God als in de bediening van de sacramenten en het beoefenen van de naasten-liefde*”¹²¹. Hoewel het in het boek van de Handelingen (Hand. 6, 1-6) zou kunnen lijken dat de zeven uitgekozen mannen alleen maar bestemd zijn voor de dienst aan de tafels, vertelt hetzelfde boek anderzijds in werkelijkheid hoe Stefanus en Philippus ten volle de “diaconie van het Woord” verrichten. Zij oefenen derhalve als medewerkers van de Twaalf en van Paulus hun dienst uit op twee terreinen: de evangelisatie en de naasten-liefde.

Er zijn dus veel kerkelijke taken die aan een diaken kunnen worden toevertrouwd, ofwel alle taken die niet de volledige zielzorg met zich meebrengen¹²². Het Wetboek van Canoniek Recht bepaalt echter welke diensten zijn voorbehouden aan een priester en welke ook aan leken gelovigen kunnen worden toevertrouwd, terwijl er geen aanduiding van een bijzondere dienst blijkt waarin het ambt van diaken zijn specificiteit tot uitdrukking kan brengen.

82. In ieder geval herinnert de geschiedenis van het diaconaat eraan dat het ingesteld is in de context van een kerkelijke visie betreffende het ambt en daarom als een gewijd ambt ten dienste van het Woord en de naasten-liefde; dit laatste terrein bevat ook het beheer van de goederen. Deze dubbele taak van zending van de diaken komt vervolgens tot uitdrukking op het terrein van de liturgie, waar hij geroepen is om het evangelie te verkondigen en dienst aan de tafel van de eucharistie te verlenen. Juist deze verwijzingen zouden nuttig kunnen zijn om specifieke taken voor de diaken te vinden en de aan die roeping eigen aspecten op hun waarde te schatten met het oog op het bevorderen van het ambt van diaken.

121 Paulus VI, *Toespraak bij de audiëntie die werd toegestaan aan het Internationaal Congres over het diaconaat*, 25 oktober 1965; *Enchiridium over het diaconaat* (2009), 147-148.

122 Vgl. C.I.C., can. 150.

VIII.f. De gewijden

83. Binnen de parochiegemeenschap zijn in talrijke gevallen mensen aanwezig die tot het gewijde leven behoren. Dit *“is immers niet een werkelijkheid die buiten het leven van de lokale Kerk staat of hiervan onafhankelijk is, maar hierbinnen een bijzondere, door evangelisch radicalisme gekenmerkte, wijze van aanwezigheid vormt met zijn specifieke gaven”*¹²³. Bovendien *“plaatst zich”* het Godgewijde leven, samen met clerici en leken in de gemeenschap geïntegreerd, *“in de charismatische dimensie van de Kerk. [...] De spiritualiteit van de Instituten van Gewijd Leven kan zowel voor de lekenangelovige als voor de priester een belangrijke bron worden om de eigen roeping te beleven”*¹²⁴.

84. De bijdrage die de gewijden kunnen leveren aan de missionaire zending van de parochiegemeenschap, komt op de eerste plaats voort uit hun “zijn”, dat wil zeggen uit het getuigenis van een radicaal volgen van Christus door middel van de professie van de evangelische raden¹²⁵, en alleen op de tweede plaats ook door hun “doen”, dat wil zeggen door de werken die worden verricht overeenkomstig het charisma van ieder instituut (bijvoorbeeld catechese, naastenliefde, vorming, jongerenpastoraal, ziekenzorg)¹²⁶.

123 Congregatie voor de Geloofsleer, brief *Iuvenescit Ecclesia* aan de bisschoppen van de katholieke Kerk over de verhouding tussen de hiërarchische en charismatische gaven voor het leven en de zending van de Kerk (15 mei 2016), nr. 21; *Enchiridium Vaticanum* 32 (2016), 734.

124 *Ibid.*, nr. 22; *Enchiridion Vaticanum* 32 (2016), 738.

125 Vgl. C.I.C. can. 573, § 1.

126 Vgl. Congregatie voor de Instituten van Gewijd Leven en de Sociëteiten van Apostolisch Leven - Congregatie voor de Bisschoppen, *Mutuae relationes*. Richtlijnen voor de verhoudingen tussen de bisschoppen en de religieuzen in de Kerk (14 mei 1978), nrs. 10; 14, a); *Enchiridium Vaticanum* 6 (1977-1979), 604-605; 617-620; vgl. ook *Apostolorum successores*, nr. 98; *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 1803-1804.

VIII.g. De leken

85. De parochiegemeenschap bestaat in het bijzonder uit lekenengelovigen¹²⁷, die krachtens het doopsel en de andere sacramenten van de christelijke initiatie, en bij velen ook van het huwelijk¹²⁸, deelnemen aan de evangeliserende activiteit van de Kerk, daar *“de eigen roeping en zending van de lekenengelovigen de verandering is van de verschillende aardse werkelijkheden, opdat iedere menselijke activiteit door het Evangelie wordt veranderd”*¹²⁹.

Daar de leken een seculiere karaktertrek bijzonder eigen is, ofwel *“het zoeken naar het rijk van God juist door de tijdelijke aangelegenheden te behartigen”*¹³⁰, *“kunnen zij zich”* op een bijzondere wijze *“geroepen voelen of geroepen zijn om samen te werken met hun herders in de dienst aan de kerkelijke gemeenschap voor de groei en de vitaliteit daarvan door overeenkomstig de genade en de charisma's die de Heer hun zal willen schenken, zeer verschillende ambten uit te oefenen”*¹³¹.

86. Van alle leken wordt vandaag een edelmoedige inzet gevraagd voor de dienst aan de evangeliserende zending, vooral met een algemeen getuigenis van een dagelijks leven dat overeenstemt met het evangelie op de gebruikelijke terreinen van het leven en op ieder niveau van verantwoordelijkheid, en vervolgens in het bijzonder met het op zich nemen van verplichtingen voor de dienst aan de parochiegemeenschap die met hun capaciteiten overeenkomen¹³².

127 Vgl. *Evangelii gaudium*, nr. 102: AAS (2013), 1062-1063.

128 Vgl. *Christifideles laici*, nr. 23: AAS 81 (1989), 429.

129 *Evangelii gaudium*, nr. 201: AAS 105 (2013), 1104.

130 *Lumen gentium*, nr. 31: AAS (1965), 37.

131 Paulus VI, apostolische exhortatie *Evangelii nuntiandi* (8 december 1975), nr. 73: AAS 68 (1976), 61.

132 Vgl. *Evangelii gaudium*, nr. 81: AAS 105 (2013), 1053-1054.

VIII.h. Andere vormen van toewijzing van de zielzorg

87. Er bestaat vervolgens voor de bisschop nog een manier - zoals can. 517, § 2 illustreert - om te voorzien in de zielzorg over een gemeenschap, ook wanneer door een gebrek aan priesters het niet mogelijk is een pastoor of een parochieadministrator te benoemen die deze voltijds op zich kan nemen. In deze pastoraal problematische omstandigheden kan de diocesane bisschop om het christelijk leven te ondersteunen en de evangeliserende zending van de gemeenschap voortgang te doen vinden een deelname aan het uitoefenen van de zielzorg over een parochie toevertrouwen aan een diaken, een gewijde of een leek, of ook aan een geheel van personen (bijvoorbeeld een religieus instituut, een genootschap)¹³³.

88. Degenen aan wie op deze wijze de deelname aan het uitoefenen van de zielzorg over de gemeenschap zal worden toevertrouwd, zullen worden gecoördineerd en geleid door een priester met wettelijke bevoegdheden, aangesteld als “moderator van de zielzorg”, aan wie uitsluitend de macht en de functies van een pastoor toekomen, ook al heeft hij niet de functie als zodanig, met de daaruit voortvloeiende plichten en rechten.

Het is nuttig eraan te herinneren dat het een buitengewone vorm van toewijzing van de zielzorg betreft, die te wijten is aan de onmogelijkheid een pastoor of een parochieadministrator te benoemen, niet te verwarren met de gewone actieve samenwerking en het op zich nemen van verantwoordelijkheden door alle gelovigen.

89. Met het oog op het inzetten van deze buitengewone remedie is het noodzakelijk het Volk van God adequaat voor te bereiden en er vervolgens voor te zorgen dat men hiervan alleen maar voor de noodzakelijke tijd en niet oneindig gebruik maakt¹³⁴. Een juist begrip en een juiste toepassing van die canon vereist dat het inzetten van wat is voorzien, “*geschiedt met een nauwkeurige inachtneming van de daarin vervatte clausules, ofwel:*

¹³³ Vgl. C.I.C., can. 517, § 2.

¹³⁴ Vgl. *Apostolorum successores*, nr. 215, c): *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 2105.

a) “door gebrek aan priesters”, en niet om redenen van gemak of een dubbelzinnige “bevordering van het leek zijn” [...]; b) onverlet dat het een “deelname aan het uitoefenen van de zielzorg” betreft en niet erom gaat de parochie te leiden, de werkzaamheden ervan te coördineren, moderator ervan te zijn, haar te besturen, iets wat volgens de tekst van de canon alleen een priester toekomt”¹³⁵.

90. Om de toewijzing van de zielzorg volgens canon 517, § 2 tot een goed einde te brengen¹³⁶ is het noodzakelijk zich aan enkele criteria te houden. Daar het een buitengewone en tijdelijke pastorale oplossing betreft¹³⁷, is vóór alles de enige canonieke reden die het gebruik maken hiervan wettigt, een zodanig gebrek aan priesters dat het niet mogelijk is in de zielzorg over een parochiegemeenschap te voorzien met de benoeming van een pastoor of een parochieadministrator. Bovendien zal men de voorkeur dienen te geven aan een of meer diakens boven gewijden en leken voor een dergelijke vorm van de uitoefening van de zielzorg¹³⁸.

135 Congregatie voor de Clerus, [interdecasteriale] instructie over enkele kwesties omtrent de samenwerking van leken gelovigen met het ambt van priesters *Ecclesiae de mysterio* (15 augustus 1997), art. 4, § 1, a-b: AAS 89 (1997), 866-867; vgl. ook *Apostolorum successores*, nr. 215, c): *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 2105. Aan die priester zal ook de juridische vertegenwoordiging zowel canoniek als civiel toekomen, waar de wet van de staat hierin voorziet.

136 Alvorens van de door can. 517, § 2 toegestane oplossing gebruik te maken is het noodzakelijk dat de diocesane bisschop met wijsheid als alternatieven andere maatregelen die kunnen worden genomen, aftast, zoals bijvoorbeeld het inzetten van oudere, voor het ambt nog waardevolle priesters, het toewijzen van verschillende parochies aan één pastoor of het toewijzen *in solidum* van verschillende parochies aan een groep priesters.

137 Vgl. *Ecclesiae de mysterio*, art. 4, § 1, b): AAS 89 (1997), 866-867, en Congregatie voor de Clerus, instructie *De priester, herder en leidsman van de parochiegemeenschap* (4 augustus 2002), nrs. 23 en 25, het betreft in het bijzonder “een samenwerking “ad tempus” bij het uitoefenen van de zielzorg over een parochie”, vgl. nr. 23: *Enchiridium Vaticanum* 21 (2002), 834-836.

138 Vgl. *De priester, herder en leidsman van de parochiegemeenschap*, nr. 25: *Enchiridium Vaticanum* 21 (2002), 836.

91. In ieder geval komt het coördineren van een zo georganiseerde zielzorg aan een door de diocesane bisschop als moderator aangewezen priester toe; uitsluitend deze priester heeft de machten en de bevoegdheden die eigen zijn aan een pastoor; de andere gelovigen hebben daarentegen *“een deelname aan de uitoefening van de zielzorg over de parochie”*¹³⁹.

92. Hetzij de diakens, hetzij de andere personen die niet getekend zijn met de heilige wijding en deelnemen aan de uitoefening van de zielzorg, kunnen alleen de functies vervullen die overeenkomen met respectievelijk de status van diaken of lekengelovige met inachtneming van *“de oorspronkelijke eigenschappen van diversiteit en complementariteit tussen de gaven en de functies van gewijde bedienaar en lekengelovige, eigen aan de Kerk die God als een organisch geheel gewild heeft”*¹⁴⁰.

93. Ten slotte wordt ten eerste aanbevolen dat de bisschop in het decreet waarmee hij de priester moderator benoemt de beweegreden minstens summier uiteenzet krachtens welke het toepassen van een buitengewone vorm van toewijzing van de zielzorg over een parochie of meer parochiegemeenschappen noodzakelijk is geworden en dientengevolge de vormen van de uitoefening van het ambt van de hiermee belaste priester.

139 C.I.C., 517, § 2.

140 *De priester, herder en leidsman van de parochiegemeenschap*, nr. 23: *Enchiridium Vaticanum* 21 (2002), 834.

IX.

DE TAKEN EN AMBTEN IN DE PAROCHIE

94. Behalve een incidentele samenwerking die iedereen van goede wil – ook de niet-gedoopten – kan leveren aan de dagelijkse activiteiten van de parochie, bestaan er ook enkele vaste taken op grond waarvan de gelovigen voor een bepaalde tijd de verantwoordelijkheid aanvaarden van een dienst binnen de parochiegemeenschap. Men kan bijvoorbeeld denken aan de catechisten, de ministranten, de opvoeders die werkzaam zijn in groepen en verenigingen, aan werkers in de caritas en aan hen die zich wijden aan verschillende types adviesbureaus of adviescentra, aan hen die de zieken bezoeken.

95. In ieder geval is het bij het bepalen van de taken die worden toegewezen aan diakens, gewijden en leken gelovigen die deelname krijgen aan de uitoefening van de zielzorg, noodzakelijk een terminologie te gebruiken die op een juiste wijze conform hun status overeenkomt met de functies die zij kunnen uitoefenen, zodat het verschil dat er is tussen het algemeen priesterschap en het ambtelijk priesterschap, duidelijk wordt gehandhaafd en de identiteit van de door ieder gekregen verplichting helder is.

96. In die zin is het voornamelijk de verantwoordelijkheid van de diocesane bisschop en, voor zover hem dat toekomt, van de pastoor dat de taken van de diakens, de gewijden en de leken die in de parochie een verantwoordelijke rol hebben, niet worden aangeduid met uitdrukkingen als “pastoor”, “medepastoor”, “herder”, “kapelaan”, “moderator”, “coördinator”, “verantwoordelijke voor de parochie” of met andere gelijksoortige

benamingen¹⁴¹, die zijn voorbehouden aan priesters¹⁴², aangezien ze rechtstreeks betrekking hebben op het profiel van het ambt van de priester.

Wat de hierboven genoemde leken en diakens betreft, zijn uitdrukkingen als “*de zielzorg over een parochie toevertrouwen*”, “*de parochiegemeenschap voorzitten*” en dergelijke, die betrekking hebben op de bijzonderheid van het priesterlijke ambt, die de pastoor toekomt, even onwettig en niet conform de identiteit van hun roeping.

Meer passend lijkt bijvoorbeeld de benaming van “diaken medewerker” en voor gewijden en leken “coördinator van... (een sector van de pastoraal)”, “pastorale medewerker”, “parochie-assistent” en “belast met... (een sector van de pastoraal)”.

97. Lekengelovigen kunnen volgens het recht overeenkomstig canon 230, § 1 door een daarvoor bestemde liturgische ritus vast worden aangesteld als lector en acoliet. Een niet gewijde leek kan alleen de benaming krijgen van “buitengewone bedienaar”, als hij daadwerkelijk door het bevoegde gezag geroepen is¹⁴³ om de aanvullende functies te verrichten waarvan sprake is in de cann. 230, § 3 en 943. Het tijdelijk delegeren bij liturgische activiteiten, waarvan in can. 230, § 2 sprake is, verleent, ook al duurt die voort, geen enkele bijzondere benaming aan de niet gewijde leek¹⁴⁴.

141 Vgl. *Ecclesiae de mysterio*, art. 1, § 3: AAS 89 (1997), 863.

142 Vgl. *De priester, herder en leidman van de parochiegemeenschap*, nr. 23: *Enchiridium Vaticanum* 21 (2002), 835.

143 Vgl. *Apostolorum successores*, nr. 112: *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 1843.

144 Het is nuttig eraan te herinneren dat behalve de functies die eigen zijn aan het ambt van het lectoraat, onder de liturgische functies die de diocesane bisschop, gehoord de bisschoppenconferentie, tijdelijk kan toevertrouwen aan lekengelovigen, mannen en vrouwen, ook de dienst aan het altaar voorkomt met inachtneming van de betreffende canonieke norm; vgl. Pauselijke Raad voor de interpretatie van wetsteksten, antwoord (11 juli 1992), AAS 86 (1994), 541; Congregatie voor de Goddelijke Eredienst en de Rege-ling van de Sacramenten, circulaire (15 maart 1994) AAS 86 (1994), 541-542.

Deze leken-gelovigen moeten volledig in gemeenschap met de katholieke Kerk zijn¹⁴⁵, een adequate vorming gekregen hebben voor de functie waar-toe zij geroepen zijn om te vervullen, alsook een persoonlijk en pastoraal voorbeeldig gedrag laten zien dat hun bij het uitoefenen van de dienst gezag verleent.

98. De bisschop zal behalve hetgeen de vast aangestelde lectoren en acolieten toekomt¹⁴⁶, naar zijn wijs oordeel ook officieel enkele taken kunnen toevertrouwen¹⁴⁷ aan diakens, gewijden en leken-gelovigen onder leiding en verantwoordelijkheid van een pastoor, zoals bijvoorbeeld:

- 1° De viering van een liturgie van het Woord op zondagen en voorgeschreven feesten, wanneer “*bij het ontbreken van een gewijde bedienaar of om een andere ernstige reden de deelneming aan de eucharistieviering onmogelijk is*”¹⁴⁸.
- 2° De toediening van het doopsel, voor ogen houdend dat “*de gewone bedienaar van het doopsel de bisschop, de priester en de diaken is*”¹⁴⁹ en dat waarin is voorzien door can. 861, § 2, een uitzondering vormt die naar het onderscheidingsvermogen van de plaatselijke ordinaris beoordeeld dient te worden.
- 3° De viering van de begrafenisritus met inachtneming van hetgeen voorzien is door nr. 19 van de *Praenotanda* van de *Ordo exsequiarum*.

145 Vgl. C.I.C., can. 205.

146 Vgl. *ibid.*, can. 230, § 1.

147 Bij de handeling waarmee de bisschop boven vermelde taken aan diakens of leken-gelovigen toevertrouwt, dient hij duidelijk de functies te bepalen die zij mogen vervullen en voor hoelang.

148 C.I.C., can. 1248, § 2.

149 *Ibid.*, can. 861, § 1.

99. Lekengelovigen kunnen ook preken in een kerk of een kapel, als de omstandigheden, de noodzaak of een bijzonder geval het vereisen “*volgens de verordeningen van de bisschoppenconferentie*”¹⁵⁰ en “*conform het recht en de liturgische normen en met inachtneming van de daarin vervatte clausules*”¹⁵¹. Zij kunnen integendeel niet bij een bepaald geval de homilie gedurende de viering van de eucharistie houden¹⁵².

100. Bovendien “*waar priesters en diakens ontbreken, kan de diocesane bisschop met voorafgaand gunstig oordeel van de bisschoppenconferentie en na het verkrijgen van verlof van de Heilige Stoel, leken delegeren om bij huwelijken te assisteren*”¹⁵³.

150 *Ibid*, can.766.

151 *Ecclesiae de mysterio*, art. 3, § 4: AAS 89 (1997), 865.

152 Vgl. C.I.C., can. 767, § 1; *Ecclesiae de mysterio*, art. 3, § 1: AAS 89 (1997), 864.

153 C.I.C., can. 1112, § 1; Johannes Paulus II, apostolische constitutie *Pastor bonus* (28 juni 1998), art. 63: AAS 80 (1988), 876, betreffende de bevoegdheden van de Congregatie voor de Goddelijke Eredienst en de Regeling van de Sacramenten.

X.

DE ORGANEN VAN KERKELIJKE MEDEVERANTWOORDELIJKHEID

X.a. De parochieraad voor economische aangelegenheden

101. Het beheer van de goederen waarover iedere parochie in verschillende mate beschikt, is een belangrijk terrein van evangelisatie en evangelisch getuigenis ten overstaan van de Kerk en de burgermaatschappij, in zoverre, zoals paus Franciscus in herinnering heeft gebracht, “*de Heer ons alle goederen die wij hebben, geeft om de wereld verder te laten gaan, de mensheid verder te laten gaan, de anderen te helpen*”¹⁵⁴. De pastoor kan en mag derhalve niet alleen blijven staan in deze taak¹⁵⁵, maar het is noodzakelijk dat hij door medewerkers wordt geassisteerd om de goederen van de Kerk vooral met evangeliserende ijver en missionaire geest te beheren¹⁵⁶.

102. Om die reden moet er in iedere parochie noodzakelijkerwijs een Raad voor economische aangelegenheden worden opgericht, een adviesorgaan, voorgezeten door de pastoor en bestaande uit minstens drie andere gelovigen¹⁵⁷; het minimumaantal van drie is noodzakelijk om deze raad als “collegiaal” te kunnen beschouwen; het is nuttig eraan te herinneren dat de pastoor niet is inbegrepen bij de leden van de Raad voor economische aangelegenheden, maar hem voorzit.

154 Franciscus, *Homilie in Santa Marta* (21 oktober 2013: L'Osservatore Romano 242 (21-22 oktober 2013), 8.

155 Vgl. C.I.C., cann. 537 en 1280.

156 Conform can. 532 C.I.C. is de pastoor verantwoordelijk voor de goederen van de parochie, ook als hij bij het beheren ervan gebruik moet maken van lekeneskundigen.

157 Vgl. C.I.C., cann. 115, § 2 en op een gelijksoortige manier 492, § 1.

103. Bij afwezigheid van door de diocesane bisschop gegeven normen, zal de pastoor het aantal leden van de Raad bepalen in verband met de omvang van de parochie, en als dezen door hem moeten worden benoemd, of veeleer gekozen worden door de parochiegemeenschap.

De leden van deze raad, die niet noodzakelijkerwijs behoren tot de parochie zelf, moeten van beproefde goede faam zijn, alsook deskundig in economische en juridische kwesties¹⁵⁸, en zo effectief en competent een dienst kunnen bewijzen, zodat de Raad niet alleen formeel wordt ingesteld.

104. Tenzij de diocesane bisschop met inachtneming van de verschuldigde wijsheid, alsook eventuele normen van civiel recht, anders heeft verordend, verhindert niets dat dezelfde persoon lid is van de Raad voor economische aangelegenheden van meer parochies, indien de omstandigheden dit vereisen.

105. De eventueel ter zake door de diocesane bisschop uitgevaardigde normen zullen rekening moeten houden met de specifieke situaties van de parochies, zoals bijvoorbeeld die welke van een bijzonder bescheiden omvang zijn of die welke deel uitmaken van een pastorale eenheid¹⁵⁹.

106. De Raad voor economische aangelegenheden kan een rol van bijzonder belang vervullen bij het binnen de parochiegemeenschappen doen groeien van een cultuur van medeverantwoordelijkheid, van transparantie van bestuur en van het tegemoetkomen aan de nood van de Kerk. In het bijzonder dient transparantie niet alleen verstaan te worden als het formeel presenteren van gegevens, maar veeleer als een verplicht informeren van de gemeenschap en een vruchtbare gelegenheid voor een vormen- de betrokkenheid erbij. Het betreft een onontbeerlijke *modus agendi* voor de geloofwaardigheid van de Kerk, vooral wanneer deze goederen van betekenis te beheren heeft.

158 Vgl. C.I.C., *ibid.*, can. 537 en *Apostolorum successores*, nr. 210; *Enchiridium Vaticanum* 22 (2003-2004), 2087.

159 Vgl. C.I.C., cann. 517 en 526.

107. Gewoonlijk kan het doel van transparantie nagestreefd worden door het jaarlijkse verslag te publiceren, dat eerst voorgelegd dient te worden aan de plaatselijke ordinaris¹⁶⁰, met een gedetailleerde opgave van inkomsten en uitgaven. Daar de goederen van de parochie zijn en niet van de pastoor, die toch de beheerder ervan is, zal de gemeenschap zich zo in haar geheel bewust kunnen zijn van hoe de goederen zijn beheerd, van hoe de economische toestand van de parochie is en over welke middelen zij effectief kan beschikken.

X.b De pastorale parochieraad

108. De geldende canonieke wetgeving¹⁶¹ laat aan de diocesane bisschop de beoordeling over omtrent het oprichten in de parochies van een Pastorale raad, die gewoonlijk hoe dan ook beschouwd kan worden als ten zeerste aanbevolen, zoals paus Franciscus in herinnering heeft gebracht: *"Hoe noodzakelijk is een parochieraad! Een bisschop kan geen bisdom leiden zonder pastorale raden. Een pastoor kan geen parochie leiden zonder pastorale raad"*¹⁶².

De rekbaarheid van de norm staat hoe dan ook aanpassingen toe die geschikt worden geacht in concrete omstandigheden, zoals bijvoorbeeld in het geval van meer parochies die aan één pastoor worden toevertrouwd, of bij de aanwezigheid van pastorale eenheden: in dergelijke gevallen is het mogelijk één pastorale raad voor meer parochies in te stellen.

109. De theologische betekenis van de pastorale raad is gelegen in het wezen van de Kerk, dat wil zeggen het feit dat zij het "Lichaam van Christus" is, dat een "spiritualiteit van gemeenschap" voortbrengt. In een christelijke gemeenschap kan immers de diversiteit van charisma's en ambten, die voortvloeit uit de inlijving bij Christus en de gave van de

160 Vgl. *ibid.*, can. 1287, § 1.

161 Vgl. *ibid.*, can. 536, § 1.

162 Franciscus, *Toespraak gedurende de ontmoeting met de clerus, personen van het Godgewijde leven en leden van pastorale raden*, Assisi (4 oktober 2013): *Insegnamenti* 1/2 (2013), 328.

Geest, nooit aan elkaar gelijkgesteld worden, zodat zij *“gelijkvormigheid [worden], een verplichting om alles samen te doen en gelijk te maken, allen op dezelfde wijze te denken”*¹⁶³. Iedere gelovige is integendeel krachtens het priesterschap van het doopsel¹⁶⁴ bestemd voor de opbouw van heel het lichaam en tegelijkertijd neemt het geheel van het Volk van God, in wederzijdse medeverantwoordelijkheid van zijn leden, deel aan de zending van de Kerk, dat wil zeggen onderscheidt in de geschiedenis de tekenen van de aanwezigheid van God en wordt getuige van zijn rijk¹⁶⁵.

110. Verre van een eenvoudig bureaucratisch orgaan te zijn benadrukt en verwezenlijkt de Pastorale raad de centrale plaats van het Volk van God als subject en actieve hoofdrolspeler in de evangeliserende zending krachtens het feit dat iedere gelovige door doopsel en vormsel de gaven van de Geest heeft ontvangen: *“In het doopsel herboren worden tot het goddelijk leven is de eerste stap; het is vervolgens noodzakelijk zich als kinderen van God te gedragen, ofwel gelijkvormig te worden met Christus, die werkzaam is in de heilige Kerk, door zich te laten betrekken bij haar zending in de wereld. Hierin voorziet de zalving van de Heilige Geest: “zonder zijn kracht is er niets in de mens” (vgl. De Pinkstersequentie). [...] Evenals het hele leven van Jezus werd bezield door de Geest, zo staat het leven van Kerk en ieder lid ervan onder de leiding van diezelfde Geest”*¹⁶⁶.

In het licht van dit fundamentele idee kan men de woorden van de heilige Paulus VI in herinnering brengen, volgens wie *“het de taak is van de Pastorale raad alles wat de pastorale activiteiten betreft, te bestuderen, te onderzoeken en derhalve praktische conclusies voor te stellen om de gelijkvormigheid van het leven en de activiteit van het Volk van God te bevorderen”*¹⁶⁷, in het besef dat, zoals paus Franciscus in herinnering heeft

163 Id., *Homili heilige mis Santa Marta hoogfeest van Pinksteren*, 4 juni 2017: AAS 109 (2017), 711.

164 Vgl. *Lumen gentium*, nr. 10: AAS 57 (1965), 14.

165 Vgl. Congregatie voor de Clerus, circulaire *Omnes christifideles* (25 januari 1973), nrs. 4 en 9; *Enchiridium Vaticanum* 4 (1071-1973), 1199-1201; *Christifidels laici*, nr. 27: AAS 81 (1989), 440-441.

166 Franciscus, Algemene audiëntie (23 mei 2018).

167 Paulus VI, apostolische brief *Motu proprio Ecclesiae Sanctae* (6 augustus 1966), I, 16, § 1: AAS 58 (1966), 766; vgl. C.I.C., can. 511.

gebracht, het doel van die raad “*niet hoofdzakelijk de kerkelijke organisatie zal zijn, maar de missionaire droom allen te bereiken*”¹⁶⁸.

111. De pastorale raad is een adviesorgaan, geleid door de normen die de diocesane bisschop heeft vastgesteld om de criteria voor de samenstelling, de modaliteiten voor de verkiezing van de leden, de doelstellingen en de wijze van functioneren te bepalen¹⁶⁹. Om de aard van deze raad niet aan te tasten is het in ieder geval goed te vermijden deze te definiëren als “*team*” of “*equipe*”, dat wil zeggen te spreken in termen die niet geschikt zijn om de kerkelijke en canonieke relatie tussen de pastoor en de andere gelovigen tot uitdrukking te brengen.

112. Met inachtneming van de betreffende diocesane normen is het noodzakelijk dat de pastorale raad daadwerkelijk representatief is voor de gemeenschap waarvan hij een uitdrukking in al zijn delen is (priesters, diakens, gewijden en leken). Hij vormt een specifiek terrein waarop de gelovigen hun *recht-plicht* kunnen uitoefenen om hun eigen gedachten omtrent het welzijn van de parochiegemeenschap aan de herders kenbaar te maken en deze ook mee te delen aan de andere gelovigen¹⁷⁰.

De belangrijkste functie van de pastorale raad van een parochie is daarom gelegen in het in overeenstemming met de weg van het bisdom zoeken naar en bestuderen van praktische voorstellen inzake pastorale en caritatieve voorstellen die de parochie betreffen.

113. De pastorale raad van de parochie “*bezit slechts raadgevende stem*”¹⁷¹, in de zin dat zijn voorstellen door de pastoor met instemming moeten worden aanvaard om operationeel te worden. De pastoor is vervolgens gehouden nauwkeurig de aanwijzingen van de pastorale raad in overweging te nemen, vooral als deze unaniem tot uitdrukking worden gebracht in een proces van gemeenschappelijke onderscheiding.

168 *Evangelii gaudium*, nr. 31: AAS 105 (2013), 1033.

169 Vgl. *ibid.*, can. 536, § 2.

170 Vgl. *ibid.*, can. 212, § 3.

171 *Ibid.*, can. 536, § 2.

Opdat de dienst van de pastorale raad efficiënt en vruchtbaar kan zijn, is het noodzakelijk twee extremen te vermijden: enerzijds dat van een pastoor die zich ertoe beperkt reeds genomen beslissingen of beslissingen zonder voorafgaande verplichte informatie aan de pastorale raad voor te leggen, of dat hij alleen maar *pro forma* deze zelden bij elkaar roept; anderzijds dat van een raad waarin de pastoor slechts een van de leden is, die feitelijk van zijn rol als herder en leidsman van de gemeenschap beroofd is¹⁷².

114. Het wordt ten slotte voor passend gehouden dat de Pastorale Raad, voor zover mogelijk, meestal bestaat uit degenen die daadwerkelijk verantwoordelijkheden in het pastorale leven van de parochie hebben, of ook concreet daarin geëngageerd zijn, om te vermijden dat de vergaderingen in een uitwisseling van abstracte ideeën veranderen die geen rekening houden met het werkelijke leven van de gemeenschap met haar middelen en problemen.

X.c. Andere vormen van medeverantwoordelijkheid in de zielzorg

115. Wanneer een gemeenschap van gelovigen niet als parochie of als quasi-parochie kan worden opgericht¹⁷³, zal de diocesane bisschop, na de priester raad gehoord te hebben¹⁷⁴, op een andere wijze voorzien in de zielzorg¹⁷⁵ door bijvoorbeeld de mogelijkheid te onderzoeken van het vestigen van pastorale centra die ressorteren onder de plaatselijke pastoor als “missionaire staties” om de evangelisatie en de caritas te bevorderen. In die gevallen is het noodzakelijk zo een pastoraal centrum van een geschikte kerk of een kapel te voorzien¹⁷⁶ en een desbetreffend diocesane wetgeving te creëren voor de activiteiten ervan, zodat deze gecoördineerd worden en complementair zijn met betrekking tot die van de parochie.

172 Vgl. *De priester, herder en leidsman van de parochie*, nr. 26: *Enchiridium Vaticanum* 21 (2002), 843.

173 Vgl. C.I.C., can. 516, § 1.

174 Vgl. *ibid.*, can. 515, § 2.

175 Vgl. C.I.C., can. 516, § 2.

176 Vgl. *ibid.*, cann. 1214; 1223 en 1225.

116. Centra die zo worden gedefinieerd en die in sommige bisdommen “diaconieën” worden genoemd, zullen - waar mogelijk - kunnen worden toevertrouwd aan een parochievicaris of op een bijzondere wijze aan een of meer permanente diakens, die de verantwoordelijkheid ervoor hebben en deze eventueel samen met hun gezinnen onder de verantwoordelijkheid van de pastoor besturen.

117. Deze centra zullen missionaire voorposten en instrumenten van nabijheid kunnen zijn, vooral in parochies met een zeer uitgestrekt gebied, zodat ze momenten garanderen van gebed en eucharistische aanbidding, catechese en andere activiteiten ten bate van de gelovigen, in het bijzonder die welke de naastenliefde jegens de armen en de behoeftigen en de ziekenzorg betreffen en daarbij kan gevraagd worden om samenwerking met gewijden en leken, alsook van iedereen van goede wil.

Door middel van de pastoor en de andere priesters van de gemeenschap zal het de zorg van de verantwoordelijken voor het pastorale centrum een zo frequent mogelijke viering van de sacramenten, vooral van de heilige mis en de verzoening, garanderen.

XI.

DE STIPENDIUMGAVEN VOOR DE VIERING VAN DE SACRAMENTEN

118. Een thema dat met het leven van de parochies en hun evangeliserende zending samenhangt, is dat van stipendiumgave die wordt gegeven voor de viering van de heilige mis, bestemd voor de celebrerende priester, en die van de andere sacramenten, die daarentegen de parochie toekomt¹⁷⁷. Het betreft een stipendiumgave die van nature een vrije handeling van de kant van de gever moet zijn en die wordt overgelaten aan zijn geweten en gevoel voor kerkelijke verantwoordelijkheid, niet een “prijs die moet worden betaald” of “een belasting die geëist moet worden”, alsof het een soort “belasting op de sacramenten” is. Immers, met een stipendium voor de heilige mis “*dragen de christengelovigen [...] bij tot het welzijn van de Kerk en nemen [...] deel aan haar zorg om bedienaars en werken te ondersteunen*”¹⁷⁸.

In die zin blijkt het werk belangrijk van het bewustmaken van de gelovigen om gaarne een bijdrage te leveren voor de noden van de parochie, die “hun zaak” zijn en waarvoor het goed is dat zij leren spontaan de zorg op zich te nemen, vooral in de landen waar de stipendiumgave voor de heilige mis nog de enige bron is van levensonderhoud voor de priesters en ook van bronnen voor de evangelisatie.

120. Bovengenoemde bewustwording zal des te doeltreffender voortgang kunnen vinden naarmate de priesters meer van hun kant “deugdzaam”

177 Vgl. *ibid*, cann. 848 en 1264, 2o, alsook cann. 945-958 en Congregatie voor de Clerus, decreet *Mos iugiter* (22 februari 1991), in specifieke vorm door Johannes Paulus II goedgekeurd: *Enchiridium Vaticanum* 13 (1991-1993), 6-28.

178 C.I.C., can. 946.

voorbeelden zullen geven in het gebruik van geld zowel met een sobere levensstijl en zonder buitensporigheden op persoonlijk vlak als met een transparant beheer van de goederen van de parochie dat niet is afgestemd op de “projecten” van de pastoor of een beperkte groep van personen, die weliswaar goed, maar abstract zijn, maar op de werkelijke behoeften van vooral de armste en meest behoeftige gelovigen.

121. In ieder geval “*moet van misstipendia zelfs elke schijn van handel of winstbejag volstrekt geweerd worden*”¹⁷⁹, rekening ermee houdend “*dat priesters dringend wordt aanbevolen, ook als ze geen stipendium hebben ontvangen, toch de Mis ter intentie van de christengelovigen te celebreren, vooral van degenen die behoeftig zijn*”¹⁸⁰.

Onder de instrumenten die het bereiken van dit doel mogelijk maken, kan men denken aan het bijeenbrengen van de stipendiumgaven op een anonieme wijze, zodat ieder zich vrij voelt om te geven wat hij kan of wat hij voor juist houdt, zonder zich verplicht te voelen te beantwoorden aan een verwachting of prijs.

179 *Ibid.*, can. 947.

180 *Ibid.*, can. 945, § 2.

SLOT

122. Herinnerend aan de ecclesiologie van het Tweede Vaticaans Concilie, in het licht van het recente leergezag en de ten diepste veranderde maatschappelijke en culturele contexten in overweging nemend, wil onderhavige Instructie de aandacht vestigen op het thema van de vernieuwing van de parochie in missionaire zin.

Terwijl zij een onontbeerlijke instelling blijft voor de ontmoeting en de levende relatie met Christus en de broeders en zusters in het geloof, is het evenzeer waar dat zij voortdurend de veranderingen die aan de gang zijn in de hedendaagse cultuur en in het bestaan van de mensen, onder ogen ziet, zodat zij creatief nieuwe wegen en instrumenten kan onderzoeken die het haar mogelijk maken opgewassen te zijn tegen haar primaire taak, namelijk het drijvende centrum van de evangelisatie te zijn.

123. Dientengevolge dient het pastorale handelen verder te gaan dan alleen maar de territoriale begrenzing van de parochie, het dient duidelijker de kerkelijke gemeenschap uit te stralen door middel van de synergie tussen verschillende ambten en charisma's en zich desalniettemin te structureren als een "algehele pastoraal" ten dienste van het bisdom en zijn zending.

Het betreft een pastoraal handelen dat door middel van een effectieve en vitale samenwerking tussen priesters, diakens, gewijden en leken, alsook tussen verschillende parochiegemeenschappen van eenzelfde gebied of regio zich erom bekommert samen de vragen, de moeilijkheden en de uitdagingen betreffende de evangelisatie te ontdekken en wegen, instrumenten, voorstellen en middelen te zoeken die geschikt zijn om deze het hoofd te bieden. Een dergelijk gemeenschappelijk missionair project zou

uitgewerkt en verwezenlijkt kunnen worden met betrekking tot naburige territoriale en maatschappelijke contexten, dat wil zeggen in aan gemeenschappen die aan elkaar grenzen of dezelfde socio-culturele omstandigheden gemeen hebben, of met betrekking tot verwante pastorale terreinen bijvoorbeeld in het kader van een noodzakelijke coördinatie tussen jongerenpastoraal, de pastoraal op de universiteit of de roepingenpastoraal, zoals reeds in verschillende parochies gebeurt.

De algehele pastoraal vraagt niet alleen om een verantwoordelijke coördinatie van de activiteiten en pastorale structuren die in staat zijn met elkaar in verband te staan en samen te werken, maar ook de bijdrage van alle gedoopten. Met de woorden van paus Franciscus *“moet men, wanneer wij het hebben over “volk”, hieronder niet zozeer de structuren van de maatschappij of van de Kerk verstaan, maar veeleer het geheel van personen die niet als individuen onderweg zijn, maar als een nauw verbonden gemeenschap van en voor allen”*¹⁸¹.

Dat vereist dat de historische instelling van de parochie niet vast blijft zitten in onbeweeglijkheid of een zorgwekkende pastorale herhaling, maar integendeel de “dynamiek van erop uitgaan” in gang zet die door middel van de samenwerking tussen verschillende parochiegemeenschappen en een hechtere gemeenschap tussen clerici en leken haar daadwerkelijk richt op de evangeliserende zending, de taak van heel het Volk van God, dat in de geschiedenis op weg is als “familie van God” en dat in de synergie van de verschillende leden werkt aan de groei van heel het kerkelijke lichaam.

Onderhavig document brengt daarom niet alleen de dringende noodzaak van een dergelijke vernieuwing naar voren, maar presenteert ook een manier om de canonieke wetgeving toe te passen, dat de mogelijkheden, grenzen, rechten en plichten van herders en leken bepaalt, opdat de parochie zichzelf opnieuw ontdekt als fundamentele plaats van de verkondiging van het evangelie, de viering van de eucharistie, ruimte van broederschap en naastenliefde, waarvan het christelijk getuigenis voor de

181 Franciscus, postsynodale apostolische exhortatie *Christus vivit* (25 maart 2019), nr. 231, Vaticaanstad 2019.

wereld afstraalt. Dat wil zeggen dat zij “moet blijven als een plaats van creativiteit, als referentiepunt, als een plaats van moederschap. En daar dat inventieve vermogen realiseren; en wanneer een parochie zo verder gaat, komt tot stand wat ik noem “een parochie die erop uitgaat”¹⁸².

124. Paus Franciscus nodigt ertoe uit om “*Maria, de Moeder van de evangelisatie*” aan te roepen, opdat “*de Maagd ons helpt ons “ja” te zeggen tegen de noodzaak de Blijde Boodschap van Jezus te laten weerklinken in onze tijd; moge zij voor ons een nieuw vuur van verzezenen verkrijgen om aan allen het evangelie van het leven, dat de dood overwint, te brengen; moge zij voor ons ten beste spreken, zodat wij de heilige stoutmoedigheid verwerven om nieuwe wegen te zoeken, opdat de gave van het heil allen bereikt*”¹⁸³.

Rome, 29 juni 2020, Hoogfeest van de heilige Petrus en Paulus.

+ Beniamino Kardinaal Stella
Prefect

+ Joël Mercier
Secretaris

Jorge Carlos Patrón Wong
Secretaris voor de seminaries

Mgr. Andrea Ripa
Ondersecretaris

182 *Id.*, Ontmoeting met de Poolse bisschoppen, Krakau (27 juli 2016): AAS 108 (2016), 893.

183 *Id.*, Boodschap voor Wereldmissiedag 2017 (4 juni 2017), nr. 10: AAS 109 (2017), 764.

Querida Amazonia

Op woensdag 12 februari 2020 werd de postsynodale exhortatie van paus Franciscus naar aanleiding van de bijzondere bisschoppensynode over de Amazoneregio gepubliceerd. De exhortatie kreeg de titel *Querida Amazonia*, wat Geliefde Amazone betekent. De paus vraagt in deze brief om een nieuw begin voor de Amazone, vanuit een levendig en geïncarneerd geloof, met een hernieuwde zendingsdrang die vertrouwt op de genade.

Het tweede document in deze uitgave is een instructie met de titel *'De pastorale bekering van de parochiegemeenschap ten dienste van de evangeliserende zending van de Kerk'*. Deze tekst biedt suggesties en richtlijnen om de pastorale gemeenschap te vernieuwen. Het document 'is een waardevolle kans voor pastorale bekering die in essentie missionair is', aldus de Congregatie voor de Clerus, die de instructie uitbracht. 'Het is een oproep aan parochies om naar buiten te treden'.

Twee teksten die ieder vanuit een eigen perspectief inspireren en aanmoedigen om missionair kerk te zijn.

SRKK / Adveniat

NUR 707

9 789493 161948